

İDARE DERGİSİ

DAHİLİYE VEKALETİNCE İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

YIL: 27

MAYIS – HAZİRAN 1956

SAYI: 240

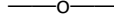
İÇİNDEKİLER

TETKİKLER:		Sayfa
Sular Hakkındaki Mevzuatımız ve Kifayetsizliği	Kemal AKKAYA	1
Mahalle Muhtarlığı Teşkilâtı	Mehmet ALDAN	5
İstimlâk	Selim AYBAR	20
Dahiliye Vekâleti Merkez Teşkilâtının Tarihçesi	Selim AYBAR	34
Ateşli Silâhlar ve Bıçaklar Hakkındaki 6136 Sayılı Kanuna Dair	Hüseyin ÇAĞLAR	39
Millî Müdafaa Mükellefiyeti ve Komisyonlarına ait İşler.....	Fazlı DEMİREL	46
Evlilik Dışı Birleşmelerle Bunlardan Doğan Çocukların Tesciline Dair 4727 ve 5524 Sayılı Kanunun İkizdere Kazası Dahilindeki Tatbikatı	Cevat GERAY	61
Türkiyede Genel Nüfus Sayımları ve Şehirlerimiz	Şerafettin KAYA	73
T. C- Devlet Personel Kanunu Lâyihası Münasebetiyle	Ali KÖSE	77
Köy İçme Suları	Turgut TİMUR	99
TERCÜMELER :		
Birleşik Milletlerin İdarî Mahkemesi.....	Vecihi TÖNÜK	125
Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonu 1955 Umumî Heyet Raporu.....		140

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı: 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllıkı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

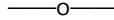
Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla :

Dahiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü - Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmiyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolummayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne müracaat edilmelidir.**

Sahibi : Dahiliye Vekaleti

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mes’ul Müdür: **Selim AYBAR**

TETKİKLER

SULAR HAKKINDAKİ MEVZUATIMIZ VE KİFAYETSİZLİĞİ

Yazan :

Kemal AKKAYA

Vezirköprü Kaymakamı

1 — **Giriş** : Şehir, kasaba ve köylerin ya su başlarında, veyahut suya yakın yerlerde kurulmuş olmaları, insan topluluklarının suya olan kat'î ihtiyaçlarının müşahhas delilidir. Tahakkukuna çalıştığımız zirai kalkınmada su ve sulama ilk önce halli lâzım gelen bir mevzu olarak karşımızda durmaktadır. Belde ve köy halkının mutlak olan bu ihtiyacının teminini ve zuhur edecek ihtilâfların hallini, kanun vazı düşünülerek, 1329 tarihinden itibaren bazı kanunlar vazetmiş, nizamnameler çıkarılmıştır.

Arazilerin sulanması ve bu hususta kurulacak tesislerin işletilmesi için çıkarılan, 1329 tarihli «Ameliyatı İskaiye İşletme Kanunu», sulamaya ait kanal ve çayları temizlemek, tamir eylemek için arazi ve bahçe sahiplerini mükellef tutan 1324 tarihli «Kura Arazisi ile bahçelerin İskasına mahsus kanal ve çayların sureti tathir ve tamiri hakkında kanun»

Sular hakkında mahallî çeltik Komisyonlarına bazı vazife ve salâhiyetler veren 3039 sayılı «Çeltik Ekimi Kanunu»

Koruma Meclislerine 7, 8, 9, 10 ve 31 inci maddeleri ile vazifeler veren «4081 sayılı Çiftçi Mallarını Koruma Kanunu»

Belde ve köylerin müşterek ihtiyaçlarını temine yarayan suların tedarik ve idaresi hakkında etraflı hükümleri havi 831 sayılı «Sular Kanunu»

Sular kanununun hükümlerini genişleten, sulamaya ait yeni hükümler ihtiva eden 2659 sayılı «Sular Kanununa eklenen kanun»

İcra Vekilleri Hey'etince 12/8/928 tarihinde kabul, 831 sayılı kanun sureti tatbiki yesin mübeyyin 7044 No. lu nizamname,

Ve nihayet 442 sayılı Köy Kanununun 6 ncı maddesi ile Medenî Kanunumuzun 668 ve 678 nci maddeleri, sular hakkındaki mevzuatımızı teşkil etmektedir.

Belirttiğimiz kanunlar ve nizamname sular hakkındaki mevzuların ve ihtilâfların halline kifayet etmekten uzaktır.

2 — Sularımıza umumî bir bakış : Memleketimizde bulunan sular,, tasarruf bakımından iki grup altında mütalâa olunur.

A — Kamu sulan: Bunlar belde veya köylerin müşterek ihtiyaçlarına terkedilmiş olan sulardır.

B — Özel sular: Hakikî ve hükmî şahısların tasarrufu altında bulunan suları, bu gruba ithal etmemiz icabetmektedir. Bunlar şehir, kasaba ve köylerin müşterek ihtiyaçları için lâzım olduğundan istimlâk hükümlerine tevfikân istimlâk, edilerek, kamu suları durumuna geçebilirler.

Özel sular meyanında mütalâa olunan vakfa ait sular da;

1 — 7044 sayılı nizamnamede bildirilen kayıt ve şartlarla belediye ve ihtiyar meclislerine devredilen vakıf suları,

2 — Belediye ve ihtiyar meclislerine devri hiçbir suretle mümkün olmayan sular olmak üzere tetkik konusu yapılmaktadır.

3 — Mevzuatımız ve sulama: İstifade ediş vaziyetine göre, sularımızı içme ve sulama diye de ikiye ayırmak mümkündür- Nüfusun % 82 si çiftçi olan memleketimizde, ziraî inkişaf yolunda atılmak istenen müsbet adımların ilki, muhakkak ki kurak topraklarımızın sulanması mevzuudur. Bu bakımdan mevzuat kifayetsizliği de kendini en çok sulama sahasında hissettirmektedir. Tatbikatta bu mevzuu ele alan 2659 sayılı kanun, ihtiyaca cevap vermekten uzaktır. Belde ve köylerin müşterek ihtiyacına mahsus suların, yollarının, kaynaklarının bakım ve onarılması, temizlenmesi belediye ve köy ihtiyar meclislerine ait bulunmaktadır. Bir sudan yalnız bir belde veya köy istifade ettiği takdirde hal çaresi bulmak mümkündür. Fakat şehir, kasaba ve köyler tarafından ortak olarak tasarruf edilen sulardan istifade, büyük ihtilâflara konu olmaktadır. Bu yüzden sönen ocaklara sık sık rastlamak mümkündür. Zira mezkûr kanunun 3 üncü maddesiyle ortak sulardaki intifa paylarının tesbitini mevcut teamüllere bırakmıştır. Paylardan tek başına, istifade edilirse ki bu çok ender rastlanan bir vaziyettir. - hisseler ayrılır. Ayrılamazsa kat'ileşen teamüllere terketmek, derde deva bulmamaktan başka şekilde izah edilemez. Menfaatlerin her an çatıştığı bir konu da teamülü nazarı itibare alacak köy, belde veya aile tasavvur edilebilir mi? 4 ncü maddede ise belediye kanununa göre kurulacak birlik marifetiyle idare şekli gösterilmektedir. Tatbikatta ise bu madde ölü bir vaziyette kalmıştır.

Beşinci madde ile ise tesbit ve ayırma işlerinin belediye encümenlerinde, ihtiyar meclislerine ve muayyen hisseli hakikî ve hükmî şahıslar tarafından seçilecek birer âza da belediye reisinin başkanlığı altında toplanacak.

komisyona tevdi edileceği belirtilmiş bulunmaktadır. Belediye reisleri, belde ile alâkası olmayan ve köyler arasında ihtilâf konusu bulunan bir hususta ne dereceye kadar yerinde bir karar verebilecektir. Hemen kadar itiraz mercii olarak, mahallî idare hey'etleri gösterilmiş ise de, mesele bu mercie intikal edinceye ve neticeleninceye kadar, ihtilâflar asayişe müessir hadiseleri ita'c edecektir.

Müeyyide bakımından da kanun, âfaki olup işi belediyelerle birliklere bıraktığından tesir icra etmekten uzak bulunmaktadır.

4 — Netice: Sular hakkında sekiz kanuna serpiştirilmiş hükümlerin, her şeyden önce, tek bir kanun halinde, günün ihtiyaçlarına cevap verecek hükümlerin de ilâvesi suretiyle tedvin edilmesi artık kaçınılmaz bir zaruret halini almıştır

Tatbikatta karşılaşılan müşküllerin izalesi için belirtilen hususların mevzuatımızda yer alması icabetmektedir:

1 — a) Aynı belde veya köyün su ve sulama ihtiyaçlarını sağlayan suların tanzim ve tevzii, zuhur edecek ihtilâfların halli işini alâkalı belediye encümenine ve köy ihtiyar meclislerine tevdi etmeli, itiraz mercii olarak ta hali hazırda olduğu gibi kaza idare hey'etlerini kabul etmelidir.

b) Aynı kazaya bağlı iki veya daha ziyade köy ile, belde ve köylerin müşterek ihtiyaçlarını temin eden suların tevziini ve ihtilâfların hallini, o kaza idare hey'etlerine vermeli, vilâyet idare hey'etlerini de son itiraz mercii olarak kabul etmelidir.

c) Belde veya köyler aynı ilin müteaddit ilçelerine ait iseler yetkili merci olarak, vilâyet idare hey'etini itiraz mercii olarak da Devlet Şûrasını tavzif etmelidir.

d) Belde veya köyler ayrı ayrı vilâyetlere bağlı ise, o zaman, tevzi tanzim işinin, Dâhiliye, Ziraat ve Nafia Vekâletlerinin mümessillerinden müteşekkil bir komisyon marifetiyle yürütmeli, itirazlar için de Devlet Şûrasını kat'î merci olarak kabul etmelidir.

Tabu üstün bir hak iddiasında bulunanları ilgili mahkemeye müracaatta muhtar bırakmalıdır.

2 — İlgili mercilerce verilecek kararlara riayet etmeyenler hakkında idare heyetlerince intibahı temin eder mahiyette cezalar tayin edilmek suretiyle, mevzuatımızın müeyyide noksanlığını ikmal etmelidir.

3 — Sulama işleri için köy ve belediyelerce ek bir bütçe yapılmalı ve sulamadan istifade edenlerden alınacak gelirlerle çay ve kanallar kulla-

nılır hale sokulmalıdır. Tesbit edilen ücretlere karşı ilgililer kaza idare heybetlerine itirazda bulunabilmelidirler.

4 — Gerek belediye encümenleri ve köy ihtiyar meclislerinin, gerekse idare hey'etleriyle komisyonların haklı bir tevzi yapmalarını temin için, sulamadan istifade edecek müstahsillerin, köy ihtiyar meclislerine veya belediyelere, her yıl ekecekleri tarlanın miktarını, mevkiini ve sulanan mahsûl cinsini gösterir bir beyanda bulunmaları mecbur tutulmalıdır.

Çiftçiyi kaldırmak, vatandaşları, hatta köyleri birbirleriyle hasım kılan bazı ihtilâfları kaldırmak ancak günün ihtiyaçlarını karşılayacak yeni bir sular kanunu ile imkân dahiline girecektir.

MAHALLE MUHTARLIĞI TEŞKİLÂTI

Yazan :

Mehmet ALDAN

Ayaş Kaymakamı

Konumuzu, Mahalle Muhtarlığı Teşkilâtının Tarihçesi, Bugünkü Durumu ve Netice başlıkları altında üç bölümde inceleyecek ve her bölümü kendi içinde kısımLAYACAĞIZ.

— I —

Mahalle Muhtarlığı Teşkilâtının Tarihçesi

Osmanlı İdaresinde mahalle; mektebi, medresesi, mescidi, meydanı, pazarı ve hatta hamamı ile idari bir cüzütamdı. Kasaba ve şehirler, her biri kendi hayatım yaşayan mahallelerin hey’eti mecmuasından ibaretti.

Şehir ve kasabalarda belde hizmeti ifa eden Kadı ve Naiplere mukabil mahallelerin başında imamlar bulunurdu. Bunlar, dine ve dünyaya ait olmak üzere iki çeşit vazife görürler ve gördükleri hizmetlere karşılık halktan ücret alırlardı. Dünya işi olarak İmamlar; doğum, ölüm, evlenme, boşanma ve nakli hane gibi nüfus vak’alarını takip ederler; nüfus ve evlendirme memurluğu vazifelerini yaparlardı. Ayrıca, sosyal dayanışmayı sağlamak suretiyle mahalle halkının ihtiyaçlarını gidermek de imamların vazifeleri cümlesindendi.

Üzerlerinde dinî işler de bulunan imamların bu mühim vazifeleri hakkıyla başarmaları çok zaman mümkün olmuyordu. Bu itibarla, zamanla bu vazifelerden mühim bir kısmı imamlardan alındığı gibi bir kısmı da teşkil edilen mahalle muhtarlıklarına devrolundu.

Mahalle muhtarlık teşkilâtına ait ilk mevzuat 7 Cemaziyülahır 1281 tarihli Teşkilâtı Vilâyat Nizamnamesidir. Bu tarihten önce de fiilen mevcut olan muhtarlık teşkilâtının kuruluş tarihi ve kuruluşu tacil eden sebepler hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz.

«Türkiyede Şehirciliğin Tarihi İnkişafı» adlı eser sahibi Osman Ereğin bahse konu eserinde şöyle demektedir :

«Tanzimata doğru imamların zulmünden halkı kurtarmak ve istişare ile iş gördürmek için yanlarına birer ikişer muhtar ve muhtarların yanlarına da birer hey'et verildi. Muhtar ve üyeler seçilirlerdi. İmamlar meşrutiyet devrinde yavaş yavaş ve Cumhuriyet devrinde tamamiyle vazifesiz kaldılar »

Muzaffer Akalın, İdare Dergisinin 175. sayısında çıkan «Köy ve Mahalle Muhtarlığı arasındaki farklar» adlı makalesinde : «Mora isyanı üzerine 1245 (1829) tarihinde İstanbul şehri Rumlarının Patrikhanenin tesiriyle bazı taşkınlıklara kalkışmaları halk arasında endişe uyandırdığından, bilhassa geceleri mahalleleri beklemek üzere Müslüman halk tarafından İstanbulda teşkilât yapıldığı ve bu arada mahallelerde birinci ve ikinci muhtarlıklarla ihtiyar hey'etleri seçildiği tarihçi Lütfi efendinin tezkeresinde izah edilmekte ve bu suretle mahalle idaresinin bir dereceye kadar imamların elinden alındığı anlaşılmaktadır.

Tanzimattan sonra, memleket idaresinde ileri Avrupa Devletlerine uyularak yapılmak istenen yenilikler ve düzenlemeler sırasında Autonomie kelimesinin karşılığı olan Muhtariyet ile ondan gelme Muhtar kelimelerinin, 1281 (1864) tarihli Teşkili Vilâyat Nizamnamesinde kullanılmasından 34 ve Tanzimat hareketinden 10 yıl evvel İdare Teşkillerimize girmiş olduğu da Lütfi Efendinin yukarıdaki izahlarından öğrenilmektedir.» demektedir.

Vecihi Tönük, «Türkiyede İdare Teşkilâtının tarihî gelişimi ve bu günkü durumu» adlı eserinde II. Sultan Mahmut zamanındaki ıslahat hareketlerini anlatırken şunları kaydetmektedir : «İstanbul ve Vilâyetlerdeki halkın Hükümetle olan münasebetlerinin daha düzgün ve bir esasa bağlanması maksadiyle Dersaadet ve Bilâdı Selâse İslâm mahallelerinde evvel ve sani olarak ahalinin ileri gelenlerinden iki muhtar ve gayri müslim mahallelerinde kâhya ve muhtar nâmiyle yine ikişer kişi intihap olundu. Bunların ellerine İmam, Papaz, Muhtar ve Kâhya mühürleri verilerek idarede bir inzibat usulünün vazına teşebbüs olundu. Bu usulün taşralarda da tatbiki hususunda eyalet valilerine emirler yazıldı.»

Görülüyor ki, yazarlar mahalle muhtarlığı teşkilâtının kuruluş sebeplen üzerinde müttetik değildiler. Muhakkak olan bir şey varsa o da, mahalle muhtarlığının 1281 tarihinden evvel fiilen mevcut olması ve 1281 tarihli Nizamname ile bu müessesenin hukukî mahiyet kazanmasıdır.

1 — 1281 (1864) tarihli Vilâyet Nizamnamesi :

Bu Nizamname ilk defa Tuna Vilâyetinde, bilâhare diğer Vilâyetlerde tatbik olunmuştur. Bu itibarla Nizamname, 1284 tarihli Teşkilâtı Vilâyat Nizamnamesi diye de anılmaktadır.

Nizamname ile Osmanlı Ülkesi, Vilâyetlere, Vilâyetler Sancak ve livalara, Sancaklar kazalara, kazalar da Karyelere (köylere) ayrılmıştır. Nizamnamenin 4-maddesi kazaların teşekkül tarzını şöylece tesbit etmektedir: «Her kaza kur'aya munkasim olup her kariye de (yani köyde) aşağıdaki bentlerde beyan olunan veçhile bir İdarei Belediye olacaktır. Bazı kur'anın ıstımaından hasıl olan küçük daireler hasbelmevki müstakil kaza olmayıp diğer bir kazaya ilhakla idare olunur ve bunlar nahiye itibar kılınır.»

Nizamnamenin 5. maddesinde ise : «Kasaba ve şehirlerde lâakal elli hane bir mahalle itibar olunur. Her bir mahalle bir Kariye hükmünde bulunacaktır.» denmektedir.

Nizamname kariyenin (köyün) hukukî şahsiyetinden açık olarak bahsetmemiş olmakla beraber köy idaresinin uzuvlarını, bunların teşekkül tarzlarını, vazife ve salahiyetlerini tesbit etmek ve bu arada bir kısım mahallî işleri muhtar ve ihtiyar heyetlerine vermek suretiyle köye bir dereceye kadar komün şahsiyeti izafe etmiştir. Beşinci maddesiyle mezkûr Nizamname, her mahallenin bir kariye (köy) hükmünde olduğu esasını koyduğuna göre, kariye muhtarlığı hakkında söylenenleri mevzuumuzu teşkil eden mahalle muhtarlığı hakkında da aynen kabullenmek icap eder.

Kariye (köy) idaresi hakkındaki hükümler nizamnamenin 54 - 65. maddeleri arasında yer almaktadır. Bu maddelere göre :

Her (kariyyede) mahallede her sınıf ahali (cemaat) için biri muhtarı evvel öteki muhtarı sani olmak üzere ikişer muhtar bulunacak, ancak bir mahallede bir sınıf ahali 20 haneden az ise bu sınıfın yalnız bir muhtarı olacaktır.

Muhtarlar tahsili emval işinde ve diğer hususlarda Hükümetin icra vasıtası oldukları gibi her sınıfa ait mahallî (beledî) işler de bunlar tarafından görülür. Bekçi, korucu ve sair namlarla mahallenin zabıta işinde çalışan adamları muhtarların emri altındadır. Hükümetçe, muhtarların ellerine görecekları işlere dair birer talimat verilir.

Mahallelerde yine her sınıf ahali için en ziyade 12 ve en az 3 kişiden ibaret bir ihtiyar meclisi bulunur. İslâm ahalinin imamları ve gayri müs-

lümelerin ruhanî reisleri kendi sınıflarına ait ihtiyar meclislerinin tabîî üyeleridirler.

İhtiyar meclisleri: Ahalinin vergi hisselerinin usulüne göre tevziine nezaret, mahallenin temizliğine gayret eder. Ziraî inkişaf imkânlarını araştırır, bazı dava ve ihtilâfî sulhen halleder. Bir mahallenin mahallî ve ziraata ait hususatından mahalledeki bütün cemaatlara taallûk edenleri her sınıf ihtiyar meclislerinin birleşip görüşmesiyle hallolunur.

Mahalle muhtar ve ihtiyar meclisi üyeleri bir sene için seçilirler. Tekrar seçilmeleri caizdir. Muhtarlar, bir kabahatleri vukuunda doğrudan doğruya veya ihtiyar meclislerinin talebi üzerine Hükümetçe azil olunabilirler.

Muhtar ve ihtiyar meclisi âzası seçeceklerde şu vasıflar aranır: Osmanlı tebaası olmak, mahallede ilgisi bulunmak, 18 yaşını bitirmiş olmak, Devlete doğrudan doğruya yılda en az 50 kuruş vergi vermek.

Muhtar ve ihtiyar meclisi üyesi olabilmek için ise: Osmanlı tebaası olmak, mahallede ilgisi bulunmak, en az 30 yaşında olmak, Devlete doğrudan doğruya yılda en az 100 kuruş vergi vermek lâzımdır.

Muhtarlık ve âzalıklarda inhilâl vukuunda mahalleli fevkalâde içtimaa çağrılarak yenisi seçilir.

Mahalle muhtar ve ihtiyar meclisleri seçimlerinin muteber olabilmesi için bağlı bulundukları Kaymakamlıklarca tasdiki şarttır.

2 — 1287 (1870) İdarei Umumiye Vilâyat Nizamnamesi :

Kazadan sonra Nahiye'yi de İdarî bir kademe olarak kabul eden Nizamname köylere (mahallelere) ait hükümleri mahfuz tutmakla beraber 60, 107, 108, 109. maddeleriyle muhtar ve üyelerin vazifelerini daha etraflı bir şekilde tesbit etmiştir. Bu maddelere göre :

Muhtarların vazifeleri : Nahiye müdürü tarafından kendilerine tebliğ olunan Kanun, Nizam ve Hükümet emirlerini mensup oldukları mahallelerde ilân etmek, mahalle halkına tarh olunan vergileri ihtiyar meclisleri kararı ve Nahiye müdürünün göndereceği tevzi pusulaları mucibince toplamak; Hükümetin istediği kimseler hakkında gönderilen celp pusulalarını tebliğ etmek; mahallede vaki ölüm, doğumu Nahiye müdürüne haber vermek; suçluların Hükümete itibariyle yakalanmalarını kolaylaştırmak; mektum arazileri, kaçak inşaatı nahiye müdürüne ihbar etmek; bekçi ve

sair namlarla iş gören adamlara nezaret etmek, gibi hususlara taallük eder.

İhtiyar meclisinin vazifeleri : Mahalleli arasında zuhur eden ihtilâfi sulhan halletmek; mahallenin temizliğini temin etmek; bekçi, korucu gibi mahallenin zabıta işlerinde bulunacak adamlarını intihap etmek; mahalle halkının ziraat ve ticarete müteallik işlerine bakmak; mahalleye mahsus olan her nevi teklifin adil bir surette tevziini yapmak ve tahsiline nezaret etmek; mahalleye vasiyet olunan bağışları kabul ile vasiyet hükmünü infaz ettirmek; ziraata müsait hali araziye muhtarlar vasıtasıyla Nahiye müdürüne haber vermek; mahallede bulunan hayır tesislerinin imarına ve mekteplerin idaresine nezaret eylemek; nahiye adına çalışacak olan mükellef amele hissesini tefrik etmek ve Hükümete teslimi iktiza eden mücrimlerin durumu hakkında mahallece ilk tahkikatı icra ve muhtarların sui hareketlerini ihbar etmektir.

3 — Mahalle muhtarlığı teşkilâtının kaldırılması :

1329 tarihli İdareî Umumiye Vilâyat Kanunu Muvakkati :

Bu muvakkat kanunla 1281 ve 1287 Nizamnameler lâğvedilmiştir. Bununla beraber muhtar ve ihtiyar meclisi tarafından karşılanmakta olan ihtiyaçlar devam ettiğinden muhtarlık müessesesi de fiilen 1934 senesine kadar yaşamış, bu arada gene seçimler yapılmıştır.

1933 tarihli ve 2295 sayılı, Belediye Teşkilâtı olan yerlerde Muhtar ve İhtiyar Hey’etinin lâğvı hakkındaki kanun, kanunî bir mesnedi bulunmadığı halde 1913 yılından 1933 yılı sonuna kadar fiilen yaşayan mahalle muhtarlığı teşkilâtının lâğvedildiğini daha sarih bir surette ifade etmek zaruretinden doğmuştur. Bu kanun; muhtelif kanun, nizamname ve talimatnamelerle mahalle muhtarlıklarına ve ihtiyar hey’etlerine verilmiş olan vazife ve salahiyetlerin, yapılacak bir nizamname ile Belediyelere, zabıtaya ve ilgili diğer dairelere devredileceğini de tasrih etmiştir. Bu âmir hükme göre düzenlenip 1933 tarih ve 15436 sayılı kararname ile kabul olunan tüzük ile vazifelerin büyük bir kısmı Belediyelere devrolunmuştur. Bu vazifelerden mühim bir kısmı, mahalle muhtarlığı teşkilâtım yeniden ihdas eden 4541 sayılı kanuna alınarak diğer yeni vazifelerle birlikte aşağıda görüleceği gibi daha esaslı bir tasnife tâbi tutulduğundan burada bunların belirtilmesini zait buluyoruz.

— II —

Mahalle Muhtarlığı Teşkilâtının yeniden kurulması

Bugünkü Durum

Mahalle muhtar ve ihtiyar hey'etlerinin görmekte oldukları işlerin Belediyelere ve ilgili dairelere devredilmesi tatminkâr olmamış; 944 tarih ve 4541 sayılı, Şehir ve Kasabalarda Mahalle Muhtar ve İhtiyar Hey'etleri teşkiline dair Kanunla mahalle muhtarlıkları ve ihtiyar hey'etleri tekrar ihdas olunmuştur.

4541 sayılı kanunun birinci maddesinde: «Şehir ve kasabalarda kurulu bulunan ve Belediye Kanununun 8. maddesine göre kurulacak olan mahallelerde bir muhtar ve muhtarın başkanlığında bir ihtiyar hey'eti vardır. Yapılacak işler bakımından bir kaç mahallenin bir muhtar ve ihtiyar heyetine bağlanması veya bir mahallede birden fazla muhtar ve ihtiyar hey'eti bulunması Belediye meclisinin kararına ve o mahallin mülkiye memurunun tasdikine bağlıdır.» denmektedir.

Bu maddeye göre yeniden mahalle teşkili bahis konusu olunca Belediye kanununun 8- maddesi uygulanacaktır. Bu madde şöyledir: «Bir Belediye sınıırı içinde mahalleler ihdası, ilgası, birleştirilmesi, isimleriyle hudutlarının değiştirilmesi, Belediye meclisinin, mahallî idare hey'etinin kararı ve Valinin tasdiki ile icra edilir.»

4541 sayılı kanunun 2. maddesi ihtiyar hey'etlerinin bir muhtar ve dört âzadan teşekkül ettiğini, ayrıca dört yedek üyenin mevcut olduğunu tesbit etmektedir.

Üçüncü maddede mahalle muhtar ve ihtiyar hey'etlerinin muhtelif kanunlara göre göreceği işler şöyle sıralanmıştır:

1 — Nüfus Kanunu hükümlerine göre:

- a) Kendilerini nüfus sicillerini kaydettirmemiş olanlara,
- b) Hüviyet cüzdanlarını kaybedenlere,
- c) Doğum vakalarını nüfus idarelerine bildirmekle mükellef olanlara,
- d) Ölüm vakaları için nüfus dairelerine,
- e) Yer değiştirmelerinin kütüklere kaydı için alâkalılara,
- f) Sanat, sıfat, mezhep ve eşkâl gibi hususların nüfus sicillerine kaydı için talep edenlere, ilmühaber vermek,

2 — 1111 numaralı Askerlik Kanunu hükümlerine göre:

- a) Askerlik yoklama memurları tarafından istenilen malûmatı vermek,
- b) Askerlik şubelerine davet pusulalarını imza mukabilinde alarak sahiplerine tebliğ etmek ve davetlilerle beraber muayyen günde askerlik meclisine gitmek ve davete icabet etmemiş olanlar hakkında malûmat vermek,
- c) Alâkalılara bildirilmek üzere gönderilen askere sevk cetvellerini, hazır olan sahiplerine tebliğ ederek kendilerini ve hazır bulunmayanlar hakkında icap eden meşruhatı kaydederek cetveli o mahallin zabıta âmirine teslim etmekle beraber kendisi de toplama yerinde hazır bulunarak istenilecek malûmatı vermek;
- d) Askere sevk tarihinden itibaren akıbeti meçhul kalanlar hakkında şahadetname vermek,
- e) Askerlik çağında olanlardan 15 günden fazla bir müddetle şubesinin bulunduğu mevkinden harice çıkmak isteyenlerin verecekleri haberi kaydetmek ve şubelerine bildirmek;

3 — 1525 numaralı Şose ve Köprüler Kanunu hükümlerine göre:

- a) Yol vergisiyle mükellef olanlar için hususî muhasebelerden verilecek cetvelleri doldurmak,
- b) Mükellefiyetlerini bedenen ifa edecek olanların vesikalarını muayene ile bu mükellefiyeti ifadan kaçınmış olanların cetvellerini hususi muhasebeye vermek;

4 — 1086 numaralı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümlerine göre

- a) Sulh hakimleri nezdinde görülecek davalara ait vekâletname imzalarını tasdik etmek,
- b) İmza vazına muktedir olmayan veya yazı bilmiyen şahsın kullanacağı mührü veya el ile yapacağı işareti tasdik etmek,
- c) Adli müzaharet talebinde bulunanların mahkemeye ibraz edecekleri şahadetnameleri tanzim etmek;

5 — 1412 Numaralı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümlerine göre :

- a) Bir davayı temyiz talebinde bulunacakların yatırmak mec-

huriyetinde oldukları depo şartından müstesna tutulabilmesi için fakir olduklarına dair ilmühaber vermek,

b) Zabıtaca yapılacak bina aramalarında hazır bulunmak;

6 — Hayvan sirkatinin men'i hakkındaki Kanuna göre:

a) Hayvanını satmak isteyenlere ilmühaber vermek,

b) Tazmin ettirilmesi lâzım gelen çalanmış hayvan bedelini, mahalle halkına taksim etmek,

c) Hayvan hırsızları ve yatakları hakkında zabıt tanzim etmek;

7 — 797 numaralı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu hükümlerine göre:

Mahallede her geçen ay içindeki ölüm vakalarını ertesi ayın 15 ine kadar varidat dairelerine yazıyla bildirmek;

8 — Tahsili Emval Kanununa göre:

Yapılacak hacızlarda hazır bulunmak ve borçlarını tediye temerrüt edenlerin malî iktidarlari olup olmadığına dair ilmühaber vermek;

9 — 393 Numaralı Muzir Hayvanların İtlafı hakkındaki Kanuna göre :

Hayvanların öldürülmesi için kullanılacak silâh ve saireyi mücadele mevsiminde mücadele hey'etinden makbuz karşılığında alarak tevzi etmek ve mevsim hitamında silâhları ve kullanılmamış maddeleri toplayarak hey'ete teslim etmek;

10 — 1580 Numaralı Belediye Kanunu hükümlerine göre:

İntihap encümeni teşkili için Belediyeler tarafından istenilecek kimseleri seçmek;

11 — Tedrisatı İptidai Kararnamesi hükümlerine göre:

Her yıl okul açılmadan 15 gün evvel semtin bulunduğu ilkokulun başöğretmeni ile birlikte mahalle hududu içinde oturan ve mecburî öğrenim yaşında olan çocukların bir cetvelini tanzim etmek ve okula devamla ilgili tebliğ ve takip işlerini yapmak;

12 — 2613 Numaralı Kadastro ve Tapu Tahriri Kanunu ile 2644 Numaralı Tapu Kanunu hükümlerine göre:

Ferağ, intikal ve kayıt işlerine ait ilmühaber ve vesikalar vermek; Ka-

daströ komisyonu ve postalarının keşif, ölçme ve inceleme yapmak için meskenlere girmeleri halinde hazır bulunmak;

13 — Mahalleye girdiğini haber aldığı hüviyeti meçhul ve şüpheli şahıslar hakkında zabıtaya haber vermek;

14 — İnsan ve hayvanlara arız olan salgın ve bulaşıcı hastalıkların ve nebatlara hasar veren haşerelerin zuhurunu haber aldığı gün Hükümete bildirmek;

15 — Yardıma muhtaç olanlara fakirlik ihtiyaç ilmhüberi vermek;

16 — Mahallede sakin olanlar hakkında resmî müesseselerce istenilen hüsnühal varakalarını tanzim ve ikametgâh senedi tasdik etmek;

17 — İcra Vekilleri Hey'etince, halkın ihtiyaçlarını karşılamak ve âmmе hizmetlerini kolaylaştırmak üzere karar altına alınacak işlerden o mahalleye taallük eden kısımları tatbik etmek.

Bu vazifelerden : 1 numaralı bendin b, e, f ve 2 numaralı bendin e harfiyle 7, 13 ve 14 üncü bentlerde yazılı işler muhtar tarafından yalnız olarak; 1 numaralı bendin a ve 2 numaralı bendin a, b, c, d harflerinde ve 3 üncü bentte ve 4 üncü bendin a, b, c harflerinde ve 5 inci bendin a harfiyle 6, 8, 9, 10,11,12,15 ve 16 ncı bentde yazılı işler ihtiyar heyetinin çoğunluğu ile; 1 numaralı bendin c ve d harflerinde yazılı işler 2 şahit huzuriyle muhtar tarafından; ve nihayet 5 numaralı bendin b hailinde yazılı işler de 2 âza tarafından ifa olunur.

Muhtar ve ihtiyar hey'etlerine vazife yüklediğinden bahisle 4541 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinde isimleri zikrolunan özel Kanunlar çeşitli tarihlerde neşrolunduğu için bazılarında (1329 tarihli Hayvan Sirkatinin Men'i Hakkındaki Kanun ve Tedrisatı İptidaiye Kanununda) mahalle muhtarlığından sarahatle bahsolunmakla beraber, bazılarında (1111 sayılı Askerlik Kanununda) mahalle mümessillikleri tabiri kullanılmakta; bir kısmında ise (2613, 2644 sayılı kanunlarda) vazifeli makam olarak Belediyeler gösterilmiştir. Bu bakımdan 4541 sayılı Kanun birleştirici bir rol oynamıştır.

Çeşitli Kanunlarla muhtar ve ihtiyar hey'etlerine yüklenen vazifelerden bir kısmı, bilâhare çıkan Kanunlarla ilga veya tadil edilmiştir. Bilfarz: 6889 sayılı, Akaryakıtlardan Alınacak Yol Vergisi Kanunu ile Şose ve Köprüler Kanununun yol vergisine ait hükümleri kaldırıldığından yol vergisi mükelleflerine ait cetvel doldurma işi de 1952 senesinden itibaren sona ermiştir.

5617 sayılı Hayvan Hırsızlığının Men'i hakkındaki Kanun da, çalınmış hayvan bedelini mahalle halkına taksim esasını koyan 1329 tarihli Hayvan Sirkatinin Men'i Hakkındaki Kanun hükmünü bertaraf etmiştir.

6183 Sayılı Âme Alacaklılarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun ise, Tahsili Emval Kanununu kaldırmış, bununla beraber 78 inci maddesiyle gıyap da yapılan hacızlarda muhtar veya ihtiyar kurulu üyelerinden birinin hazır bulunacağını tasrih eylemiştir.

Nihayet, Belediye Kanunu hükümlerine göre muhtar ve ihtiyar hey'etlerinden istenen seçime müteallik vazifeler de, Belediye seçimlerinin 5545 sayılı Millet Vekilleri Seçimi Kanununa göre kurulacak İlçe seçim kurullarınca yapılacağını tesbit eden 5669 sayılı Kanunla kendilerinden alınmıştır. Buna mukabil 5545 sayılı Kanun mahalle muhtarların seçmen kütüklerinin tanzimi işleri ile vazifelendirmiştir.

Şehir ve kasabalarda mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri teşkiline dair olan 4541 sayılı Kanunun bazı maddeleri 5046 sayılı Kanunla değiştirilmiş bulunmaktadır. Muaddel 5 inci madde ile eskiden ihtiyar hey'etleri ile birlikte mahalle halkı tarafından seçilen mahalle muhtarının, ihtiyar hey'eti üyelerince kendi aralarından seçileceği belirtilmiştir.

Muaddel 9 uncu maddede ise; üyelik şartlarının zail olduğuna, üyelerden birinin istifasının kabulüne veya vazifeye devamsızlık neticesi bu üyenin müstafi addine seçim sonucunu tebliğe yetkili makamlarca karar verileceği açıklanmıştır. Hâlbuki eski şekilde, bu hususlarda karar verecek makam olarak seçimi tasdike salahiyetli idari makamlar gösterilmiştir. Değişik 9 uncu maddenin tetkiki ile idare âmirlerinden seçimi tasdik yetkisinin alındığı anlaşılmakla beraber bu husus değişik 14 üncü maddede daha sarıh bir şekilde ifadesini bulmuştur.

Muhtarlığın her hangi bir şekilde inhilâli halinde, yenisi seçilinceye kadar seçimi tasdike salahiyetli makamlarca âzadan birinin muhtarlık vazifesiyle salahiyetli kılınacağı tesbit eden 4541 sayılı Kanunun 19 uncu maddesi, 5046 sayılı Kanunla şu şekilde değiştirilmiştir: «Muhtarlık herhangi bir şekilde inhilâl ettiği takdirde mahallin en büyük mülkiye üstü yeni muhtarın seçilmesini bir hafta içinde ihtiyar hey'etine bildirir. Gerek bu suretle ve gerek sair suretlerle asil üyelikte vukubulacak açıklara sırasıyla yedek üyeler getirilir. Yedek kalmaz ve asil üye sayısı üçden aşağıya düşerse o mahalle için yeniden seçim yapılır.

Şehir ve Kasabalarda mahalle muhtar ve ihtiyar hey'etleri teşkiline dair olan kanunun, seçme ve seçilme niteliklerine ait hükümler saklı kalmak üzere, seçimle ilgili 15 ve 5046 sayılı Kanunla değişen 6. 11. 12, 13,

14 ve 16 ncı maddeleri 5671 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmış ve seçim işlerinin 5545 sayılı Millet Vekilleri seçimi Kanununa göre yürütüleceği belirtilmiştir. Seçmeye ait nitelikler 4541 sayılı Kanunun 7 ve seçilmeye ait nitelikler ise, 5046 sayılı Kanunla değişen 8 inci maddesinde aşağıdaki şekilde tesbit olunmuştur.

Seçime iştirak edebilmek için:

- 1) Türk olmak;
- 2) Seçim başlamadan en aşağı altı aydan beri o mahallede ikamet etmekte bulunmuş olmak;
- 3) 18 yaşını bitirmiş olmak;
- 4) Hırsızlık, kaçakçılık, dolandırıcılık, sahtekârlık ve sahte evrakı bilerek kullanmak, emniyeti suiistimal gibi yüz kızartıcı suçlardan biri ile veya ağır hapis cezasıyla mahkûm veyahut âmmе hizmetinden mahrum edilmiş olmamak lâzımdır. Erat, subaylar, askerî memurlar ve polisler mahalle muhtar ve ihtiyar hey'eti seçimlerinde reye iştirak edemezler.

Mahalle ihtiyar hey'eti üyeliğine seçilmek için:

- 1) Türk olmak;
- 2) Seçim başlamadan evvel en aşağı bir seneden beri o mahallede ikamet etmekte bulunmuş olmak;
- 3) 25 yaşını bitirmiş olmak;
- 4) Hırsızlık, kaçakçılık, dolandırıcılık, sahtecilik ve sahte evrakı bilerek kullanmak, inancı kötüye kullanma gibi yüz kızartıcı suçlardan biri ile veya ağır hapis cezasıyla hükümlü veyahut kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak;
- 5) Türkçe okuryazar olmak şarttır. Mebuslar, Vilâyet Meclisi âzaları, erat, subaylar, hâkimler ve memurlar mahalle ihtiyar hey'eti üyesi olamazlar.

5671 sayılı Kanun 4541 sayılı Kanunun seçimle ilgili hükümlerini tadil etmekle kalmamış, dört sene olarak tesbit edilmiş olan muhtar ve ihtiyar hey'etinin vazife görme süresini de iki seneye indirmiştir-

Yukarda izah olunduğu üzere birçok maddeleri değiştirilen ve kaldırılan 4541 sayılı Kanunun mer'i hükümlerinden olan 20 nci maddesi: Mahalle muhtarları ve ihtiyar heyetleri tarafından görülecek hizmetlere karşılık iş sahiplerinden harç alınacağını ve harç miktarının her malî se-

ne iptidasında Vilâyet idare hey'etince kararlaştırılacağını ve fakirlikleri en büyük mülkiye memuru tarafından kabul edilenlerle mevzuatım kamu hizmeti olarak muhtar ve ihtiyar hey'etlerine yüklediği illerden harç alınmayacağını tesbit etmiş bulunmaktadır. Hükmü baki olan 18 ve 22, 24 üncü maddelere netice kısmında temas edeceğimiz için burada onlardan bahis açmayacağız.

— III —

Netice

Yukarıdaki izahlardan anlaşılacağı üzere 1281 tarihi Vilâyet Nizamnamesi Kariyeyi, yani köyü hem mahallî, hem de umumi idareye ait hizmetlerin görüldüğü bir idare bölümü olarak kabul etmiştir. Nizamnamenin 5 inci madde sarahatına göre, mahalleler de kariye hükmünde olduğu için bunları da köyler gibi İdarî taksimatımızın bir cüz'i olarak mütalâa etmek icap eder.

Nizamname bir kısım mahallî (Beledi) hizmetlerin ifasını muhtarlıklara bırakmak suretiyle (Kariye) mahalle muhtarlıklarına bir nevi mahallî idare şahsiyeti tanımış; bu durum 1287 tarihli nizamname ile de teyit olunmuştur. 1329 tarihli Tedrisatı İptidaiye Kanunu da bu babımdan enteresan hükümleri muhtevidir'.

Fakat, 4541 sayılı Kanun tedvin olunurken mahalle muhtarlığının bu karakteri muhafaza olunmamış ve esasen yalnız Vilâyet, Şehir, Kasaba ve Köylere hükmî şahsiyet tanıyan Esas Teşkilât Kanununun 90. maddesi hükmü buna imkân vermemiştir.

Şehir ve Kasabalar da Mahalle Muhtar ve İhtiyar Hey'eti Teşkili hakkındaki 4541 sayılı Kanun umumî idareye müteallik hizmetlerin sıhhatli bir şekilde yürütülebilmesi için mahalle muhtarlıklarına bir takım ilmühaberler düzenlemek ve onamak, İdarî makamlara malûmat vermek gibi bazı tamamlayıcı vazifeler yüklemiştir. Bir başka deyimle, mahalle muhtarlıkları; daha ziyade umumî idare hizmetlerine yardım için vazifelendirilmiş birer mahallî idare cihazı durumundadır. Kanunda muhtar ve ihtiyar hey'etlerine yüklenen mevzubahis vazifeler teker teker tatat dunmuş; muhtarlıklara mahallî hizmetlerin ifası hususunda her hangi bir vazife verilmemiş, hareket serbestisi tanınmamıştır.

Kanunun, mahalle muhtarlıklarına yeni vazifeler yüklenebileceğini tesbit eden 3 üncü maddesinin son bendine göre: icra Vekilleri Hey'etin-

ce, halkın ihtiyaçlarını karşılamak ve mme hizmetlerini kolaylaştırmak- üzere karar altına alınan işlerin ifasını muhtar ve ihtiyar heyetlerinden isteyebilecektir. Bu hüküm II. Dünya Savaşı sıralarında bilhassa yiyecek, giyecek ve yakacak maddelerinin tevziinde ğranılan zorlukları gidermek maksadıyla vazolunmuştur.

4541 sayılı Kanunun bazı hükümlerini tadile muhtaç bulunmaktayız. Bilfarz: Vazifesini ifada ihmal ve terahisi görülen muhtar ve ihtiyar hey'~etlerine Vali ve Kaymakamlarca yapılacak ihtar rağmen temerrüt edenlerin işten el ktirileceğine ve İdare hey'eti kararı ile vazifelerine nihayet verileceğine dair olan 18 inci maddesi bu kabildendir. Zira 18 inci madde ile; işten el ktirme yetkisinin idare amirlerine, vazifeye son verme yetkisinin idare kurullarına tanınmış olması, tatbikatta bir takım g durumlar yaratabilir. Nitekim İdare amirinin elini işten ktirdiği kimseler hakkında İdare Kurulunun vazifeye son verme kararı vermemesi hali g durumlardan birini teşkil eder. Her nekadard maddenin ifade tarzından eli işten ktirilenler hakkında İdare Kurullarınca da vazifeye son verme kararı verileceği gibi bir mana çıkmakta isede de bu çeşit anlayışın maddenin sevk gayesine uygun olmadığı kanaatındayız. Bize göre; İdare kurulu, İdare amirinin elini işten ktirdiği kimseler hakkında sadece vazifeye son verme kararım vermeyecek, duruma göre bu kararın alisini de verebilecektir. Bu takdirde ise, İdare amirine elini işten ktirdiği kimseleri vazifelerine iade etmekten başka bir iş kalmıyacak demektir. Yani idare amirinin tasarrufu, başkanı bulunduğu bir hey'etin kararıyla iptal edilmiş olacaktır. Bu da idare miri bakımından büyük mahzurlar tevhit edebilir. Bu itibarla, işten el ktirmeye karar verme yetkisinin de idare kurullarına tanınması lüzumuna kani bulunuyoruz.

Mahalle muhtar ve ihtiyar hey'etlerine, vazifelerinin ifası hususunda, mahalle bekçilerinin yardım etmekle mükellef olduğunu tesbit eden 22 inci madde hükmü üzerinde de durmak icap eder. Vazifelerinin mesai saatlerindeki uygunsuzluk dolayısıyla bu maddeye fazla bir tatbiki önem atfetmek mümkün değildir. Buna rağmen muhtemel çalışmaları önlemek maksadıyla, mahalle muhtarlarının bekçi yardımına ihtiyaçları halinde zabıta veya idare mirinden talepte bulunmaları en muvafık hal olarak kabul edilebilir. Maddeyi buna göre yumuşatmak icap eder.

Kanunun 24 üncü maddesi ilga edilen Kanunlara aittir. Buna göre: şehir ve Kasabalarda muhtarlığın ilgasına dair 2295 numaralı Kanun ve Memurin Kanununun 47. maddesine bir fıkra eklenmesine dair 960 numaralı Kanun ille 1111 numaralı Askerlik, 2613 numaralı Kadastro ve Tapu Tahriri ve 2644 numaralı Tapu Kanunlarının bu Kanunda yazılı muhtar-

lğa ait vazifeler hakkındaki hükümleri kaldırılmıştır. Muzir Hayvanların itlafi için mücadele silâhlarının ilgililere dağıtılması hususunda Belediyelere vazife yükleyen 393 sayılı Kanunun bu Kanunla aykırılık teşkil eden hükmünün de ilga edildiğinin tasrihi icap ederdi.

4541 sayılı Kanunu, Kanun yapma tekniği bakımından zayıf bulmaktayız. Muhtelif Kanunlarda muhtarlıklara yüklenmiş olan vazifelerin 4541 sayılı Kanuna alınmasını mahzurlu sayıyoruz. Nitekim belirttiğimiz gibi, özel Kanunlarda muhtarlara verilen vazifelerden bazıları kaldırılmış, bazılarının ifa tarzı değişmiş olduğundan 4541 sayılı Kanunun 3. cü maddesinin bazı fıkraları da kendiliğinden hükümsüz kalmıştır.

Yani bir Kanunda vaki olan değişiklik diğerinde de ikinci bir değişikliğe vücut vermektedir. Buna mukabil yeni Kanunlarla mahalle muhtarlarına yeni yeni vazifeler yüklenmektedir. Görülüyor ki, hususî kanunlarla muhtar ve ihtiyar hey'etlerine yüklenen vazifelerin, sınır ve ifa tarzının sık sık değişmesi sebebiyle, muhtarlığın ana Kanunu saydığımız 4541 sayılı Kanuna alınmasında isabet edilmemiştir. Kanaatımızca 4541 sayılı Kanunda, muhtarlık teşkilâtına ait umumî hükümlerle başka Kanunlarda yer almayan vazifeler tesbit edilmeli, hükmü değiştirilen Kanunlar ise gerekli açıklamalarla ayrı maddeler halinde gösterilmeliydi. Bu esasa göre hazırlanacak olan bir Kanunda muhtar ve ihtiyar hey'etlerine verilen vazifelerin tamamı gösterilmeyeceğine göre, hazırlanması ve değiştirilmesi çok daha kolay olan Nizamname ve Talimatnamelerle bu husus sağlanabilirdi.

Şehir ve kasabalarda mahalle muhtar ve ihtiyar hey'etleri, bu günkü halleri ile, varlıklarını isbat etmekten uzaktırlar. Bunda mahallî her hangi bir işin kendilerine verilmemiş ve yetki tanınmamış olmasının geniş ölçüde tesiri vardır.

Mahalleli, muhtarı imzaladığı ilmühaberler karşılığında para alan, fevkalâde zamanlarda kendisine yiyecek giyecek ve yakacak karnesi veren bir vazifeli olarak tanımaktadır. Halbuki hukukî manada olmasa bile mahalleye bir dereceye kadar şahsiyet kazandırarak muhtar ve ihtiyar hey'etlerine sosyal danışma alanında imkanlar hazırlanmasından büyük faydalar doğabilir. Bu mevzuda Şehirciden de beklenenler vardır. Modern anlayışla mücehhez bir şehirci mahalleleri, geleneklere ve özelliklere sahip sosyal birer ünite olarak mütalaa etmek ve kendilerinden beklenen fonksiyonu ifa edebilecek tarzda düzenlemek durumundadır. Bu takdirde mahalleler arasında, eksiklerin giderilmesi hususunda, meşru bir rekabet başlayacak; beldelerin kalkınması daha süratli olacaktır.

Bu itibarla yukardan beri saydığımız mahzurları da bertaraf eden bir Kanunun tedvinini memleket hayrına telâkki etmekteyiz. Böyle bir kanun tedvin olunurken, mahalle muhtarlıklarına, hükmi şahsiyet olma lüzumunu hissettirmeyecek ölçüde, sağlık ve sosyal dayanışma, mevzuunda bazı ihtiyarî vazifeler verilmeli ve bunların hibe yoluyla toplanan paralarla ifası imkânları sağlanmalıdır.

Muhtarlara ayrıca; Kanun, tüzük, talimat ve Hükümet emirlerini mahallesi çevresinde ilân ederek evrakını camedânî özel ilân yerlerinde: bir müddet asılı tutmak, mahallesindeki kaçak inşaatı Hükümete ihbar etmek gibi vazifeler de tahmil edilmelidir-

Mahalleye ait hizmetlerin daha düzgün bir şekilde yürütülebilmesi, ihtiyar heyetlerinin müzaharetleriyle mümkün olacağından heyet üyelerinin de iş sahiplerinden alınan harçlardan bir nisbet dahilinde faydalandırılması düşünülebilir.

Bir an önce tedvinini temenni ettiğimiz Kanunda, muhtarların hukukî durumları da belirtilmeli, Ceza Kanunu ve Memurin Muhakemat Kanunu muvacehesindeki durumları sarahatle tesbit olunmalıdır.

Faydalanılan eser ve yazılar

- 1 — Türkiye'de Belediyeler: Sıddık TÜMERKAN, 1946 İstanbul.
- 2 — Türkiye'de İdare Teşkilâtının Tarihî Gelişimi ve Bugünkü Durumu : Vecihi TÖNÜK, 1945 Ankara.
- 3 — Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi ve İnkişafı: Osman ERGİN, 936, İstanbul.
- 4 — Köylerimizi Nasıl Kalkındırabiliriz: Sadık ARTUKMAÇ, 1955 Ankara.
- 5 — Köy ve Mahalle Muhtarlığı Arasındaki Farklar: Muzaffer - AKALIN, 175 Sayılı İdare Dergisi.
- 6 — Mahalle Muhtar ve İhtiyar Hey'etleri Teşkiline Dair Kanun ve Tatbik Şekilleri: Fethi TANSUK, 171. Numaralı İdare Dergisi...
- 7 — Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Notları Prof. Egl

İSTİMLÂK

Yazan :

Selim AYBAR

Neşriyat Müdürü

İstimlâk kelimesi; resimli kamusu osmanide mülk almak, bir yeri satın almak, menafii umumiyye mebni bir akarı iştira eylemesi manasına alınmaktadır.

İktisadî ve Ticarî ansiklopedi; Arapça mülk edinmek diye tarif etmektedir. Resimli yeni lûgat ve ansiklopedisi ise istimlâk kelimesini, sahibinin rızası olsun olmasın bir mülkün Hükümetçe karşılığı verilerek halk faydası için Devlet malı haline konulması olarak kabul etmektedir-

İstimlâkin bu günkü kanunlarımıza göre tarifine gelince:

Anayasamızın 74 üncü maddesi istimlâki «Umumî menfaatler için lüzumu, usulüne göre anlaşılmadıkça ve mahsus kanunları mucibince, değer pahası peşin verilmedikçe hiç bir kimsenin malı istimval ve mülkü istimlâk olunamaz.» diye almıştır.

24 Kasım 1295 'tarihli İstimlâk Kararnamesi, istimlâki daha geniş bir manada kabul etmektedir. Birinci maddesine göre istimlâk «Müceddeden sokak ve meydan ve pazar yerleri ve iskele küşadı ve temdidi veya tevsî ve memleket bahçeleri ve mesireler ve su yolları tanzimi ve nehir ve cedvellerin seyrü safaine kabil ve tuğyanı hail surete getirilmesi ve liman ve dok ve demir ve sosa yolları ve çeşme ve yangın havuzları ve hastane ve darülaceze ve darüleytam ve kışla ve Hükümet konağı ve hapishane ve tarafı Devletten ve cemaat canibinden umumî mektepler tesisi ve hıfzıssıhha ve defî mazarratı beldeye ait bilcümle inşaat ve ameliyat ile menafii umuma şamil hususatı saire için bittakdir bedeli misli verilerek ashabından ebniyeli ve ebniyesiz arazi ve çiftlikât mübayasına menafii umumiye için istimlâk ıtlak olunur.» şeklinde kabul etmiştir.

7 Temmuz 1930 tarihli ve 3710 sayılı Belediye İstimlâk Kanununun birinci maddesine göre ise istimlâk şöyle manalandırılmaktadır: «Belediye kanununda yazılı, beldenin ve belde sakinlerinin medenî, sıhhi ve bedîî

ihtiyaçlarının tanzim ve tesviyesi ve tehlikeden korunması için tesisat yapmak maksadile binalı ve binasız gayri menkulleri, bu kanunda yazılı usuller dairesinde değer pahası peşin verilmek şartile istimlâke Belediyeler salahiyetlidir.» Kanunun ismine göre istimlâk burada münhasıran bir belde sakinleri düşünülerek ele alınmış ve belde hududuna inhisar ettirilmiştir.

26 Haziran 1940 tarihli 3887 numaralı «Millî Müdafaa ihtiyaçları için yapılacak istimlâkler hakkındaki kanunun birinci maddesinde istimlâk lüzumu belirtilmek suretiyle» millî müdafaa ihtiyaçları için lüzumlu olan ve hakikî ve hükmî şahısların tasarrufları altında bulunan gayrimenkullerin istimlâkine İcra Vekilleri Heyeti tarafından karar verilir. Bu kararlar aleyhine dava ikame edilemez. Devlete ait gayrimenkuller ise İcra Vekilleri Heyeti kararile bila bedel Millî Müdafaa Vekâletine terk ve tahsis olunur.» diye alınmış bulunmaktadır.

442 sayılı köy kanununun 44 üncü maddesine göre köy ihtiyar meclisinin göreceği işler sayılırken ikinci bendinde «İhtiyar meclisi mektep, cami, hamam gibi köylüye faydalı olan işleri yapmak için istediği yeri değer pahası ile satın alır. Mal sahibi razı olmazsa kaza idare meclisinin kararma söz yoktur.» hükmü ile istimlâk diğer bir halde mütalâa edilmiştir. Köy hayat ve icaplarının arz ettiği hususiyetler nazara alınarak bu mevzuda daha basit bir şeklin tatbiki uygun görülmüştür. Zira köy istimlâklerinde istimlâk kararı ile umumî menfaatler kararı aynıdır. Bedele vaki itirazlarda da umumî prensipler haricine çıkılarak kaza idare meclisi itiraz mercii olarak gösterilmiştir. Ancak bu gün için köy kanununun bu istimlâk tarifi kifayetsiz kalmakta ve tatbikatta bazı ihtilâfları mucip olmaktadır.

10 Haziran 1926 tarihinde kabul edilen Devlet Demir Yolları istimlâki hakkındaki 929 sayılı kanunun birinci maddesi «Devletçe elyevm inşa edilmekte bulunan ve atiyen inşa edilecek olan demir yollarının güzergâhına müsadif ve tesisata muktazi arazi ve gayri menkulattan Devlete ait olanlar demir yolları idareleri namına bila bedel terk ve kayıtları icra olunur.» ve eşhasa ait mallar için üçüncü maddesinde «Devlet Demir Yolları ve teferruatına lüzumu dolayısıyla işgal edilmiş veya edilecek gayri menkulattan hakikî ve hükmî şahısların mutasarrıf oldukları arazi ve emlâkin bedeli istimlâki, mezkûr hatların inşası için neşredilecek kavaninin tarihi neşrinde alınan vergisine nazaran tayin olunur.» denilmek suretile istimlâk hususiyet arzeden bir cihet olarak görünür. Burada dahi istimlâk kararı ile umumî menfaat kararı aynıdır. Umumî menfaat esasen kanunda mevcuttur. Kıymet takdirinde bir değişiklik nazara çarpmaktadır.

Zira istimlâk olunacak bir gayrimenkul kıymetinin takdirinde tahmin ve takdir usulü yerine vergiler esas olarak kabul edilmiştir ki tatbikatta mülk sahipleri aleyhine tecelli edebilir.

Sırası geldikçe izah edileceği gibi istimlâk mevzuatımız çok çeşitli ve kabark bir manzara arzeder. Her biri kendi bünyesine göre ve zamanın ihtiyaçları nazara alınarak istimlâki başka şekillerde tarif etmiş ve umumî prensip ve sistemler vazetmişlerdir ki bu suretle İlmî bir vahdet ve şekilden uzaklaşmışlardır. Bununla beraber bu gün için tatbikatta istimlâk mevzuunda bu kanunlarda görülen boşluklar istimlâk kararnamesile giderilmekte ve istimlâk mevzuu için bir sıklet merkezi teşkil etmektedir.

Kanunlarla hususiyetleri ve şekilleri tekevvün ettirilmiş bulunan istimlâk muamelesinin evvelâ hukukî sahadaki mahiyetini tebellür ettirmek ve bilahara tatbikattaki durumunu incelemek yerinde olur.

Denildiği gibi istimlâk umumî menfaatler için lüzumlu bir yerin bedeli verilerek cebren alınmasıdır. Burada kanunlarla himaye altına alınmış bulunan mülkiyet hakkı ile umumî menfaatlar zıt birer manzara arz ederler. Umumî hayat ve ihtiyaçlar için mülkiyet hakkına müdahale zarureti karşısında kalınmış ve hususî mülkiyet âmme menfaati için feda edilmiştir. Ancak istimlâk dolayısıyla hususî mülkiyete vazedilen bu müdahalelerin kanunlarla bir esas dahiline alınmış olması ise hususî mülkiyet için bir teminat sayabiliriz. Aksi halde mülkiyet hakkı bir hayli tehlikeye maruz kalabilirdi.

Bir Devletin vücudu onu teşkil eden halk yığınlarının menfaatlerine ve hayrına fark gözetmeksizin çalışmaktır. Hukukî manada buna yani Devletin halk için gördüğü işlere âmme hizmeti diyoruz. Âmme hizmetinin mevzuubahis olduğu yerde de istimlâk kendini göstermektedir. Fertlerin yapamayacakları öyle işler vardır ki bunların cemiyetin umumî menfaatine yarar bir şekle ifrağı ancak Devlet eli ile mümkündür. Devlet kendi otorite ve hükümranlığını kullanarak konulan esaslar dahilinde âmme menfaati için hususî mülkiyete ait gayrimenkulleri cebren iktisap edebilmeye hak kazanmıştır. Devlet bu hakkı ile yani cebren mülk iktisabında tabiatıyla hususî hukuka ait kaidelerden uzaklaşarak âmme hizmetlerinin görülmesi bahsinde âmme hukuku kaidelerine göre hareket eder.

İçtimâî hayatın doğurduğu zaruretler ve ihtiyaçlar nazara alınırsa Devlet o kadar çeşitli işlerin görülmesi karşısındadır ki umumî menfaat için bunların ifası icabeder. Bir cemiyetin kalkınması bütün bu âmme hizmetlerinin icrasile kaimdir. Hayat durmadan ileri gitmekte ve tenevvü etmektedir. Bunlar fertler tarafından görülemeyeceğinden Devletçe ele

alınması umumî menfaatler iktizasındandır. Bu itibarla mülkiyet hakkına ve hususî menfaatları müdahale mecburiyeti karşısında kalınmıştır.

Bir cemiyetin ilerlemesinde diğer çeşitli işler meyanında limanlar tesisi, fabrikalar kurulması, büyük enerji kaynaklarının vücuda getirilmesi, yolların açılması gibi cemiyet terakki ettikçe çoğalan ihtiyaçlar münasebetiyle daha pek çok işlerin yapılmasına ve görülmesine bağlı bulunduğu bunların fertler tarafından tesisine birçok ahvalde imkân yoktur. Bu âmmе hizmetleri ancak devlet tarafından yapıp halkın istifadesine terkedilmesi mümkünür. Bu takdirde bu tesislerin kurulması elbetteki icabında hususî mülkiyete bir tecavüzle neticelenecektir. Devlet lüzumlu gördüğü yerlerde âmmе menfaati için yapılacak tesisler dolayısıyla halkın elindeki gayrı menkulleri parasını vererek alacaktır. Bu suretle inkişaf yolunda bulunan bir cemiyet dahilinde umumî menfaatlerin ve halk hizmetlerinin ihmali zararlı görüldüğünden birçok ahvalde bu hizmetlerin en kestirme yoldan halledilmesi icap etmektedir ki bu takdirde fazla menfaat kastiyle hareket eden şahsî bir mülkiyet dolayısıyla âmmе hizmetlerinin aksamaması da bu günkü prensipler iktizasındandır.

Bütün bunlar gösteriyor ki istimlâk, cemiyet için lüzumludur. O halde istimlâkin ana prensiplerinden biri lüzumlu olmasıdır.

Lüzumu bu şekilde belirtilen istimlâkin bir de gayesi olmak lâzımdır. İstimlâke gaye umumî menfaat ve dolayısıyla âmmе hizmetleri olduğuna göre bunu takdir edecek makamların yani Devletin bu yoldaki tasarrufunu istimal edecek mercilerin umumî menfaat takdirinde çok hassas davranmaları lâzımdır. Ancak umumî menfaat nedir? Bunun bu sahada yapılmış sarîh bir tarifine rastlanamaz. Yalnız istimlâk mevzuatımız bunları kısmen saymak suretiyle iktifa etmiş ve kıyas yolu ile hal etmek cihetine gitmiştir. Süratle ilerleyen ve bu yüzden çoğalan ihtiyaçların tahdidi olarak ele alınması imkânı mevcut olmadığına göre umumî menfaatların tesbitinde bir kıstas aranması cihetine gidilmiştir ki bu da bir işin âmmе menfaatini tazammun eden bir hizmet olması ve bunda hususî hukuk kaideleri haricinde kalınmak suretile âmmе hukuku esas ve kaidelerinin tatbik edilmesidir. Zira istimlâkte idarenin hususî mülkiyete müdahalesi o işin bir âmmе hizmeti olması itibariledir. Binaenaleyh istimlâkte gaye, istimlâkin umumî menfaate ait ve uygun olması demektir.

Demek ki istimlâk tasarruflarında gaye olan âmmе menfaatlarının tahakkuk etmediği veya idarece bu unsur nazara alınmadığı takdirde yapılacak istimlâk muamelesinin kanunî sayılmayarak iptali lâzım gelir. Bu hususta Devlet Şûrasınca ittihaz olunan 37/124 sayılı kararda «İstimlâk istisnaen tecviz edilmiştir. Bu cevazda istimlâkin bir umumî menfaatin

kati lüzum ve zarurete isnadile kaimdır...» denilerek istimlâkin gayesi olarak ele alınan umumî menfaatin mevcudiyeti prensibi teyit edilmektedir.

İstimlâkin bir de mevzuu olması icabeder. Mutlak olan bir şey varsa o da istimlâkin gayrimenkulü istihdaf etmesidir. O halde gayrimenkul nedir? Teşkilâtı Esasiye Kanununun başta alınan 74 üncü maddesinde istimlâk kelimesi yanında istimval kelimesi de zikredilmiştir. İstimlâk şüphesiz gayrı menkul mallar için kullanılmıştır. İstimval ise menkul mallar içindir. Bu suretle Teşkilâtı Esasiye Kanunu hem menkul ve hem de gayrimenkul malların cebren iktisabına müsaade etmektedir.

Ancak istimlâk kararnamesinde ebniyeli ve ebniyesiz arazi ve çiftlâkâtın istimlâki hedef tutulmuştur. Belediye istimlâk kanununun 1 inci maddesi de binalı ve binasız gayrimenkullerden bahsetmektedir. Diğer istimlâk mevzuatımız da arazi, emlâk ele alınmak suretiyle gayrimenkul kastedilmiştir.

Şüphesiz gayrimenkulü en iyi tarif eden Medeni Kanundur. 632 nci maddesi aynen şöyledir : «Gayrimenkul mülkiyetinin mevzuu, yerinde sabit olan şeylerdir. Bu kanuna göre aşağıdaki şeyler gayrimenkuldür:

1 — Arazi

2 — Tapu sicilinde müstakil ve daimi olmak üzere ayrıca kaydedilen haklar

3 — Madenler

Medenî Kanunumuzun zikredilen bu maddesindeki arazi, doğrudan doğruya sabit olan ve muayyen ölçülere istinad ederek bu ölçülerle ifade edilebilen gayrimenkullerdir.

Gayrimenkul mülkiyetinin mevzuuna ait bu maddeden başka yine Medeni Kanunun 619 uncu maddesinde: «Bir şeye malik olan kimse, o şeyin bütün mütemmim cüzülerine de malik olur. Mahallî örfе göre bir şeyin esaslı unsurunu teşkil eden o şeyi telef veya tahrip yahut tağyir edilmedikçe ondan ayrılması kabil olmayan cüzüler o şeyin mütemmim cüzüleridir.» denilerek bir araziye sahip olan şahıs onun üzerinde bulunan ağaç, bina gibi mütemmim cüzülerine de malik olacağı anlaşılmaktadır. Buna göre istimlâkte mevzu gayrimenkul mallar bulunduğundan istimlâk suretiyle umumî menfaata tahsisi gereken mal üzerindeki mütemmim cüzüler de istimlâk ile beraber sahip değıştirecektir.

Medenî Kanunun 632 nci maddesinde zikredilen tapu siciline müstakil ve daimi olmak üzere ayrıca kaydedilen hakların da gayrimenkul sa-

yılacağı belirtilmektedir. Çünkü bina ve arazi gibi gayrimenkuller haricinde bu malların kullanılmasından mütevellit bazı hakların mevcudiyetini de kabul etmek zaruretindeyiz. Ancak kaynak ve inşaat gibi irtifak haklarının gayrimenkul olarak mütalâa edilebilmeleri tapu sicilinde ayrıca müstakil ve daimi olarak kayıt görmeleriyle kabildir.

442 sayılı Köy Kanununun 7 nci maddesinde, köy varlığı yani köy hükmî şahsiyeti açıklanırken «Köy bir yerden bir yere götürülebilien veya götürülemeyen mallara sahip olan...» tabirleri kullanılmaktadır. Burada bir yerden bir yere götürülebilien malların menkul, bir yerden bir yere götürülemeyen malların da gayrimenkul olarak kastedildiği anlaşılr.

İstimlâkte, malikin himayesi bir cepheyi teşkil ederse ikinci cephe de umumî menfaatların korunması gelir. Bütün istimlâk kanunları bu iki zıt menfaati telife çalışırlar. Bir taraftan malik tazminat ile ve mülkün bedelinin verilmesiyle korunurken diğer taraftan umumî menfaatlar bakımından da gayrimenkulün zamanında âmme hizmetlerine tahsis edilmesi gerekir. Ancak mülkiyet hakkının korunmasında istimlâk muamelelerinde geniş kaza merciinin bulundurulması ve adlî müracaat yollarının açık olması akla gelebilir. Fakat istimlâk muamelesinin çabuk neticelenmesi, müddet ve müracaat yollarının kısılması ve âmme hizmetlerine yakinen vâkıf bulunan idarî ve ihtisas sahibi makamlara terkedilmesi âmme hizmetlerinin aksamaması bakımından lüzumludur. Hali hazır mevzuatımız bu prensibe uyarak istimlâki İdarî bir tasarruf olarak kabul etmişlerdir. Zira Devlet âmme hukuku kaidelerine dayanarak bu tasarruf hakkını kullanır. Bu bakımdan istimlâkte prensip umumî menfaat kararının yine idare tarafından kendi mercilerince verilmesidir. Aksi halde Adlî makamların hakkı meydana çıkarmadaki usul ve kaideleri itibarile sürat arayan işlerin gecikme tehlikesi arz etmesi daima varittir.

İdarenin buradaki umumî menfaat kararıle istimlâk kararım karıştırmamak lâzımdır. Mevzuatımız bu kararlarda muhtelif şekiller arzeder. Bazı kanunlarımız muayyen bir âmme hizmeti için doğrudan doğruya o yerin istimlâkini emreder. Buna uygun olarak alınacak karar aynı zamanda istimlâk kararı mahiyetini taşır. Buradaki İdarî salahiyet kanunla tahdit edilmiştir. «Camii şerife ve sair müessesatı hayriyenin tahtında veya fevkinde veya harım ve müştemilâtında bulunan mahallenin istimlâki» hakkındaki 15 Haziran 328 tarihli kanunun ikinci maddesinde de «bu gibi ahvalde menafii umumiyenin mevcudiyeti musaddak olup ayrıca karar istihsaline ihtiyaç yoktur. Yani bedel ve müteferriatında istimlâk kanununa tevfikân hareket olunur.» denilmek suretile menafii umumiye kararı kanunla tasdik edildiğinden ayrıca menafii umumiye kararı istihsal edilmeden istimlâk kararı verilir.

Umumî menfaatin kanunla gösterilmediği ahvalde, umumî menfaatin takdirinin idareye bırakılması veya istimlâk kanununun umumî menfaatları saymış olması düşünülebilir. İstimlâk mevzuatımızın temeli addettiğimiz istimlâk kararnamesi ve hatta Belediye istimlâk kanunu umumî menfaat kararında idarenin takdirine yer vermektedir. Ancak bu takdir keyfiyeti bazan mutlak bir mana taşır hazan da imar programlarının mevcudiyeti halinde tahdide uğrar.

İdarenin bu takdiri tasarruflarına karşı itiraz mümkün müdür?

Devlet Şûrasınca ittihaz olunan bir karar da 3710 numaralı belediye istimlâk kanununun 7 nci maddesindeki «... encümence istimlâke lüzumlu görüldüğü takdirde istimlâk sebeplerini bildirir bir mazbata yapılarak mahallin en büyük mülkiye âmirine gönderilir. En büyük mülkiye âmiri evrakın gelmesinden itibaren on beş gün içinde, yapılacak istimlâkin âmme menfaatlarına uygun olduğu hakkındaki kararlar katidir.» kaydına istinaden âmme menfaatleri hakkındaki bu gibi kati kararlar aleyhine Devlet Şûrasına müracaat olunamayacağı sarahaten gösterilmiştir.

Ancak umumî menfaat kararı verecek olan en büyük mülkiye âmiri belediye encümenince verilen istimlâk kararını tasvip etmediği takdirde buna belediye itiraz edemeyecek midir? Malûm olduğu üzere idari kararlar hiyerarşik bir itiraz şekline tabidirler. Bir idarenin verdiği karara karşı üst idare merciine itiraz mümkündür. İdare âmirinin tasvip etmemesi halinde belediye encümeni üst idare kademesine itiraz edebilecektir. Belediye istimlâk kanununun 7 nci maddesinin müteakip bendinde «İstimlâk âmme menfaatlarına uygun olmadığına dair verilecek kararlara karşı, belediye encümenlerini kararlarile, kaza merkezi olmayan kasaba ve belediyeleri Valiye ve vilâyet belediyeleri de Dahiliye Vekâletine itirazda bulunabilirler. İtiraz üzerine verilecek karar katidir.» kaydı da bunu göstermektedir. Burada itiraz salahiyeti belediye reisine değil encümene tevcih edilmiştir. Belediye reisi tek başına itirazda bulunamayacak demektir. Bu şekilde istihsal edilen son karara karşı itiraz etmek veya iptal davası açmak mümkün değildir. Çünkü umumî menfaat kararı takdiri bir mahiyet arzedenince hadise kazai murakabenin haricinde kalıyor demektir. Zira bir yerde bir park, bir yol açılmasında umumî menfaatin mevcudiyeti ancak idareyi ilgilendirir. Kazai mercilerin tetkik ve tahkikine imkân olmadığını söylemiştik. Aksi halde o hizmetin uzun bir zaman sonraya terkedilmesini veya hiç görülmemesini intaç edebilir.

Menafii umumiye için istimlâk kararnamesinde, belediye kanununda olduğu gibi, kazai murakabe yolunu kapayacak bir hüküm mevcut olmadığı gibi murakabeyi icabettirecek sarih bir kayıt da yoktur.

İstimlâk muamelesinde adli kaza mercilerine müracaat ancak istimlâk olunan gayrimenkule takdir olunan bedele karşı mülk sahibinin yapacağı itirazdır. Belediye istimlâk kanununun 12 nci maddesinde «istemlâk olunacak gayrimenkul sahipleri ve alâkalıları veya belediye 10 ve 11 inci maddeler mucibince yapılan tebligat tarihinden itibaren on beş gün içinde, o gayri menkule takdir edilen bedel hakkında Asliye Hukuk Mahkemesine dâva açabilirler.» kaydına istinaden bedele rıza göstermeyen mülk sahibi 15 gün zarfında Asliye Hukuk Mahkemesine müracaat edebilecektir. İstimlâklerde adli kazanın tetkik edebileceği yegâne mevzu bedele vaki itiraz keyfiyettir. Bu husus dahi mahdud ve muayyendir. Mahkeme işi evvelâ şekil noktasından yani dava unsurlarının tamam olup olmadığı cihetinden tetkik eder. Ancak bunun sıhhatile ve hukukî mahiyetile meşgul olmaz. Umumî menfaat kararı mevcut değilse bedel itirazını tetkik etmeden istimlâk muamelesi hükümsüz kalır. Menafii umumiye kararı ile birlikte diğer unsurların tamamı halinde bedel itirazı safhasına geçer. Kanunun 14 üncü maddesi mucibince teşkil olunacak Hakemler marifetiyle davayı karara bağlar.

İstimlâk kararnamesine göre dahi bedele karşı vaki olacak itirazlar mahkemece tetkik olunur. Bunun için de 21 inci maddesi uyarınca mahkeme tarafından bir Hakem Encümeni teşkil olunur. Mahkeme bu hakem encümeni mazbatasına göre kararnamenin 27 nci maddesi mucibince «İlâmî tanzim ve ita» eyler. Bu mazbata haricine çıkamaz.

İstimlâkin mevzuu gayrimenkul bulunmasına rağmen bunun iktisabında tapuya kayıt mecburiyeti bir istisna teşkil eder.

Medenî Kanunun 633 üncü maddesinde «Gayrimenkul mülkiyetini iktisap için tapu siciline kayıt şarttır. Bununla beraber işgal, istimlâk, miras cebri icra tariklerde veya mahkeme ilâmî ile bir gayrimenkulü iktisap eden kimse tescilden evvel dahi ona malik olur. Fakat tescil merasimi ikmal edilmedikçe tasarrufla bulunulamaz.» denilmektedir ki alelâde bir gayrimenkul iktisabında tapu siciline kayıt şart koşulmuş bulunmasına rağmen istimlâkte tescilden önce de iktisap kabul edilmiştir. Fakat istimlâk muamelesinin tekemmülünden sonra tescil mümkündür. Belediye istimlâk kanununun 16 nci maddesi istimlâk olunan gayrimenkulün «.. bütün evsafını, tesbiti delail usulü dairesinde tevsik ettirerek o gayrimenkulün sicle keyfiyetin şerhedilmesini tapu dairesine bildirir.» şeklinde tescilini emretmektedir. Aynı zamanda bu madde istimlâk olunacak gayrimenkule belediyece derhal vaziyet edilmesini emreder. Yani bedele karşı mülk sahibi tarafından mahkemeye baş vurulmuş olmasına rağmen mahkeme neticesinden evvel Belediye gayri menkule el koyar. Yine aynı ka-

nunun 18 inci maddesi istimlâk olunacak gayrimenkulün takdir edilen kıymetine kanunî müddet içinde mahkemeye müracaatla itiraz edilmediği ve tapu dairesinde rıza ile ferağ muamelesi yaptırılmadığı halde, takdir edilen kıymetin tamamı millî bankalardan birine yatırılarak makbuzu mahkemeye tevdi edilir ve mahkeme sekiz gün zarfında o gayrimenkulün belediye namına tescilini tapu dairesine tebliğ eder.

İstimlâk muamelesinin izah olunan İdarî safhalarından biri de şüphesiz istimlâk olunan gayrimenkulün takdir olunan bedelinin ödenmesi keyfiyetidir. Belediye istimlâk kanununun görülen birinci maddesi bedelin peşin ödenmesini emreder. Bedel ödenmesi, istimlâk muamelesinden sonra mülk sahibi tarafından bedele itiraz edildiği takdirde ve itiraz vaki olmadığı halde ayrı ayrı şekiller arzeder. 18 inci madde itiraz olmadığı takdirde olunacak muameleye aittir. 16 ncı madde ise itiraz olduğu cihetle bedelin % 20 fazlasıyla millî bankalardan birine yatırılmasını ister.

İstimlâk kararnamesinin birinci maddesi de «... bedeli misli verilerek ashabından ebniyeli ebniyesiz...» malların istimlâk olunabileceğini kayıt ve kararnamenin üçüncü maddesi de bunu teyit etmektedir. Bu maddeye göre istimlâk olunacak mülkün kıymeti sahibine tediye olunmadıkça malsahibi mülkte ikamet ve intifadan men olunamayacak demektir. On dördüncü maddesinde de «istimlâk olunacak emlakten takdir olunan bedele sahibi razı olanların tediye olunduktan sonra nizamına tevfi kan bey ve ferağ icra olunur, ve razı olmayanlar aleyhine ait olduğu mahkemece ikamei dava kılınır.» denilerek ancak takdir olunacak bedelin yatırılmasıyla iktisabın tamamlanacağı anlaşılr.

İstimlâkin İdarece yapılan tasarruflarından biri de istimlâkten sonra gayrimenkule el koymaktır. İstimlâk Kararnamesinin 16 ncı maddesi istimlâk olunan mülkün karar tarihinden itibaren bir yıl içinde alınmasını derpiş etmektedir. Aksi halde yani el konmadığı takdirde ise mülk sahibine istimlâk kararının iptaline veya vaz geçilmesine hüküm verilmesi için mahkemeye başvurusu hakkı tanınmıştır. Belediye istimlâk kanununun 19 uncu maddesi «17 ve 18 inci maddelere tevfi kan tapu siciline şerh verilen ve Belediye namına Tapu Dairelerince tescili yapılan gayr menkullerin tahliyelerini başkaca hükme hacet kalmaksızın Belediyece İcra Dairesinden isteyebilir.» hükmünü vazetmektedir. Zira gayrimenkul istimlâk edildiğine göre mülk sahip değıştirmekte ve Belediye sahip olmaktadır. O gayrimenkul içinde bir kiracı mevcut olsa bunun muhatabı artık Belediyedir.

Burada bir fikir hatıra gelebilir. istimlâk olunan gayrimenkulde bir kiracının bulunması halinde bunun Millî Korunma Kanununun kiracılar

müteallik hükümlerinden istifade edilip edilemeyeceği düşünülebilir. Temyiz Mahkemesince alınan bir kararla Belediye istimlâk kanununa göre istimlâk edilen ve yıktırılması gereken bir bina hakkında Millî Korunma Kanununun kiracıyı koruyan hükümlerinin tatbik olunamayacağı kabul edilmiştir-

İstimlâkte menafii umumiyenin aranmasının esaslı bir şart olduğunu gördük. Menafii umumiye mülâhazasıyla istimlâk olunan bir gayrimenkulün düşünülen âme hizmetine tahsis olunmadığı halde yapılacak muamele nedir? Yani istimlâkten vazgeçmek veya bu muameleyi yapan dairenin bunu iptal etmek veya istimlâk lüzumunu icabettiren tesisin yapılmayarak istimlâke mevzu gayrimenkulü olduğu gibi bırakmak halinde taraflara düşen haklar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?

Tekemmül eden bir istimlâk muamelesinde mevzu teşkil eden gayrimenkul bedelinin sahiplerine ödendiği ve idare namına tapuya kayıt ve tescil edildiği halde o gayrimenkulün istimlâk gayesine uyulmayarak yani âme hizmetine tahsis edilmeyerek olduğu gibi bırakıldığı takdirde bunun idarece iptal olunması, vazgeçilmesi veya mülk sahibi tarafından geri istenmesi hakkında istimlâk karnamesinde bir hüküm mevcut değildir. Yalnız 16 ncı madde mucibince istimlâk olunacak mülk tarihî karardan itibaren nihayet bir sene içinde alınmadığı halde kararın feshiyle işe yeniden bakılarak ya alınmasına veyahut sarfınazar olunmasına karar verilmesini mülk sahibi talep edebilir. Mahkeme bir hafta zarfında işi tetkik ederek iktizasına göre karar verir. Bu hal istimlâk muamelesinin tekemmül etmesine bağlıdır. Bununla ilgili Temyiz kararında «İstimlâk kararından sonra bir sene içinde istimlâk edilen gayrimenkulün alınmamış olması istimlâk muamelesinin kendiliğinden hükümsüz hale gelmesini icabettiren kanunî sebeplerden olmadığına ve davacının iptal davası açmak hakkını kullanmadan önce istimlâk bedelinin Bankaya yatırılmasıyla mülkiyet Devlete intikal edip tescil muamelesinin yapılmaması davacıya gayrimenkul üzerinde mülkiyet iddiası hakkını vermeyeceği» zikredilmiştir.

Ancak 3710 sayılı Belediye İstimlâk Kanununun 22 nci maddesi bu hususta şu hükmü ihtiva etmektedir. «İstimlâk olunan yerlerde yapılması mukarrer olan inşaat ve tesisattan Belediye vazgeçer veya muameleyi iptal ederse veya istimlâk muamelesinin katileşmesinden itibaren üç sene içinde Belediyece birinci maddede yazılı istimlâk lüzumunu icabettiren herhangi bir tesisat yapılmayarak istimlâk olunan yer olduğu gibi bırakılırsa sahipleri tarafından istimlâk bedelini iade ederek o yeri geri alabilirler.» istimlâk Karnamesinde olmayan bu kayıt aynı zamanda kararname mucibince yapılan istimlâklere de teşmil edilmemiş bulunmaktadır.

Temyiz Mahkemesinin bu yolda kararı mevcuttur. Şu hale göre bir istimlâk muamelesi Belediye f istimlâk Kanununa göre yapıldığında o gayrimenkul gayeye tahsis edilmemiş ise mülkün sahibine iadesi mümkün olduğu halde 1295 tarihli İstimlâk Kararnamesine uyularak yapıldığı ve fakat gayrimenkul istimlâk gayesine tahsis edilmediği takdirde ve hatta buna lüzum kalmamasına rağmen istimlâk bozulamamaktadır.

Anayasa ile teminat altına alınmış bulunan mülkiyet hakkının ref edilmesi ancak istimlâk ile mümkündür. İstimlakteki umumî menfaat unsurunun ademi mevcudiyeti halinde istimlâk muteber olmaz. Zira istimlâk muamelesinden sonra istimlâk gayesine kullanılmayan gayrimenkulün artık istimlâk yolu ile iktisabına da lüzum kalmaz-

İstimlâk muamelesinin idari bir tasarruf ve İdarî bir karar olduğuna göre idari kararların geri alınıp alınamayacağı hususu tetkike değer. Bu sahada kabul edilen esas kanunen batıl olan tasarrufların idare tarafından geri alınabileceği keyfiyettir. Ancak bu tasarruf taraflar için bir hakkı müktesep teşkil ettiği takdirde ise bunun geri alınması mümkün görülmemektedir. Devlet Şûrasınca ittihaz edilen muhtelif kararlarda ve gerekse bu sahada salâhiyetli bilginlerin mütalâalarına göre «... bir hukuki tasarrufla doğmuş, hükmünü ifa etmiş, hukuk ve madde aleminde tesirlerini göstermiş bir hukukî durumu hiç vaki olmamış gibi saymağı tazammun eden bir kaldırma, geri alma aklen veya maddeten» mümkün olmadığı mütalâa edilmektedir, istimlâk muamelesi de İdarî bir tasarruf bulunduğuna göre arzedilen esas burada dahi tatbik olunacak mıdır?

Temyiz Mahkemesi içtihadında istimlâk edilen bir gayrimenkulü idare adına tescilinden önce ve dava vukuunda da buna dair verilecek hükmün kesinleşmesine kadar idarenin istimlâkten tek taraflı olarak vaz geçmekte haklı olduğu belirtilmiştir. Aksi düşünüldüğü takdirde yani istimlâki yapılan bir gayrimenkulün bedeli tediye edilerek idare namına tescili yapılmış olursa nükûl mümkün olamamaktadır.

Bir de istimlâk tamamlanmış, mülk sahibine tebligat yapılmış, yalnız bedeli ödenmemiş ve tescil muamelesi yapılmamış olduğuna göre idare mülke vaziyet etmeden kararı geri alabilecektir. Şayet idare bedelini ödemiş bulunur ancak diğer şartlar tamamlanmamış, tescil ve el koyma olmamış ise mülk sahibinin bedeli idareye iadesi lâzım gelir. Aksi halde idarenin mahkemeye başvurusu gerekeceği düşünülebilir.

Devlet Şûrası 6 ncı Daire kararında dava mevzuu olan hadise istimlâk muamelesi tekemmül etmeden istimlâk bedelinin tezyidi hakkındaki ihtilâfın adli mahkemeden derdesti rüiyet bulunduğu bir sırada istim-

lâkten vazgeçilmiştir. Binaenaleyh muamele tekemmül etmeden istimlâk kararından vazgeçilmesinde kanuna muhalefet görülmediğinden.-..) bahisle dava reddedilmiştir ki istimlâkten vazgeçilme kabul edilmektedir.

Tetkik edilen husus idarenin tek taraflı istimlâkten vazgeçmesi keyfiyettir. Belediye İstimlâk Kanununun zikredilen 22 nci maddesi yardımıyla istimlâk edilen gayrimenkulü Belediye 3 yıl zarfında herhangi bir işe tahsis etmez ve olduğu gibi bırakırsa mülk sahipleri bedeli iade ederek yeri geri alabilirler. Ancak istimlâk kararnamesinde böyle bir hüküm yoktur. Buna nazaran istimlâk Belediye Kanununa göre yapılmış ise gayeye tahsis edilmemek suretiyle mülk sahibine iade olunabilecektir. İstimlâk kararnamesine göre yapılmış ise, gaye tahassül etmemiş ve hatta buna lüzum olmadığı neticesine varılmış bulunmasına rağmen mülk sahibi aleyhine gayrimenkul üzerindeki müdahale devam edecek ve sahibine iadesi mümkün olamayacak demektir. 3710 sayılı Belediye istimlâk kanununa 4857 sayılı kanunla eklenen bir maddede (3710 sayılı Belediye Kamulaştırma Kanununun 22 nci maddesindeki üç yıllık süre olağanüstü hallerin başladığı tarihten bittiği Hükümetçe kararlaştırılıp yayınlandığı tarihe kadar işlemez.) denilmek suretiyle üç yıllık müddet bu suretle bir tahdide tâbi tutulmuş ve fevkalâde hal devam ettikçe üç yıl bitmiş olsa dahi mülk sahibi gayrimenkulünü geri isteme hakkı olmayacaktır.

İstimlâke mütedair arz ettiğimiz kaide ve prensipler karşısında mevzuatımız karışık ve çok çeşitli olduğu kadar ilmi bir vahdet manzarası da göstermez. İstimlâk mevzuatımızın temeli 1295 tarihli İstimlâk Kararnamesidir. Diğer bütün kanunlarda gözüken boşluklar bu kararname ile giderilir.

Belediye istimlâkleri hakkında ise 3710 ve bunun 9 uncu maddesini değiştiren 4633 sayılı kanunlara göre yapılmaktadır. Kararnameye göre kısmen bazı yenilikleri ihtiva etmekle beraber tatbikat bakımından bugün için tatmin edici sayılamaz.

Devlet Demiryolları İstimlâkleri 929 ve 1607 sayılı kanunlara göre icra edilir. Ancak istimlâk kararnamesi Devlet Demiryolları için yapılacak istimlâkleri de kabul etmekle beraber 929 sayılı kanunla istimlâk bedelinin tesbitinde vergiler esas tutulur. Bu kanunla menafii umumiye kararı kanunda mündemiçtir.

Millî Müdafaa için yapılacak istimlâkler hakkında 3887 numaralı kanun tatbik edilmektedir. Bu kanunda dikkat nazarı çeken cihet istimlâki muamelelerine ait safhaların çabuklaştırıldığı ve sadeleştirildiğidir. Burada dahi umumî menfaat kararıyla istimlâk kararı aynıdır. Ancak ka-

rarı verecek merci İcra Vekilleri Heyetidir. İstimlâk bedeli ise istimlâk kararım gayrimenkul sahibine tebliğ edildiği malî yılın vergisine matrah olan irada göre bina vergisi kanunu mucibince taayyün eden kıymettir.

Askerî memnu mıntakalar hakkındaki 1110 sayılı kanunun birinci maddesinde (... bu mıntika dahilindeki gayrimenkul istimlâk olunur. Veya buradan çıkacaklara mübadeleten gayrimenkul emval verilir. Muadili gayrimenkul emval bir heyeti muhammine marifetiyle tayin edilir. Vuku bulacak ihtilâf at Vilâyet İdare Heyeti kararıyla hal olunur.» denilerek mübadeleyi de terviç ve doğacak ihtilâfların Vilâyet İdare Heyetince rüiyetini kabul etmektedir.

Evkaf İdaresince yapılacak istimlâkler 15/Haziran/1328 tarihli kanuna tâbidir. Bunda (cevamii şerif enin veya evkaf Nezaretine merbut olan sair müessesatı hayriyenin tahtında veya fevkinde veya harim ve müştemilâtında bulunan ve her nasılsa gayrin uhdesine geçerek bâ senedi Hâkanî tasarruf kılınmakta olan mahalleri Evkaf Nezareti istimlâk edebilir.) ve ikinci maddesinde de (bu gibi ahvalde menafii umumiyenin mevcudiyeti musaddak olup ayrıca karar istihsaline ihtiyaç yoktur. Yani bedel ve müteferriatında istimlâk kanununa tevfikân hareket olunur.) denilmek suretiyle istimlâk ve menafii umumîye kararlarının aynı olduğu zikredilmekte ve bedel ile diğer hususlar için istimlâk kararına atıf yapılmaktadır.

Bunlar haricinde Teşviki Sanayi Kanunu, Maadin Nizamnamesi, Orman Kanunu, İskân Kanunu ile diğer çeşitli işler için de istimlâk yapılabilmektedir. Mütenevvi ve kabarık bir manzara arz ettiği görülen mevzuatımızın tevhibi ve ana prensipler dahilinde birleştirilmesi ve bir kanun halinde tedvini şüphesiz ki arzu edilen bir husustur.

Zira mevzuatımızdaki bu taaddüt neticesi memleketin aynı bölgesinde istimlâk için umumî menfaat kararının başka başka makamlar tarafından verilmesi, istimlâk bedellerinin Belediye Muhamminlerince takdiri, vergi kıymetlerinin esas alınması, bunlara karşı vâki itirazların bir kısım kanunlarla mümkün diğer bir kısmı ile mümkün olamaması, el koymadaki tenevvü ve birbirlerine uymayan şekillerde tecelli etmesi tatbikatta idare ile vatandaşlar arasında hem maddî ve hem de zaman ve iş bakımından zararlar tevhit etmektedir.

Bilhassa bedel takdir işinde belediye muhamminlerinin çeşitli tesirler altında hakiki kıymetin üstüne çıkılmak suretiyle işin çok zaman kanuni yollarla bile tashihine imkân bulunamamaktadır. Diğer taraftan bedelin tesbitinden sonra istimlâkten vazgeçilmesi mahkemelerce tecviz edilmemesi halinde mülk sahiplerinin aşna bedellerle mallarını idareye vermek

ve hatta kabul ettirmek gibi garip yollara müracaat edildiği ve bahusus ki son yılların memleket çapındaki süratli kalkınmada idarenin geniş mikyastaki istimlâklere tevessül etmesini çok defa amelî değeri olmayan formalitelerle işin gecikmesi ve zamanın sür'atle hem ahenk hâle getirilmesi gibi gerekçelerle istimlâk mevzuunun tetkikine yeniden yol açılmış ve Hükümetçe yeni bir istimlâk Kanunu Tasarısı hazırlanmış bulunmaktadır.

Yeni Tasarıda âmme hükmî şahıslarıyla birlikte âmme müesseseleri de istimlâke yetkili kılınmış ve istimlâk mevzuu açık bir şekilde tâdâdî olarak zikredilmiştir. İstimlâk kararı verecek merciler de ayrıca gösterilmiştir. Ancak bedel üzerinde mülk sahibiyle ihtilâf halinde gayrimenkul satın alınabileceği de derpiş edilmiştir. Kıymet tesbitinde istimlâk şekline göre komisyonlar teşekkül ettirilmiş ve istimlâke mevzu olan gayrimenkulün paha biçilme tarihindeki alım ve satım rayiçleri nazara alınarak kıymeti takdir olunmaktadır.

İstimlâke karşı itirazlar da sarîh hükümlere bağlanmamıştır. Mal sahiplerinin 15 gün içinde vaki itirazları takdiri kıymet Komisyonlarınca incelenerek varit görüldüğü takdirde maddî hatanın tashih olunabileceği aksi halde bu hatalardan dolayı Devlet Şûrasına ve Bedel ile idarenin istimlâkteki hatalarına karşı da Asliye Hukuk Mahkemesine müracaat olunabileceği kabul edilmiştir.

İstimlâkten vazgeçme bahsinde tarafları tatmin edici hükümler konulmuştur. Buna göre istimlâki yapılan gayrimenkul, istimlâki yapanlar namına Tapuya tescil edildikten sonra mal sahibinin rızası olmaksızın istimlâkten vazgeçilemez. Ancak gayrimenkulün istimlâk maksadına tahsisine lüzum kalmaması veya başka bir âmme hizmetinde kullanılmasına ihtiyaç bulunmaması halinde durum mal sahiplerine bildirilerek isteyenlerin istimlâk bedelini üç ay zarfında geri vererek gayrimenkullerini alabileceklerdir.

Yerinde olan bu hükmün tasarının kanunlaşmasından önce, bir müddet kabul edilerek, önce yapılmış istimlâklere de teşmili uygun düşecektir. Zira bu suretle hali hazır kanunlarımıza göre yapılan istimlâklar dolayısıyla mağdur olanların vaziyetleri tashih edilmiş olacaktır.

Yeni İstimlâk Tasarısı ile; bütün ek ve tadilleriyle 1295 tarihli Umumî istimlâk Kararnamesi, Millî Müdafaa ihtiyaçları için yapılacak istimlâklar hakkındaki 3887, Devlet Demir Yolları istimlâkları hakkındaki 929, Belediye istimlâkları hakkındaki 3710 sayılı kanunlarla bu kanunların ek ve tadilleri ile 831 sayılı kanunun 3 üncü ve 6 ncı maddeleri ve diğer kanunların bu kanuna aykırı hükümleri kaldırılmıştır. Bu suretle yeni tasan istimlâklerde aranan vahdeti sağlamış olacaktır.

DÂHİLİYE VEKÂLETİ MERKEZ TEŞKİLÂTININ TARİHÇESİ VİLÂYETLER İDARESİ UMUM MÜDÜRLÜĞÜ (*)

Yazan :

Selim AYBAR

Neşriyat Müdürü

Bundan evvelki yazıda Dâhiliye Vekâletinin bugünkü merkez bünyesini teşkil eden dairelerin kuruluşlarındaki tarihî seyirlerini anlatırken Müsteşarlık; Hususî Kalem; Tetkik Heyeti Reisliği ve Mahallî idareler Umum Müdürlüğünü ele almıştık. Bu yazıda Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğünden bahsedeceğiz.

Bizde idare teşkilâtındaki ıslahat hareketleri garpla temasa başladığımız I. Mahmut ve 3. Selim zamanlarına tesadüf eder. Bununla beraber her sahadaki gibi İdarî yeniliklerin de başlangıç noktası olarak Mecit zamanında başlayan tanzimatı kabul etmek yerinde olur. Zira bundan önceki hareketler münferit kalmış ve kısmen tatbikat sahası dahi bulamadan ortadan kalkmıştır. Bu bakımdan Gülhane Hattı Hümayunu İdarî sahadaki yenilikler için de bir hareket noktası sayabiliriz. 1858 tarihli «Vilâti İzam ve Mutasarrıfını kiram ile Kaymakamların ve Müdürlerin vezaifini şamil» talimat ile İdarî taksimat yeni esaslara bağlanmış ve ayrıca bunların vazife ve salahiyetleri de gösterilmiştir. Bu yenilikler 1864 yılına kadar devam eder ve bu yıl içinde kabul edilen nizamname ile İdarî taksimata daha yeni şekiller verilmiştir. Nihayet 1870 İdarei Umumiyei Vilâyat Nizamnamesinin neşrolunduğunu görüyoruz.

Ancak Dahiliye Vekâleti Merkez teşkilâtının kuruluşu 1836 tarihinde Dahiliye Vekâleti, Umuru Mülkiye Nezareti adı altında teşekkül etmesiyle başlar. Bu tarihlerdeki merkez teşkilâtı henüz vücut bulmadığından pek mahdut daireleri ihtiva etmekte idi. Babı âli kalemlerinden istifade edilirdi. Zamanla kurulan daireler meyanında Vilâyatı Merkeziye Şubesi, Vilâyat Heyeti Tahririye Kalemi, Vilâyat ve Dersaadet Kuyudat Kalemi, Vilâyatı Şahane Kapu Kethüdalrı zikrolunabilir. Bunların yanında diğer

* Bu yazının ilki 239 sayılı Dergide çıkmıştır.

bir kısım kalem teşkilâtı daha mevcut olmakla beraber biz mevzuumuz olan bu günkü Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğüne muvazi ve buna ait işleri daha basit bir kadro ve teşkilât ile başka isimler altında gören daireleri saymış bulunuyoruz.

Dahiliye Vekâletinin merkez bünyesi teşkilâtına ve teşkilâtın uzuvlarıyla vazife ve salahiyetleri hakkında kâfi ve sarîh kaynaklara sahip değiliz. Ancak yegâne müracaat edebileceğimiz mehz Devlet Salnameleridir.

Dahiliye Vekâleti dahilî teşkilâtına bir esas dahilinde ilk defa 1913 yılında neşir olunan 1329 tarihli nizamnamede tesadüf ediyoruz. Bu nizamname merkez teşkilâtını sayarken «Kavanin ve nizamât ile memurini mülkiyei dâhiliyeye mevdu olan ve devairi saireye taallûku olmayan bilcümle vazaif ve muamelâtı umumiyei idariyenin suveri icraiyesini tetkik ve takip ve icabatını tayin ve icra ile nezaretin diğer nezaretlerle ve vilâyetlerle muhaberatı resmiyesini idare ve ifa eyler.» gibi vazifelerle tanzif ettiği bir de İdarei Umumiyei Dahiliye Müdüriyetini zikretmektedir.

Dâhiliye Vekâleti merkez teşkilâtının temeli Millî Hükûmetin kurulmasını müteakip 2 Mayıs 1920 de kabul edilen 3 numaralı kanunla Dahiliye Nezareti, Dahiliye Vekâletine çevrilmesiyle beraber 22 Mayıs 1930 yılında kabul edilen 1624 sayılı kanunla atılmıştır

Tanzimattan beri İdarî teşkilât sahasında kısım kısım yapılan yenilikler nihayet bir kanunla yepyeni esaslara bağlanmış oluyor. Kanunun 10 uncu maddesi Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğüne tahsis edilmiştir. Mezkûr Umum Müdürlük bu kanuna göre üç Şubeden ibaret olacaktır:

Birinci Şube — Merkez ve merkezden mansup olan memur ile Nahiye müdürlerinin sicillerini tanzim, tayinleri mahallerine ait tali memurların ahvali umumiyesini tetkik, müsabaka ve imtihan, mezuniyet, tekaüt, tecziye, tayin, terfî, tahvil, becayiş, tekaüt ve eytamı eramil maaş tahsisi ve askerlik gibi memurların zat işlerini ve tahakkuk muamelelerini ifa ile mükellef tutulmak üzere üç bürodan mürekkeptir.

İkinci Şube — Vilâyetlerin umumî idare, teşkilât ve intihap işlerine ait vazifelerle mükelleftir. Vilâyetlerin umumî ve hususî ahvaline dair raporların, umumî müfettişlik ve teftiş heyeti raporlarının tetkik ve bu raporlara ait muameleler, şikâyet ve itiraz işleri, iane, seferberlik muameleleri, emniyete müteallik olmayan ve beynelmilel mahiyet arzeden ecnebî işleri, millî bayramlar, merasim işleri ve vekâletten tevdi edilen diğer müteferrik işler dahi bu şube tarafından yapılır. İki büroya münkasemdir.

Üçüncü Şube — Evrak, dosya, neşriyat, kütüphane işleriyle levazım ve mutemetlik ve müstahdemlere ait işleri ifa ve şikâyet ve müracaatların takibi ile neticelerini alâkadarlara tebliğ ile mükellef olmak üzere üç bürodan mürekkeptir.

Mezkûr Umum Müdürlüğün bünyesi dahilindeki bu şubelerin vazifeleri yanında Vekâletin hali hazır teşkilâtı içinde bulunan diğer umum müdürlük ve müdürlüklere ait işler de verilmiştir. Özlük işleri Umum Müdürlüğü, Seferberlik, neşriyat, levazım ve kâğıt işleri müdürlüklerini zikredebiliriz. Bu müdürlükler henüz kurulmadığından bu gün bunlara ait olan vazifeler görüldüğü gibi 1624 numaralı kanunla Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğüne verilmişti.

Haziran 1936 tarihinde neşrolunan 3046 sayılı kanunla Vilâyetler idaresi Umum Müdürlüğü iki şubeye indirilmiş ve yeniden evrak müdürlüğü ihdas edilmiştir. Birinci şubeye mevdu işler kısmen aynen kalmış ve ilâveten Tahakkuk ve levazım vazifeleri bu şubeye verilmiş olmakla beraber büro adedi dörde çıkarılmıştır.

İkinci şube ise yine iki bürodan ibaret kalmıştır. Birinci şube müdürü aynı zamanda Umum Müdür Muaviniği vazifesini de ifa edecektir-

Bilâhara 1939 yılında kabul edilen 3571 sayılı kanunun birinci maddesiyle Dahiliye Vekâleti Merkez tekilâtı yine tadile uğrayarak ve Vilâyetler idaresi Umum Müdürlüğü de lâğvedilerek Memurlar, Sicil ve Muamelât Umum Müdürlüğü ihdas edilmiştir. Bu Umum Müdürlük iki Şubeye ayrılmıştır :

Birinci Şube — Merkez ve merkezden mansup Vilâyetler memurlarile nahiye müdürlerinin ve Dahiliye Vekâletine ait tekaüt hakkım haiz hususi idare ve belediye memurlarının, sicillerini tanzim, tayinleri mahallerine ait tali memurların sicillerini merkeze celp ve tetkik, müsabaka, imtihan, mezuniyet, tekaüt, tecziye, tayin, terfi, tahvil, becayış, tekaüt ve yetim maaşları tahsis ve askerlik gibi memurların zati işlerini ve tahakkuk muamelelerini ifa ile mükellef olmak üzere dört bürodan ibarettir.

İkinci Şube — Vilâyetlerin teşkilât ve intihap, neşriyat ve kütüphane işlerine ait vazifelerle mükelleftir. Vilâyetlerin umumî ve hususî ahvaline ait raporların, umumî müfettişlik raporlarının tetkik ve bu raporlara ait muameleler, millî bayramlar ve merasim işleri ve Vekâletten tevdi edilen diğer müteferrik işler bu şube tarafından yapılır, iki bürodan mürekkeptir.

Bu kanunla levazım ve seferberlik işleri ayrıca kurulan iki müdürlüğe verilmek suretiyle ayrılmıştır. Yalnız levazım müdürlüğü vazifeleri

gösterilmiş bulunmasına rağmen seferberlik müdürlüğü vazifelerine dair bir hüküm vazedilmemiştir.

1943 Temmuzunda kabul edilen 4445 sayılı kanunla evvelce kaldırılıp vazifesi memurlar sicil ve muamelât umum müdürlüğüne verilen Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğü yeniden kurulmuş ve memurlar sicil ve muamelât umum müdürlüğü de zat işleri umum müdürlüğü haline getirilmiştir.

Buna nazaran Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğü bir umum müdürün idaresi altında bir umum müdür muavini ile üç şubeden teşekkül eder:

Birinci Şube — Memleketin dahilî siyasetine ve vilâyetlerin umumî ve hususî hallerine ait muamelâtı toplamak ve umumî müfettişlerle mülkiye müfettişlerinden, valilerden gelecek raporları tetkik ile bunlar üzerinde Vekillîğe arz edilecek kısımları hazırlamak ve 2510 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair olan 2848 numaralı kanunla Dahiliye Vekâletine bırakılan işleri tanzim eylemek vazifelerde mükellef kılınmıştır.

İkinci Şube — Vilâyet idaresi kanununun tatbikatı; mülki teşkilât ve taksimat, mülkiye müfettişlerinin teftiş layihaları icaplarını takip ve ifa ve bir Vekâletin diğer dairelerde alâkası olmayan ve müteferrik muamelede tatbikleri diğer Vekâletlerle beraber Vekâleti de ilgilendiren işlerle iştigal eder.

Üçüncü Şube — Mebus seçimi, merasim, iane cemi işlerde yangın, su baskını, yer sarsıntısı gibi afetler ve tabii hadiseler, şikâyet ve müracaatların tetkik ve takibi ile neticelerinin alâkadarlara tebliğ, neşriyat ve kütüphane ve umum müdürlüğün evrak ve dosya işlerine bakar.

Umum Müdürlüğün bu vazifeleri tetkik edildiği takdirde evvelce kendisine ait birçok işlerin başka dairelere verildiği görülür. Levazım, seferberlik, memurların zat ve evrak işleri bu meyanda zikrolunabilir. Yalnız neşriyat ve kütüphane işleri yine bu umum müdürlüğe bırakılmıştır. Vekâlet tetkik heyeti reisliğinin kurulmasına dair olan 4618 sayılı kanunla neşriyat müdürlüğü de bu reisliğe bağlanmış bulunduğundan kütüphane işlerde birlikte Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğünden alınmış oluyor.

Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğünün bu günkü teşkilâtına gelince:

Dahiliye Vekâleti merkez kuruluş ve görevleri hakkındaki kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair olan 5066 sayılı kanun, 4445 numaralı kanunla tadil edilen, birinci maddesini değiştirmiş ve merkez dai-

relerini; Müsteşarlık, Hususi Kalem, Tetkik Heyeti Reisliği, Teftiş Heyeti, Hukuk Müvahirliği, Zat İşleri Umum Müdürlüğü, Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğü, Mahallî İdareler Umum Müdürlüğü, Nüfus Umum Müdürlüğü, Seferberlik Müdürlüğü, Evrak Müdürlüğü, Levazım Müdürlüğü, Emniyet Umum Müdürlüğü ve Jandarma Umum Kumandanlığı gibi 14 daire olarak kabul etmiştir.

Ancak bu kanun bütün bu dairelerin vazife ve salahiyetlerini yeniden ele almayarak bundan önce kabul edilen kanunlarla verilen vazifeleri ipka etmiştir. 1624 sayılı kanuna 4445 numaralı kanunla eklenen hir madde ile Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğüne verilmiş olan vazife ve salahiyetlerin de baki kaldığı anlaşılmaktadır. Üç şubeden ibaret olan Umum Müdürlüğün vazifelerini de zikretmiş olduğumuz için tekrar etmeyeceğiz.

Kadrolar hakkındaki 4446 sayılı kanunla, 3656 numaralı barem kanununa bağı bir numaralı cetvelin ek ve tadillerinin, Dâhiliye Vekâleti kısmında bir kısım memuriyetler çıkarılmış ve bunların yerme iki numaralı cetvele derç olunan memuriyetler konulmuştur. Bu cetvele nazaran Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğü halen unvan ve dereceleri aşağıda gösterilen teşkilâta kavuşmuş bulunmaktadır.

Derece	Ünvan	Adet	Maaş
3	Umum Müdür	1	100
5	Umum Müdür Muavini	1	80
6	Şube Müdürü	3	70
9	Kütüphane Memuru	1	40
9	Harita Memuru	1	40
11	Kütüphane Memur Muavini	1	30
9	Büro Şefi	4	40
10	1. Mümeyyiz	2	35
11	2. Mümeyyiz	2	30
10	Evrak ve Dosya Memuru	1	35
12	Memur	5	25
13	Kâtip	2	20

Müvezzi ve daktilo gibi ücretli vazifeler bu kadro haricindedirler.

Zikredilen kadroda görüleceği gibi Tetkik Heyetinin kurulmasına dair olan 4618 sayılı kanunla neşriyat ve kütüphane işlerinin idaresi Neşriyat Müdürlüğüne verilmiş bulunmasına rağmen kadro bakımından Kütüphane memur ve yardımcısı halen dahi Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğü teşkilâtı içinde kalmıştır.

ATEŞLİ SİLÂHLAR VE BİÇAKLAR HAKKINDAKİ 6136 SAYILI KANUNA DAİR

Yazan :

Hüseyin ÇAĞLAR

Kastamonu Emniyet Müdürü

Memleketimizde, silâh mevzuunda en istikrarlı ve şümüllü adım ancak 1953 yılında atılabilmektedir. Âmmе asayişini, sıhhat ve huzurunu ihlâl eden hadiselerde silâhın oynadığı rol, suç ve suçluluk psikolojisinde işgal ettiği mühim mevki aşikâr ve izahtan varestedir-

İç emniyet bakımından, silâhlanma tabiri ile daha ziyade, isyanlar, muhtelif gayelerle Devletin bütünlüğü aleyhine tevcih olunan komitecilik faaliyetleri, Devlet hakimiyet ve otoritesinin zayıf veya hiç mevcut olmadığı yerlerde hakları bizzat korumak endişesi ile mıntakavî ve zümrevî teşkilâtlanmalar ifade olunur veya başka bir tabirle, bu gibi fonksiyonların karakteristik vasfını silâhlanma teşkil eder.

Yakın tarihimiz, haricî teşvik ve himaye ile aksülamelini gösteren komitacılıklarla, isyanlar ile aşiret veya köy guruplaşmaları yüzünden vukua gelen ihtilâflarla bu sahada canlı ve acı misallerle doludur.

Asırları kaplıyan şerefli tarihimiz, ikbal devrelerinde dünyaya yeni görüşlerle müzeyyen ufuklar açan sahifelerle, garp medeniyeti dediğimiz görüş ve düşünüşün nüvesini, temelini teşkil eden antik kültürün canlandırılmasında rol oynamış fikrî ve maddî faaliyetlerle meşbu olduğu kadar acı ve karanlık hadiseleri de ihtiva eder. Mütemadi harpler, bilhassa 93 harbi diye halk arasında maruf 1879 Türk - Rus muharebelerini takip eden çeşitli dahilî ve haricî mücadeleler, yine muhtelif # gayelerle tesis olunan askerî teşkilâta muvazi teşkilâtlanmalar, memleketi bir silâh deposu haline getirmiştir. Türkün silâh sevgisi de buna inzıman edince mesele daha bariz olarak tezahür eder. Birbirini takip eden Balkan muharebeleri, I. Cihan harbinde uğranılan elim bozgunlar, mahallî parlak galibiyetler her iki halde de, gerek harp sahalarındaki halkın gerekse ordudan fîrar eden kimselerin silâhlanmasını münceer olmuştur. İstiklâl mücadelesinde, şarkta ve garpde kazanılan dünya çapındaki parlak zaferler netice-

sinde de çekilen düşman kuvvetlerinden halk elinde büyük mikyasta silâh kalmıştır. Harplerden maada, Ermeni, Rum vesair ekalliyetlere mensup komiteler muhtelif gayeler tahtında haricî teşvik ve yardımlarla silâhlandırılmışlar ise de, mağlûbiyet veya muvaffakiyetsizlikleri zımnında silâhları yine umumiyetle halk eline geçmiştir. Dıştan yardım gören Şark isyanlarında halk yine büyük mikyasta silâhlandırılmıştır. Çok kısa ve ana hatları ile izaha çalıştığımız bu tarihi vak'alardandır ki memleket, eski ve demode olmuş silâhlardan son model silâhlara kadar her cins ve çeşitten silâhla dolmuştur. Vatandaşların silâha olan büyük alâkası saikası ile de kaçakçılık, askerî, adliye ve ziraat depolarından silâh hırsızlığı gibi gayri meşru faaliyetler kötü niyetli kimseler indinde kazanç mevzuu olmuştur.

Ceza kanunundaki memnu ve gayri memnu silâh tefriki, kaçakçılık kanununun kifayetsizliği, polis vazife ve salahiyet kanunundaki müeyyide 2637 sayılı kanun ahkâmı hiç bir zaman memleket ölçüsünde müessir rol oynamamıştır. İşte ateşli silâhlar ve bıçaklar hakkındaki 6136 sayılı kanun ilk defa ve şumullü bir şekilde bu sahayı müeyyidesi altında toplamış bulunmaktadır. Kanunun karakteristik vasıflarından birisi silâh mevzuunu, memnu ve gayri memnu tefrikinin kaldırarak birleştirmesinde ve başlığında da ifade olduğu gibi ateşli silâhlar ve bıçaklar tabiri altında mütâlâa etmesindedir.

Nitekim kanunun, 1. maddesinde, ateşli silâhlarla mermilerinin ve bıçakların memlekete sokulması, imali, satılması, satın alınması, taşınması veya bulundurulması bu kanun hükümlerine tabidir denmekle nükseden bu hastalığa neşter vuzuhla vurulmuş bulunmaktadır. 3. maddesinde, memleket içinde, ateşli silâhlarla mermilerinin imallerini; Türkiyede harp silâh ve mühimmatı yapan hususî sanayi ve müesseselerin kontrolü hakkındaki 3763, Barut ve Patlayıcı maddeler silâh ve teferruatı inhisarı hakkındaki 4374 ve 5591 sayılı Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu kanunlarla bu sahada sarih ve şumullü müeyyideler ihtiva eden mevzuat hükümlerine bırakan kanunun 4. maddesinde, bir keşmekeş manzara arzeden kesici silâhlar mevzuunu, memleket içinde kama, hançer, saldırma, şişli baston, sustalı çakı ve benzerleriyle sivri uçlu ve oluklu bıçakların imalini kat'î surette menetmekle hal etmiş bulunmaktadır.

4. Maddenin 3. fıkrasında, münhasıran spor ve avda kullanılan ateşli silâhlarla bunların mermileri ve ev levazımatından olan veyahut tababet veya sanayide veya ziraatte kullanılan bıçaklarla benzerleri bu kanun hükümleri dışında bırakılmakla aynı maddenin 2. fıkrasındaki, imali men olunan kesici silâhlardan bir sanat veya mesleğin icrası için kullanılması

zarurî bulunanların imaline zabıtaca müsaade edilir ve bunlar zabıtaca damgalanmadıkça satışa çıkarılamaz hükmünü tatbikatta ve nazariyatta nakşetmiş bulunmaktadır.

Zira 4. maddenin 3. fıkrasıyla kanunun şumülü dışında bırakılan Tababet, Sanayi, ziraat, spor, ve av tabirleri mezkûr maddenin 2. fıkrasında zabıta kontroluna bırakılan san'at ve meslek tabiiileriyle girift bulunmaktadır. Kanunî himayeye mazhar olan 3. fıkradaki ahkâm kanaatımızca Zabıtanın 2. fıkradaki kontrol faaliyetini aksatacak ve salahiyetini istimalde mani teşkil edecektir.

1 ve 4. maddelerdeki sarahat karşısında 5. maddede, yukarıdaki maddelerde ithali, imali, men edilen bıçakların satılması, satın alınması, taşınması ve bulundurulması memnudur, bir san'at ve mesleğin icrası için kullanılmasına zabıtaca müsaade verilen bıçaklar bu memnuiyetin dışındadır hükmü bir tekrürdür.

6. Madde; 7 ve 8. maddelerde yazılı istisnalar dışında ateşli silahlarla mermilerinin memlekette satılmasına cevaz vermemekle bir kaçakçılık ve suiistimal yuvası haline gelmiş bulunan ve 2637 sayılı kanuna göre teessüs eden silâh ve mermi bayiliklerini kaldırmakla en isabetli ahkâmı ihtiva etmektedir. Tatbikat bakımından en Önemli maddelerden biri de hiç şüphesiz 7. maddedir. Bu madde aynen :

Ateşli silâhlar ancak,

1 — Hususî kanunlarına göre silâh taşıma salahiyetini haiz olanlar,

2 — İcra Vekilleri Heyeti kararı ile silâh taşıyabileceklerine karar verilen Devlet, Belediye, özel İdare ve İktisadî Devlet Teşekkülleri memur ve hizmetlileri,

3 — İçişleri Vekâletince tesbit ve tayin edilecek esaslar dairesinde Vah ve Kaymakamlar tarafından verilecek izin vesikasını alanlar taşıyabilir ve bulundurabilir.

Eski mevzuata göre yalnız taşıma vesikası verilirken bu kanunla bulundurma vesikası da verilmesi derpiş edilmekle ve bulundurmanın hiç bir zaman taşımayı tazammun etmeyeceği tasrih edilmekle yeni ve mühim bir adım daha atılmıştır.

1. fıkra gayet sarih gibi görünmekte ise de bilhassa önümüzdeki günlerde aksülamelini gösterecektir. Bu fıkranın ruhunu Devlet tarafından verilen silâh teşkil etmektedir. Nitekim, ordu, zabıta, bekçiler ve orman ve postacılara ait bir kısım memur ve hizmetiler bu fıkranın şumulüne

girmektedir. Bunların da silâhları prensip olarak ve mevzuata müsteniden Devlet tarafından miri eşya olarak temin olunmaktadır. Keyfiyet böyle olmakla beraber, şahsî silâha malik ve bu madde şumulüne giren ve bilhassa ordu mensupları şahsî silâhları için ne bulundurma ve ne de taşıma vesikası almamışlar Vilâyetler de bu hususta mütereddît kalmışlardır. Aslında ve kanunun ahkâmına tevfikân şahsî silâhları için maddenin 3. fıkrasına dahil olan bu kabil eşhasın durumu ciddî ve kötü niyetli kimselerin istismarına açılmış bir kapıdır.

Şumullü ve tereddüde mahal bırakılmayacak bir talimatname olması iktiza eden 3. fıkra salahiyeti ise tenkide lâyıktır. Nitekim, Vekâletçe 3. fıkraya istinaden yapılan tamim 3. maddesinde:

Arazi sahibi olup her vakit dışarıda köy ve kırlarda bulunmak mecburiyetinde olanlara,

Köy çoban ve sığırtmaçlarına,

Hayvan sürü sahipleriyle çobanlarına,

Hayatı haricî bir tehlikeye ciddî surette maruz kaldığı tesbit edilenlere,

İşi icabı dağ ve kırlarda bulunmak mecburiyetinde kalan, Celep, Müteahhit ve taşeronlara,

Hususî banka, müessese ve İş Kanununa tâbi fabrikaların şantiye ve depoların muhafazasına memur bekçileriyle veznedar ve mutemetlerine,

Şehir dışı yollardaki akaryakıt depo bayilerine,

Dalyan işletenlere ve bekçilerine,

Serbest çalışan doktor ve şehir kasaba dışı çalışan mühendis ve teknisyenlere,

Hususî eşhas ve şirketlere ait olup denizlerde sefer yapan gemilerin kaptanlarına,

Taş, maden, kireç ve benzeri ocak sahiplerine,

Ateşli silâh taşıma veya bulundurma vesikası verilir denilmektedir. Tatad, mevcut ölçülere uygun olmamakla beraber bir kısım silâh taşınması icabeden eşhası da şumullü dışına bırakmıştır.

7. Maddenin son fıkrasında, yapılan talep üzerine ciddî bir mahzur yoksa izin vesikası verilmesi mecburidir. Hükmü ile tamimin vuzuhsuz ve tefsire göre nüfusun ekseriyetini teşkil eden halk kitlelerini şumullü

içine alan tadadı tasnifi silahlanmayı adeta meşru hale koymuş bulunmaktadır. Biraz sonra yapacağımız mukayese de bunu isbat edecektir. 2. Fıkraya istinaden çıkarılan 2/2489 sayılı İcra Vekilleri Hey'eti kararı ise aynı endişeleri ihtiva etmektedir. Her ne kadar, bu karara göre silâh taşıyabilecekler, Adli Zabıta vazifesi görenler, zabıta vazifesine müteallik tasarruflarda bulunmak salahiyetini haiz olanlar ile Devlet, Belediye, Hususî idare ve İktisadî Devlet Teşekküllerinde koruma vazifesi gören memur ve hizmetliler ve paraya vazıülyet olan tahsildar ve veznedarlar diye tasrih edilmiş ise de, tatbikatı ve neticesi bakımından tatmin edici değildir. Şöyle ki; kararın şümulüne, müddeiumumiler, muavinleri, Sulh Hâkimleri, Sorgu Hakimleri, Valiler, Kaymakamlar, Nahiye Müdürleri, Köy muhtarları, Devlet ve Belediye, hususî idare, İktisadî Devlet Teşekküllerinde koruma vazifesi gören memur ve hizmetliler ile veznedar ve tahsildarlar ithal olunmuşlardır. Bir defa bu kat'î sarahat karşısında bunlar dışında kalmış hakikaten silâh taşıması elzem olan eşhas bırakılmış bulunmaktadır.

Kanunda ve kararda bir sarahat olmadığına göre, bu fıkraya giren eşhas silâhlarını kendi paraları ile satın alacaklar ve bu silâhlar onların şahsî malları olarak kalacaktır. 40,000 Muhtar, diğer tadat olunan memur ve hizmetlilerin kabarık yekûnu ve bunların zamanla ve sair sebeplerle mütenasip daimi tahavvülleri sonunda durum nereye varacak, bunlar hakkında ne muamele yapılacaktır. Aynı ve hâl olunması büyük bir dava değil midir?

Ayrıca 7. maddenin 3 fıkrasına istinaden hazırlanan ve bir talimatname olması iktiza eden tamimde, silâh taşıma vesikası verilmeyecek eşhas arasında tadat olunan ve fakat mevcut mevzuat hükümlerine göre kararnamede sayılan memuriyet ve hizmetlerden birisinde vazife alan kimseler hakkında ne muamele yapılacaktır.

Basit gibi görünen bu teknik hata da idare organlarının bağlanmasını, icraatlarının aksatılmasını intaç etmez mi?

8. Madde İcra Vekilleri Hey'eti kararı ile Valilerin halkı silahlandırabileceği isabetle tayin ederken, aynı kanalla toplu silâh araması yapılmasını hüküm altına almakla tatbikatı ve icraatı güçleştirmektedir. Esasen meri mevzuatta pratik silah araması hususunda bir hüküm mevcut değilken bu icraatın kanunî formalitesini yükseltmek her halde isabetli değildir. Kanun 12. maddesinden 16. maddesine kadar olan ahkâmı ile cezai müeyyideleri isabetle tayin etmiş bulunmaktadır. Yalnız 12. maddede bir zuhul eseri olarak «mirmileri» tabiri unutulmuştur.

Geçici 1. maddeye göre kanunun şümulüne giren ateşli silâhlarla mermileri için bulundurmak veya taşımak vesikası almak için verilen 6 aylık müddetin mühim bir kısmı kış aylarına tesadüf ettiğinden halk elinde büyük miktarda silâh kaldığı ve teslimden imtina olduğu muhakkaktır.

Mevzuu daha şumullü ve memleket davaları ile mukayese ederek tekrar ele almak üzere burada bırakarak kanuna göre silâh mevzuunda yapılan muameleyi ve neticesini görelim.

Şunu hemen ifade edelim ki suçların ikamda halâ kısa ve uzun namlulu silâhlarla kesici silâhların istimaline devam edilmekte olması ayrıca tetkike değer, öldürme ve yaralama fiillerinde kanunun meriyete girmesinden önce silâh ve miktar bakımından his olunan düşüş, kanunun ağır müeyyidelerine rağmen küçümsenebilir ve bu mevzuun bugüne kadar muallakta bırakılmasında memleket çapındaki büyük maddî ve manevî kaybı gösterir.

Kanun büyük bir fecaat arzeden silâh ve mermi kaçakçılığım ve bayilerin bu mevzudaki vasatlığını önlemiştir. Kanun kimlerde ne miktar ve cins silâh bulunduğunu kısmen tesbitine imkân vermiştir.

2637 sayılı kanuna göre :

1950 Yılında 3599, 1951 de 8219, 1952 de 3781, 1953 yılında (Ağustos a kadar) 3098 kişiye tabanca taşıma vesikası verildiği halde 6136 sayılı kanuna göre, bugüne kadar; 36 Tüfenk, 16148 tabancaya taşıma, 3219 Tüfenk, 24417 tabancaya bulundurma vesikası verilmiştir. Suç ve aramada :

Yıllar	Harp	Av tüfengi	Tabanca	Kesici	Yekûn
1950	486	746	4096	16921	22249
1951	826	1014	6373	23454	31136
1952	900	1235	7551	27213	36899
1953	1106	2021	6025	24411	35563

Silâh müsadere olduğu halde 1954 yılında (Bugüne kadar 1954 (6 aylık) 248 harp, 521 Av tüfengi, 1426 Tabanca, 3881 kesici silâh (Yekûn 6076) silâh elde edilmiştir. Nisbet bariz ve hiss olunur şekilde düşmüş ise de bir silâh deposu haline gelmiş olan memlekette suçlarda halâ silâh kullanılmasının önlenmemesi tetkike değer.

Kanunun geçici 1. maddesine göre bugüne kadar halk tarafından makbuz mukabilinde 5461 Tüfenk, 6288 Tabanca, 7 Makinalı Tüfenk ve Tabanca 13133 kesici silâh teslim edilmiş, yine geçici 2. maddeye göre bedelleri ödenmek üzere imalcilerden 136093 adet 4. maddeye dahil kesici alınmıştır. Ayrıca 2301 Tüfenk, 3686 Tabanca, 6557 kesici silâha hatıra ve antika olarak bulundurma vesikası verilmiştir.

Av tüfenkleri hususunda tereddüde düşülmüş bunlar kanunun şümulü dışında bırakıldığı halde bazı vilâyetlerde makbuz mukabili alınarak Askerî depolara gönderilmiştir.

Suç mevzuunda Av tüfengi de diğer silâhların rolünü oynaması dolayısıyla tatbikatta av tüfenklerinin de bu kanun şümulü içinde mütalaası mümkündür. Zira kara avcılığı kanununun 14. maddesinde silâh taşımaya ehil kimselere avcılık ruhsatıyesi verileceği tasrih olunmaktadır.

Binaenaleyh zabıta bu hükümden istifade ederek bu mevzuda kontrol kolunu uzatabilir.

MİLLÎ MÜDAFAA MÜKELLEFİYETİ VE KOMİSYONLARINA AİT İŞLER

Yazan :

Fazlı DEMİREL

İzmir Seferberlik Müdürü

Umumî veya kısmî seferberlik hallerinde veya fevkalâde zamanlarda Ordu ihtiyaçlarının temini için mükellefiyetler konulması, bir çok devletlerin hukukunda millî ve askerî bir zaruret olarak tanınmıştır ⁽¹⁾. Devletimizde de Teşkilâtı Esasiye Kanununun 74 üncü maddesindeki «Fevkalâde hallerde kanuna göre tahmil olunacak para ve mal çalışmaya dair mükellefiyetler müstesna olmak üzere hiç bir kimse hiç bir fedakârlık yapmağa zorlanamaz.» fıkrası ile bu mükellefiyet kabul edilmekte; ayrıca çıkarılmış hususî kanunlar da bulunmaktadır ⁽²⁾. Halen yürürlükteki 3634 sayılı «Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu» olup bu kanunun tatbikatına ait 22/6/1940 tarih ve 2/13765 sayılı kararname ile kabul edilen bir de «Millî Müdafaa Mükellefiyeti Nizamnamesi» vardır ⁽³⁾.

Bu kanun ile, umumî veya kısmî seferberlik hallerinde ve fevkalâde hallerde, alelâde vasıtalarla temin olunamayan bütün askerî ihtiyaç ve

¹ 3634 sayılı kanun lâyihasına ait Hükümet ve muhtelit encümenin mucip sebep raporlarından. 7/6/1939 tarihli T. B. M. M. Zabıt ceridesi Cilt : 3.

² Bu konuda evvelce çıkmış olan 28/Ağustos/1305 tarihli Tedariki vesaiti nakliye askeriye kanunu ile muhtelif tarihli zeyil ve tadilleri, 2/6/1929 tarih ve 1506 sayılı Tedariki vesaiti nakliye komisyonlarının sureti teşekkülü, 12/Mart/1332 tarihli Vesaiti nakliye bahriyenin sureti tedariki, 14/Temmuz/1330 tarihli Tekâlifi harbiyenin sureti tarhı, 7/Mart/1332 tarihli Seferberlikte ciheti askeriyece vaziyet edilecek emakin ve mebani hakkındaki muhtelif kanunlar, 3634 sayılı kanunla kaldırılmıştır.

³ 4112, 4130, 4710 sayılı kanunlarla 3634 sayılı kanunun 11, 17, 19, 27, 68 inci maddeleri değişmiş; 24/12/1942 tarih ve 2/19214, 9/4/1945 tarih ve 3/2397 sayılı kararnamelerle de Nizamnamenin 53. maddesinin 2 nci fıkrasının 2 nci bendi değiştirilmiş, 68 inci maddesine bir fıkra eklenmiştir.

hizmetleri, kudret ve kabiliyetleri ve mevcut menbaları nisbetinde vermeğe ve yapmağa her şahıs borçlu tutulmuştur;

Bu kanunda, Millî Müdafaa mükellefiyeti yoluyla tedariki caiz başlıca askerî ihtiyaçlar ve hizmetlerle bunlara ait bazı hükümler ikinci faslın teşkil eden 6, 7 nci maddelerinde; bunlardan iskân ve konaklama, kara nakil vasıtaları, Demir, deniz ve hava yolları ve vasıtaları, Mahrukât madenleri, Sinaî müesseselerle, Anbarlar, antrepolar, umumî mağazalar ve saire gibi yerlerde bulunan ticaret mallarına mükellefiyet tatbiki, şahsî mükellefiyet, tazminat ve ödeme ve cezaî müeyyidelere ait hükümler de kanun ve nizamnamede ayrı ayrı fasıllar halinde yazılmıştır

Millî Müdafaa mükellefiyeti işleri için, kanunun 8 inci maddesiyle her vilâyet ve kaza merkezinde Vali ve kaymakamların reislikleri altında en büyük maliye memuru, askerlik şubesi reisi, belediye ile ticaret ve sanayi odasından seçilecek birer zattan mürekkep birer «Millî Müdafaa Mükellefiyeti Komisyonu» kurulmuştur. Bulunan yerlerde seferberlik müdür ve memurları da bu komisyonun tabii âzası olup büro ve yazı işlerini de görürler.

M. Müdafaa Mükellefiyeti Komisyonları kararla, tazminat ve ödeme işleri hariç, acele hususlarda M. M. Mükellefiyeti komisyonu adına muamele yapmak üzere nahiye merkezlerinde Nahiye müdürlerinin reisliği altında jandarma K, varsa belediye reisi, yoksa merkez muhtarı; köylerde muhtar ve ihtiyar heyetinden mürekkep muvakkat talî komisyonlar da kurulabilir. (Mülkî teşkilât olmayan yerlerde belediye reisinin reisliği altında kurulur.) Muhabereye imkân olmayan acele hallerde talî komisyonlar yalnız o işe mahsus olmak üzere kendiliğinden de kurulabilirler.

Millî Müdafaa mükellefiyeti işleri; biri hazar zamanında yapılacak hazırlık işleri, İkincisi lüzum halinde tatbik olunacak mükellefiyet işleri olmak üzere iki safhaya ayrılır ki; hazırlık işlerinin sebebi ihtdası da, lüzumunda tatbik olunacak mükellefiyetlerin ve dolayısıyla bu mükellefiyetlerle sağlanacak askerî ihtiyaçların sıhhat ve sür'atle elde edilmesi içindir.

I

Hazırlık İşleri

M. M. Mükellefiyeti komisyonlarının hazarda yapılacak hazırlık işlerinin başlıcalarını taşıt vasıtalarının tahrir ve tasnifi ve seferberlik hazırlıkları üe, iskân ve konaklamaya ve diğer askerî ihtiyaçlara elverişli binalar, malzeme ve maddelerin tahrir ve tesbiti teşkil eder.

Taşıt vasıtaları tahrir, tasnif ve seferberlik hazırlıkları

1 — Taşıt vasıtalarının tahriri ⁽⁴⁾ : Umumiyetle her üç senede bir Müdafaa Vekâletinden bildirilen yerlerde ve zamanlarda karar taşıt vasıtalarının tahriri yapılır. Tahrir emri gelince evvelâ tahrir heyeti teşkil edilir. Bu heyetler: Askerlik şubesinden bir subay, bir veteriner, motörlü vasıtalar için bir makine mütehassısı veya makinist veya motörden anlayan, bir subay, şehir ve kasabalarda belediyelerin seçeceği bir kişi, köylerde köy muhtarlarından teşekkül eder. Veteriner ve makinist mahallinde varsa askeriyyeden, askeriyyede yoksa Hükümet veya belediye teşkilâtından, buralarda da yoksa serbest çalışanlardan, serbest de yoksa ilgili askeri makamlarla muhabere edilerek yakın askerî birliklerden verilmek suretiyle temin olunur. Veteriner yerine atlı sınıf subayı da olabilirse de hayvan sağlık memurlarının uygun mütalâa edilmediği Dâhiliye Vekâletinin 13/5/1948 gün ve 91 - 1100/1000 sayılı yazısı ile tamim edilen M. Müdafaa Vekâletinin emirlerinde bildirilmektedir.

Tahrir heyetleri kurulduktan sonra, bölgenin hususiyetine mahalle ve köylerin sentlerine, yol durumlarına ve takribî taşıt vasıtaları miktarlarına göre hangi, tarihte tahrire başlanarak sırasile hangi mahalle ve köylerdeki taşıt vasıtalarının hangi günlerde ve yerlerde tahrir olunacağı tesbit edilir; ve bir «Tahrir programı» hazırlanır. Bölgesi geniş, mahalle ve köy sayısı çok olan kazalarda tahririn fazla uzamaması bakımından en çok 10. kilometreyi geçmeyecek şekilde bir kaç köyün nakil vasıtaları bir merkezde toplanabilir. Aynı günde çağırılacak taşıt vasıtalarının bir günde yazılabilecek miktardan fazla olmaması da göz önünde tutulmalıdır.

Tahrir programına göre taşıt vasıtalarının tahrire getirilmesi için tahrir gün ve yerleri bir hafta önceden ilgililere bildirilir. Tahrir heyetleri de bu program dairesinde tahrire başlıyarak, tayin edilen gün ve yerlerde bulunarak getirilen taşıt vasıtalarını usulü gereğince tahrir cetvellerine yazarlar.

Gerek tahrir heyetlerinin ve gerek taşıt vasıtalarının tayin edilen gün ve yerlerde bulundurulmasından, toplanma yerine gelecek, diğer köylere

⁴ Taşıt vasıtaları sayımı talimatında ve umumiyetle muhaberatda «tahrir» yerine «sayım» tabiri kullanılmakta ise de kanun ve nizamnamede «tahrir» tabiri kullanıldığı için bu yazıda da bu tabir kullanılmıştır. Kanaatimce doğrusu da budur. Çünkü «sayım» tadad'ın karşılığıdır. Nakil vasıtaları, ise tadat değil, tahrir olunmaktadır.

ait taşıt vasıtalarının yerleştirilmemesinden ve toplanma yerleri civarındaki mezruat ve sairenin korunmamasından ilgili mülkiye memurları sorumludur.

Taşıt vasıtaları tahriri için yapılacak tebligatın şekli hakkında kanunun 24. üncü maddesindeki «toplantı gününün en az bir hafta evvel bildirilmesi» kaydından başka mevzuatta bir sarahat olmadığı gibi vasıtalarını tahrire getirmeyenler hakkında da kanunda bir müeyyide hükmü bulunmadığından, taşıt vasıtaları tahrirlerinde, tahrir gün ve yerleri mahallî vasıtalarla ilân ve ayrıca mahalle ve köylerindeki halka bildirilmesi için mahalle ve köy muhtar ve ihtiyar heyetlerine de tebliğ edilmekle iktifa olunmakta; yapılan tahrirde taşıt vasıtalarını getirerek yazdırmadıkları anlaşılanlar bulunduğu takdirde, haklarında Türk Ceza Kanununun 526. cı maddesi hükmünce takibat yapılması için addı merciler verilmekte idi. Sonradan yapılan, Adliye Vekâletinin bu husustaki yazılarından da bahisle Dahiliye Vekâletinin 9/4/1953 gün ve 91 - 203/570 sayılı tamimlerinde ;taşıt vasıtalarının tahrire getirilmesi sahipleri için bir mükellefiyet olarak mütalâa edilmekte ve bu husustaki komisyon kararının, kanunun 4. üncü maddesine göre ilgililere şahsan tebliğ edildiği halde taşıt vasıtalarını getirmeyenler hakkında Ceza kanununun 526. cı maddesi hükmünce takibat yapılabileceği bildirilmektedir. ⁽⁵⁾ Bundan sonraki tahrir emirlerine de bu lüzum teyit edilmekte ve tahrir için M.M. Vekâletinden gönderilen basılı evrak meyanında bu maksatla bastırılmış (vasıtalarını tahrire getirmedikleri takdirde Ceza kanununun 526 cı maddesi gereğince takibat yapılacağı da yazılı) liste halindeki «Taşıt sayımına ait tebellüğname» adlı kâğıtlar' da bulunmaktadır.

Buna göre : Tahrir programı yapıldıktan sonra sözü geçen tebellüğ kâğıtlarından her mahalle ve köy için yeter miktarda ayrılarak, üzerlerine o mahalle veya köydeki vasıtaların tahririnin yapılacağı gün ve yerler de yazıldıktan sonra, tahrir gününden enaz bir ay önce mahalle ve köy ihtiyar heyetlerine gönderilerek, mahalle ve köylerindeki bütün taşıt vasıtaları sahiplerinin bu listelere yazdırılması ve taşıt vasıtalarını bildirilen tahrir gün ve yerlerine getirerek yazdırmaları hususunun da ih-

⁵ Taşıt vasıtalarının tahrire getirilmesinin, kanunun 4 üncü maddesine göre bir mükellefiyet teklifi şeklinde sahiplerine tebliği için kanunun 1 inci maddesinde yazılı seferberlik veya fevkalâde hallerin ve Vekiller Heyeti kararının da bulunması lâzım geleceği (ki bu takdirde ceza müeyyidesi de aynı kanunun 68 inci maddesi olur.), halbuki taşıt vasıtaları tahririnin ve bu maksatla yapılacak tebligatın kanunun 22 - 24 üncü maddeleri veçhile hazara ait bir iş olduğundan 4 üncü madde hükmü şumulüne girmemesi gerektiği kanaatindeyim.

tiyar heyetlerince kendilerine tebliğ ve hizalarına imza ettirilmesi lâzım gelmektedir. Tebliğ işi bittikten ve altlarının da tebliğ edildiğine dair ihtiyar heyetlerince tasdik edildikten sonra bu kâğıtların tahrir için gelecek tahrir heyetlerine verilmesi, tahrir heyetlerince nizamnamenin 32. maddesine göre, taşıt vasıtalarını tahrire getirmeyenler olup olmadığının kontrolü bakımından yerinde olur. Tahrir işi bittikten sonra da tahrir heyetleri tarafından, tahrir cetvelleri ve varsa gelmeyen taşıt vasıtaları sahipleri hakkında tutulan mazbatalarla birlikte M. M. Mükellefiyeti komisyonlarına verilir.

İhtiyar heyetleri hazerde tahrir işlerinin ve seferde M. müdafaa mükellefiyeti işlerinin vaktinde ve doğru olarak yapılmasını takip ve kanun dışında hareket edenleri bildirmeğe mecbur olup, bu mecburiyete riayet etmeyenler kanunun 67 nci maddesi hükmüne göre cezalandırılırlar (Bu maddedeki ceza 5434 sayılı kanunun 2 nci maddesile üç misli artırılmıştır.)

Tahrir sonunda tahrir heyetleri tarafından verilen tahrir cetvelleri M. M. Mükellefiyeti komisyonunca da tetkik ve altları mazbata halinde tasdik edildikten sonra bu cetvellerde yazılı vasıtalar taşıt vasıtaları kütük defterlerine geçirilir.

2 — Değişikliklerin tesbiti ve işlenmesi: Taşıt vasıtaları tahrir ve defterlere geçirildikten sonra herhangi bir sebeple elden çıkanlarla yeniden ele girenler gibi değişikliklerin de tesbit ve defterlere işlenmesi lâzımdır ki : taşıt vasıtaları kayıtlarının ve bu hayıtlara dayanan seferberlik hazırlıklarının da sıhhati devam etmiş olsun.

Bu değişikliklerin tesbiti için mevzuatta iki şekil tayin edilmiştir. Birinci şekilde: Kanunun 27, 28 inci maddelerine göre taşıt vasıtalarından her hangi bir sebeple elden çıkan veya yeniden ele girenlerin sahipleri tarafından 10 gün içinde kasabalarda M. M. Mükellefiyeti komisyonlarına, köylerde ihtiyar heyetlerine ve aynı zamanda belediye teşkilâtı olan yerlerde 14/12/1933 tarihli Nizamnamenin altıncı maddesinde yazılı belediyenin seçeceği memurlara, ihtiyar heyetlerde belediye memurları da her üç ay nihayetinde M. M. Mükellefiyeti komisyonlarına bildirmekle mükellef tutulmuş; buna riayet etmeyenler hakkında da 67 nci maddesinde müeyyide konulmuştur. Ancak, mahalle ve köylerindeki taşıt vasıtaları kayıtlarının ve değişikliklerinin işlenmesi için Nizamnamenin 48 inci maddesine göre tutulması lâzım gelen kayıt defterlerinin lâyıkıyla tutulamaması, değişikliklerin teker teker takip edilememesi, sahipleri tarafından da ihtiyar heyetlerine bildirilmemesi gibi sebeplerle bu şeklin tatbikatı kolaylıkla mümkün olamamaktadır.

Belediye teşkilâtı olan yerlere gelince: Yukarıda sözü geçen belediyenin bu iş için seçeceği memurlara ait 14/12/1933 tarih ve 15436 sayılı nizamname, dayandığı 2295 sayılı kanunla birlikte, şehir ve kasabalarda muhtar ve ihtiyar heyetleri teşkili hakkındaki 4541 sayılı kanundan sonra yürürlükten kalkmış ve bu kanun ile 3/2412 sayılı nizamnamesinde de mahalle muhtar ve ihtiyar heyetlerinin vazifeleri arasında taşıt vasıtaları değişikliklerinin takip ve bildirilmesine dair bir kayıt ve hüküm de konulmamış olduğundan, halen yürürlükteki mevzuatımızda mahalle muhtar ve ihtiyar kurullarına böyle bir vazife tahmil edilmemektedir. Vilâyet ve kaza merkezlerinde, yani M. M. Mükellefiyeti komisyonu bulunan şehir ve kasabalardaki mahallelerde oturan taşıt vasıtaları sahipleri, taşıt vasıtaları değişikliklerini doğruca M. M. Mükellefiyeti komisyonlarına bildirmekle de mükellef iseler de, komisyon bulunmayan diğer belediyeli yerlerdeki mahalleler halkı için bu değişiklikleri bildirecek bir merci bulunmamaktadır.

Dahiliye Vekâletinin bu hususa dair 19/12/1952 gün ve 91/1171-2294 sayılı bir karşılık yazısında: bu vazifenin mahalle muhtar ve ihtiyar kurullarına da tahmili için mevzuata icabeden kayıtların ilâvesinin gerektiği, bu muamelenin ikmaline kadar 5442 sayılı İl İdaresi kanununun 66 net maddesi hükmünce işlem yapılmasının zarurî ve uygun olabileceği bildirilmiştir.

Taşıt vasıtaları değişiklikleri için ikinci şekil ise: Kanunun 25 ve Nizamnamesinin 46. maddelerine göre, tahrir yapılmayan senelerde erlerin son yoklama zamanlarında komisyon merkezlerine gelecek ihtiyar heyetlerinin seçeceği adamların M. M. Mükellefiyeti komisyonuna çağırılarak köylerindeki taşıt vasıtaları değişiklikleri hakkında gerekli malûmatın bunlardan tesbit ve defterlere işlenmesidir. Bu şekil, muhtar ve ihtiyar heyetlerine önceden tebligat yapılarak komisyona gelecek olanların köylerindeki taşıt vasıtaları değişiklikleri hakkında hazırlıklı ve bilgili gelmeleri sağlanmak şartıyla daha kolaylık ve verimli olmaktadır.

Diğer bir şekil de: Belediyelerce, trafik şubesi veya bürosu kurulan yerlerde bu şube veya bürolarca tutulmakta olan motorlu ve koşulu gibi vasıtalara ait kayıt ve değişikliklerin bildirilmesinin bu dairelerden istenerek alınmasıdır. İzmir’de; öteden beri belediyelerce, trafik şubesi kurulduktan sonra da trafik şubesi tarafından her yeniden kayıt veya kaydı değişen ve düşürülen taşıt vasıtalarının, bu husustaki müracaat ve muameleleri yapılırken doldurulan birer fişle ve sahipleri vasıtasile M. M. Mü-

kellefiyeti komisyonuna (Seferberlik dairesine) gönderilerek bildirilmesi usul halinde tatbik edilmektedir ki; bu şekil, maksadın temini için her bakımdan iyi, kolay ve sıhhatli bir tedbir olmaktadır. Mevzuata da konulması çok yerinde olurdu.

3 — Taşıt vasıtaları seferberlik hazırlıkları: Kanunun 32 - 34, nizamnamenin 49 - 51 inci maddeleri veçhile, umumî veya kısmî seferberlikte veya fevkalâde hallerde ordu ihtiyacı için alınacak nakil vasıtaları cins ve miktarlarıyla M. M. Vekâletince hazardan tesbit edilerek ilgili askeri makamlar yolile askerlik şubelerine, askerlik şubelerinden de «taşıt vasıtaları seferî ihtiyaç cetveli» le mahallî M. M. Mükellefiyeti komisyonlarına bildirilmektedir. M. M. Mükellefiyeti komisyonlarının bu cetvelle istenen taşıt vasıtaları mevcutlarına göre bir nisbet dairesinde mahalle ve köylere taksim ve taşıt vasıtaları kayıt defterleri üzerinden her mahalle ve köyden alınacak vasıtalar tesbit edilerek her vasıta için nümunesine göre ayrı ayrı satın alma pusulaları doldurulur; ve bu pusulalar, her mahalle ve köy ihtiyar heyetine hitaben yazılı «Getir emri» ile birlikte mahalle mahalle, köy köy tertip ve tasnif edilerek lüzum halinde derhal mahalle ve köylere gönderilmek üzere muhafaza olunur. Yukarıda yazıldığı gibi taşıt vasıtalarında olacak değişiklikler meyanında satın alma pusulası doldurulmuş vasıtalarda da değişiklik olursa bu pusulalar da değiştirilir.

4 — Taşıt vasıtaları kuvvetleri : Nizamnamenin 47 nci maddesine göre her sene Ocak ayı başında M. M. Mükellefiyeti komisyonlarınca, taşıt vasıtaları kayıt (kütük) defterlerinin dökümleri üzerinden bölgelerinde mevcut bütün taşıt vasıtalarının orduya elverişli olan, olmıyan ve haizi istisna bulunanların ayrı ayrı gösterilmek suretiyle cins ve miktarları, nümunesine uygun kuvve cetvellerine doldurularak askerlik şubelerine verilir. .

5 — Fiat Cetveli : Nizamnamenin 52 nci maddesi veçhile, yine M. M. Mükellefiyeti komisyonlarınca her sene Ocak ayı başında, her nevi at ve öküz arabalarıle koşum takımlarının ve hizmet hayvanlarına ait takım, teçhizat ve malzemenin, kullanılmış ve yeni olduklarına göre mahallî alım satım fiyatları tesbit edilerek nümunesine uygun fiat cetvelleri doldurulur; askerlik dairesine gönderilmek üzere askerlik şubelerine verilir. Askerlik dairelerince de, şubelerden gelecek bu fiat cetvelleri üzerinden vasatî bir fiat cetveli düzenlenerek şubeler vasıtasıyla bölgelerindeki M. M. Mükellefiyeti komisyonlarına gönderilir.

**İskân ve konaklamaya elverişli binaların, diğer malzeme ve maddelerin
tahrir ve tesbiti**

1 — Binaların tesbiti: Kanunun 13, nizamnamenin 91 - 93 üncü maddelerine göre, lüzum halinde askerî iskân ve konaklama için işgal olunabilecek bütün binalarla istiap kabiliyetlerinin her üç senede bir M. M. Mükellefiyeti komisyonları tarafından tesbit ettirilmesi ve düzenlenecek cetvellerinin birer nüshalarının ilgili askerî makamlara da gönderilmesi gerekmektedir.

Bu tesbitin; kaza bölgesindeki toplu bir halde iskân ve işgal olunabilecek her türlü binaların cins, evsaf ve istiap kabiliyetlerde ve kanunun 11 inci maddesindeki aidiet sırasile birer birer; perakende bir halde konaklama yapılabilecek, hayvan ve malzeme yerleştirilebilecek ev, ahır ve sair melce olabilecek bütün binaların ve istiap kabiliyetlerinin de mahalle ve köyler itibarile ve aidietlerde adeden yazılmak suretile yapılması, mevzuat ve maksada uygun bir şekil oluyorsa da, hangi yollardan ve ne suretle yaptırılacağı tasrih ve tayin edilmemiştir. Umumî usule göre belediyelerden, nahiyelerden, jandarmadan istenilerek buralardan alınan bilgilere göre mevcut binaların cins ve istiap miktarları toplu olarak her sene «Tahrir tesbit kaynak cetveli» ndeki ait olduğu sahifelere geçirilmektedir. Bunlardan; ciheti askeriyece hazardan bildirilen iskân, konak, depo ve saire gibi belli ihtiyaçlara ait binalar ise, kanunun 11 inci maddesindeki esaslar dairesinde ve ihtiyacın nevi ve miktarına göre en elverişlilerden birer birer tesbit ve ayrıca yazılırlar.

Binaların istiap kabiliyetlerinin hesaplanmasında sahiplerde budananların (menbaları da göz önüne alınarak) kendileri ve hayvan ve eşyaları ve İktisadî faaliyetleri için zarurî olan yerler ve miktarlar mahfuz tutulur.

2 — Çeşitli malzeme ve maddelerin tahrir ve tesbiti: M. M- Mükellefiyeti komisyonlarınca her sene Ekim ayı içinde, nizamnamenin 21 - 29 uncu maddelerindeki hükümler ve esaslar dairesinde, M. M. Vekâletinden gönderilen «Tahrir, tesbit, kaynak cetveli» nde nevileri yazılı yakacak, yağlar, yiyecek, giyecek, eşya, teçhizat, inşaat ve muhabere malzemeleri gibi çeşitli maddelerin kazaları dahilinde gelim, gidim ve her zaman bulunabilecek miktarları, ticaret, sanayi ve ziraat odalarından, belediyeden, diğer ilgili bütün daire ve teşekküllerden sorularak toplanmak ve her türlü kayıt ve bilgilerden faydalanılmak suretile tetkik ve tesbit edilerek mahsus cetvellerine doldurulur; Bu cetvellerin birer nüshaları kazalardan vilâyetlere, vilâyetlerden de tevhit ve ilgili makamlara gönderilir.

Seferberlik hazırlıklarında yurt kaynaklarının bilinmesine esas teşkil edecek olan bu cetvellere geçirilecek miktarların, ilgili daire, teşkilât ve müesseselerin ciddi bir tetkik mahsulü olarak verecekleri kayıt ve bilgilere dayanması; bu bilgilerde dahi her hangi bir isabetsizlik şüphesi halinde tekrar incelenerek tam bir kanaat husulü ile doldurulması bilhassa, mühim ve lâzımdır. Kazalardan gelecek bu cetvellerin vilâyetlerde seferberlik müdürlüklerince de incelenerek, isabetsiz ve nisbetsiz oldukları anlaşılabilecek miktarların düzeltilmeleri, M. M. Vekâletinin 23/8/1946 gün ve Ordu Dairesi 85692 sayılı tamimleri icabındandır.

Bu cetveller doldurulup gönderildikten sonra, her üç ayda bir de yine M. M. Mükellefiyeti komisyonlarınca aynı menbalardan tetkiklerde bulunularak, evvelce kaydedilen miktarlarda artış, eksilişler olmuşsa tesbit edilerek, bu değişiklikler için doldurulacak cetvellerin de aynı şekilde kazalardan vilâyetlere, vilâyetlerden de ilgili makamlara gönderilmesi lâzımdır. Ancak bu artış ve eksilişlerin fevkalâde sebeplerden ileri gelmiş olması, senelik normal gelim, gidim ve mevcut olabilecek durumların esasen ilk tesbitte nazara alınmış bulunması iktiza eder.

3 — Şahsî mükelleflerin tesbiti : Nizamnamenin 85 inci maddesine göre, şahsî mükellefiyete tâbi tutulacak kimselerin de hazardan tesbit ve tasnifi M- M. Mükellefiyeti komisyonlarının vazifeleri cümlesindendir.

M. M. Mükellefiyeti komisyonlarının hazardan yapılacak başlıca işlerini teşkil eden yukarıdaki hususlara ait büro ve yazı işlerinin seferberlik müdür ve memurları bulunmayan yerlerde ne suretle görüleceğine dair mevzuatta bir kayıt olmadığından kazalarda bu işler komisyon başkanları olan kaymakamlar uhdesinde kalmakta ve umumiyetle tahrirat kalemlerinde görülmesine çalışılmakta ise de; azımsanmıyacak derecede olan bu işlerin, diğer seferberlik işleriyle birlikte ve lâykile yürütülebilmesi için seferberlik teşkilâtının takviyesile kazalarda da birer seferberlik memur ve kâtibine olan ihtiyaç aşîkârdır. Hiç olmazsa taşıt vasıtalarına ait yazı işleri için. M. M. Mükellefiyeti komisyonları emrine evvelce olduğu gibi ⁽⁶⁾ ciheti askeriyeden birer yazıcı eri verilmesi sağlanmalıdır.

⁶ 3634 sayılı kanunla kaldırılan 1506 sayılı Tedariki Vesaiti nakliye komisyonlarının sureti teşekküllü hakkındaki kanunun 1 inci maddesi «Her komisyona ciheti askeriyeden daimî bir kâtip veya efrattan bir yazıcı memur edilir.» hükmünü âmirirdi. 3634 sayılı kanun yürürlüğe girdikten sonra da, M. M. Mükellefiyeti komisyonlarının yazı işleri için askerlik şubelerinden birer yazıcı verilmesi M. Müdafaa Vekâletince tensip ve müteaddit defalar tamim edilmişiyse de, son senelerde bu da kaldırılmıştır.

II

Mükellefiyet işleri

M. Müdafaa Mükellefiyeti işleri; 1 — Mükellefiyetin istenilmesi; 2 — Mükellefiyetin konulması; 3 — Tazminat ve ödeme, olarak üç bölümde incelenebilir.

1 — Mükellefiyetin istenilmesi : M. Müdafaa mükellefiyetinin istenmesi yalnız salahiyyetli askerî makamlara aittir. Kanunun 4 üncü maddesinin atfile nizamnamenin 6 ncı maddesine göre bu mükellefiyeti istemeğe salahiyyetli askerî makamlar da şunlardır :

I — M. Müdafaa Vekâleti ;

II — Müstakil Tugay ve daha üst kumandanlıklar ;

III — I, II nci fıkralarda yazılı makamların salahiyyet verecekleri levazım başkanları ve müfrez birlik kumandanları-

Bu makamlar tarafından başka askerî makamlar tarafından mükellefiyet istenilemeyeceği gibi istenilse dahi M. M. Mükellefiyeti komisyonunca salahiyyetsiz istek üzerine mükellefiyet tatbik olunamaz.

Kanunun 73 üncü maddesi, bu kanunun tatbikine ait yapılacak bütün tebligatın o mahallin en büyük mülkiye memuruna, nizamnamenin 8 inci maddesi de mükellefiyet emirlerinin (7) daima M. M. Mükellefiyeti komisyonlarına hitaben verileceğini âmirdir. Buna göre, mükellefiyet tatbikini istemeğe salahiyyetli askerî makamlar ister mükellefiyet yerinde, ister başka yerde bulunsun, mükellefiyet emirlerinin, İdarî veya askerî başka üst veya alt kademelere hitaben değil, doğrudan doğruya mükellefiyet yerinin (mükellefiyet yeri vilâyet merkez kazasında ise vilâyet merkezinin, diğer kazalarda ise o kazanın) M. M. Mükellefiyeti komisyonlarına hitaben yazılmaları ve gönderilmeleri lâzım gelir.

Kanunun 4 üncü maddesinde her millî müdafaa mükellefiyeti teklifinin yazılı ve imzalı kâğıtlarla yapılması şart kılınmakta, nizamnamenin 71, 72 nci maddelerinde de, mükellefiyet emrinin ve mükellefiyet muamelesine ait diğer vesikaların şekil ve örnekleri kaydedilmektedir. Bu madde hükümlerine göre M. M. Mükellefiyeti emirleri, ciltli ve dip koçanlı,

⁷ Askerî makamlardan M. Müdafaa mükellefiyeti isteği için M. M. Mükellefiyeti komisyonlarına hitaben gönderilecek teklif yazısına nizamnamede «M. Müdafaa Mükellefiyeti emri» tabir edilmektedir.

cilt ve umumi numaraları matbaada basılmış olarak hazırlanır; ve ilgili askerî makamlara gönderilir. Salahiyetli makamlarca salahiyet verilecek makam ve memurlara da, iş bittiğinde tekrar geri alınmak üzere bu matbu mükellefiyet emirlerinden verilir.

Nizamnamenin 71, 72 nci maddelerinde sözleri geçen mükellefiyet muamelelerine ait bu vesikaların 941 ve 944 yıllarında, M. M. Vekâletince bastırılarak, M. M. Mükellefiyeti komisyonlarına ait olanları askerlik daire ve şubeleri vasıtasıyla komisyonlara gönderilmiş; askeri makamlara ait olanlarının da ilgili askerî makamlara gönderildiği bu husustaki tamimlerle bildirilmişse de; ikinci dünya harbi senelerindeki bazı maddelere mükellefiyet tatbik edilen zamanlarda, bazı askerî makamlarca basılı ve dip koçanlı mükellefiyet emirleri bulunamadığından mükellefiyet isteklerinin alelâde yazılarla yapıldığı da görülmüştür. Ancak bu gibi hallerde de gerek mükellefiyet emirlerinin ve gerek diğer mükellefiyet muamelelerine ait evrakın, mevzuatın ruh ve maksadına uygunluğu bakımından nizamnamedeki örneklere göre düzenlenmesi sağlanmalıdır.

2 — Mükellefiyetin tatbiki: Kanun ve nizamnamesinin 1 inci maddeleri gereğince, M. M. Mükellefiyetinin tatbik olunabilmesi için, bu mükellefiyetin tatbikine başlanacağına İcra Vekilleri Heyeti kararla tayin olunarak ilân veya tebliğ edilmiş bulunması lâzımdır.

M. M. Mükellefiyeti, M- M. Mükellefiyeti komisyonları vasıtasıyla tatbik olunur ⁽⁸⁾. Komisyonlar, salahiyetli askerî makamlardan mükellefiyet emrini alınca, derhal toplanarak istenen şeyleri mevcut kaynaklardan mükellefiyet tatbiki suretile temin ve ciheti askeriye teslim ederler. Mükellefiyetin tatbiki; istenen şeylerin kabiliyet ve mevcut menbalarına göre kimlerden alınacağını komisyonca tesbit ve karara bağlanarak bu şeylerin, cins ve miktarları, tükenmeyen ve muvakkat kullanılmak üzere alınacakların da mümkün oldukça devam müddetleri de gösterilerek, mükellefiyet suretile ilgili askerî makama verilmesi hususunun alâkalı şahıslara yazdı ve imzalı olarak tebliği şeklinde yapılır. M. M. Mükellefiyetine tâbi tutulan mallarını mevcut olmasına rağmen vermeyenlerden bu mallar zorla alınır ve haklarında ayrıca ceza takibati da yapılır. Mükellefiyet yolile ciheti askeriye verilecek mallar, askerî makamlarca ta-

⁸ Kanunun 6 ncı faslında yazılı demir, deniz, hava yollarına ve vasıtalarına mükellefiyet tatbiki Erkânıharbiyei U. Rs. veya Başkumandanlığa; 7, 8, 9 uncu fasıllarında yazılı madenler, sınai müesseseler, anbar, antrepo, depo ve umumi mağazalardaki ticarî mallara mükellefiyet emir ve tatbik salahiyeti M. M. Vekâletine aittir. (Kanun Md. 44, Nizamname Md. 107, 108, 110, 116).

yin edilecek tesellüm heyetlerine makbuz mukabilinde verilir. (Nizamname örnek : 2, 3) Bu makbuzların altları M. M. M. Komisyonlarınca da tasdik olunarak ilgililere verilir. Mükellefiyetin halkın kabiliyeti ve mevcut menbaları ile mütenasip olması lâzımdır. Komisyon istenen şeyin kaynaklarının üstünde olduğunu görürse mevcut bulunabileni temin eder. Ciheti askeriyece de fazlası olup olmadığı tahkik ve tesbit olunabilir.

Nahiye ve köylerdeki müstacel mükellefiyet işleri, M. M. Mükellefiyeti komisyonlarınca, baş tarafta da kaydedildiği üzere, buralarda kurulacak talî komisyonlar vasıtasile yaptırılabilceği gibi, her hangi bir nahiye veya köyde çok acele bir mükellefiyetin tatbiki icap edipte kazanın M. M. M. komisyonu ile de haberleşmeye imkân bulunamazsa, bu talî komisyonlar yalnız o işe mahsus olmak üzere kendiliğinden de kurularak mükellefiyet tatbikini yaparlar. Bu talî komisyonların yaptıkları işlerin, tazminat ve ödeme işleri de yapılmak üzere ilk fırsatta bağlı oldukları kaza M. M. M. komisyonlarına bildirilmesi lâzımdır.

M. M- Mükellefiyeti komisyonlarında kanunun 8 inci maddesinde yazılı nisap sağlanamaz ve iş de acele olursa keyfiyet bir tutanakla tesbit olunarak komisyon başkanının da yardımı ile bir yerde mükellefiyet komisyonu veya talî komisyon bulunmaz veyahut mükellefiyetin çok acele tatbikine zaruret olup ta komisyona müracaata imkân bulunamazsa o yerin belediye veya köy ihtiyar heyetinden, bunların da bulunamaması halinde mahallî halktan münasip kimselerle, mükellefiyet doğrudan doğruya ciheti askeriyece de tatbik olunabilir.

Yukarıdaki izahlardan sonra M. M. Mükellefiyeti komisyonlarınca mükellefiyetin tatbiki için aranması lâzım gelen unsur ve esasları şöylece kaydedebiliriz :

- 1 — Mükellefiyetin tatbikine Vekiller Heyetince karar verilmiş olması;
- 2 — Mükellefiyetin salahi yetli askerî makamlardan yazılı ve imzalı olarak istenilmiş olması;
- 3 — İstenen şeyin komisyon kaynağında mevcut bulunması ve halkın kudret ve kabiliyeti ve mevcut menbaları ile mütenasip bir şekilde tarh ve tevzi olunmasıdır.

Burada şu cihetin de belirtilmesi yerinde olur ki; kanunun 32 - 34 üncü maddelerinden anlaşılacağı gibi, seferberlik veya seferberliğe hazırlık kararında alınmak üzere ilgili askerî makamlarca hazardan tesbit ve askerlik şubelerinden verilen seferi ihtiyaç cetvelile M. M. Mükellefiyeti ko-

misyonlarına bildirilmekte olan taşıt vasıtaları, (Bunlar için hazırlık işleri kısmında kaydedildiği gibiazardan satın alma pusulaları da hazırlanmaktadır) malzeme ve teçhizatları ile birlikte, seferberlik veya seferberliğe hazırlık kararında mükellefiyet için ayrıca Vekiller Heyeti kararına ve askerî makamın mükellefiyet isteğine lüzum, olmadan otomatik bir şekilde mükellefiyet tatbik olunmak suretile alınırlar. Taşıt vasıtalarından başka yine seferberlik veya seferberliğe hazırlık kararında erat ve taşıt vasıtalarının iskân, iâşe ve sair ihtiyaçlar;; için, askerî makamlardan bildirerekazardan tesbit edilmekte olan binalar ve diğer bazı madde ve malzeme de varsa; bunlar hakkında taşıt vasıtalarında olduğu gibi ayrı bir hüküm ve sarahat mevcut olmadığından seferberlik veya seferberliğe hazırlık kararında bunlara mükellefiyet tatbiki için, diğer mükellefiyetlerde olduğu gibi Vekiller heyeti kararı ve yetli askerî makamlarca usulü dairesinde mükellefiyet talebinde bulunulmuş olması icabeder. Taşıt vasıtalarından da seferberlik tertibatına dahil olmayarak ihtiyaç görüldükçe istenecekler hakkında da yine mükellefiyet kararı ve emri lâzım gelir. Şu da var ki ; bu madde, malzeme ve vasıtaların behemehal mükellefiyet yolile temini iktiza etmeyip, normal kiralama veya satın alma suretile tedariği mümkün olabilenler derhal bu şekilde temin olunurlar. -

3 — Tazminatın takdiri ve ödenmesi : Kanunun 3 üncü maddesinde kaydedildiği gibi, kanunda yazılı istisnalardan başka verilen her şey ve yapılan her hizmet için sahibine değerinca tazminat verilir. Kanundaki istisnalar da : 19 uncu maddedeki üçer, beşer günlük iskân veya konaklama ile manevra yapan kıtaların iskân veya, konaklamaları hallerinden ibaret olup diğer bütün mükellefiyetler tazminata tâbidir.

Kanunun ödeme işlerine ait onuncu faslının 57 nci maddesinde; 6 ncı maddesindeki XII- fıkra halinde sayılan başlıca mükellefiyet maddelerinden I, II, III, VII nci fıkralarda yazılı olanların; 60 inci maddesinde de kanunun 6, 7, 8, 9 uncu fasıllarında yazılı tesislerle bunların levazım ve mamûllerinin tazminat miktarlarının ne suretle tayin edilecekleri gösterilmekte; 6 ncı maddenin IV, V inci fıkraları da altıncı fasıl ve dolayısıyla 60 ncı maddeye girmekte ise de, diğer VI, VIII, IX, X, XI, XII nci fıkralarında yazılı mükellefiyetlere ait tazminatların ne suretle tayin edileceği gösterilememekte; kanaatince bu hükümlerde eksiklik bulunmaktadır⁽⁹⁾.

⁹ Bu hususta yapılan bir istizana karşılık M. M. Vekâletinin 27/11/943 gün ve Levazım D. 13205 sayılı bir yazısında : VI. cı fıkra yazılı değirmen, fırın ve fabrikaların alelittlak sanayi müesseselerinden sayılarak 8 inci fasıl delâletiyile 60

Tazminatın takdiri ve tayini kanunun 57 - 60 ncı maddelerinde belirtildiği gibi esas itibarile askerî makamlara aittir. Yalnız motörlü motörsüz her türlü kara nakil vasıtalarile bu vasıtaların malzeme ve teçhizatına fiat takdiri M. M. Mükellefiyeti komisyonlarınca yapılır ki; bu fiatlar da askerî makamların kabulü ile tekemmül eder.

Kanunun 36, 38 inci maddeleri veçhile, mükellefiyet yolile alınacak motörlü ve canlı taşıt- vasıtalarına takdir edilecek fiatlara esas olacak alım değerleri her sene Devlet bütçesine eklenen O. P. işaretli cetvellerde; her nevi koşum arabaları ile koşum takımları ve hayvan teçhizatının alım fiatları da, yukarıda hazırlık işleri kısmında kaydedildiği gibi her sene Askerlik Dairelerinde düzenlenerek M. M. Mükellefiyeti komisyonlarına gönderilmesi lâzım gelen vasati fiat cetvelinde gösterilmektedir. (Bu vasati fiat cetveli askerlik dairesinden her sene gelmezse istenerek alınmalıdır.)

M. M. Mükellefiyeti komisyonlarınca alınacak motörlü ve motörsüz taşıt vasıtalarının, takım ve teçhizatının ve malzemelerinin sözleri geçen cetvellerdeki fiatlar esas tutularak yenilik ve eskilik derecelerine göre nizamnamenin 52 - 55 inci maddelerindeki esaslar dairesinde yapılacak indirmelerle kıymetleri tayin ve tesbit olunur- Motörlü ve canlı vasıtalar, bütçedeki cetvellerde yazılı kıymetlerden yüzde yirmi beşten fazla olmamak şartile daha yüksek fiatla da alınabilirler. Takdir olunan kıymetin yüzde yirmi beşten fazla olması halinde M. M. Vekâletinden müsaade alınması lâzımdır.

Taşıt vasıtaları ve malzemelerinden başka mükellefiyet tatbik olunacak diğer maddelerin tazminat miktarları doğrudan doğruya askerî makamlarca tesbit ve kararlaştırılır. (Mükellefiyet emir ve tatbiki salâhiyeti E. H. U. Rs. veya başkumandanlıkla M. M. Vekâletine ait olan kanunun 6, 7, 8, 9 ncu fâsıllarında yazılı tesislerle bunların malzeme, mamul ve mahsullerine ait tazminat miktarları 60. ncı madde gereğince Vekâletlerce kurulacak hususî komisyonlarca tayin olunur)

M. M. Mükellefiyeti komisyonlarınca mükellefiyet tatbik olunan maddelerin, sahipleri tarafından istenilen fiatları da gösterilmek suretiyle, askerî makama verilecek beyanname üzerine askerî makamlarca kararlaştır-

ıncı maddeye, VIII inci fıkrasındaki maddelerin de 7, 9 cu fâsıllar delâletiyle 60 ncı maddeye, XI, XII fıkralarda yazılı olanların da yine 60 inci maddeye göre tazminat miktarlarının tesbit olunabileceği; müessese ile birlikte mükellefiyete tâbi tutulan şahısların ücretlerinin 60 ncı maddenin son fıkrası gereğince idari masraflar meyanında ödenebileceği; kendilerine mükellefiyet tahmil edilecek diğer şahıslara gelince, bunların ücretlerinin sureti tayini kanun ve nizamnamede gösterilmemiş olduğundan umumî hukuk kaidelerine göre halledilmesi gerektiği mütalâa edilmiştir.

tırılacak tazminat miktarı üç gün içinde komisyona, komisyonca da 24 saat içinde ilgili şahsa bildirilir. (Nizamnamede örnek: 4, 5, 6) Alâkahılar tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde tesbit edilen tazminat miktarını kabul edip etmediklerini komisyona bildirmeğe mecburdurlar. Bu müddet içinde kabul edilmediği bildirilmeyen miktarlar kesinleşir. Kabul edilmediği mucip sebeplerde komisyona bildirilirse komisyonca gerekli tetkikat ve karar verilerek ilgiliye tebliğ edilir. Bu tebliğ tarihinden itibaren ilgililer üç gün içinde mahkemeye müracaat etmezse karar kesinleşir. Müracaat ederlerse mahkeme sonucu ve kararı beklenir.

Bu muamelelerden sonra kesinleşen tazminat bedellerini gösterir. M. M. Mükellefiyeti komisyonlarınca askerî makamlara verilecek cetveller (Nizamname örnek : 7-1, 7 - II) üzerine askerî makamlarca mal sahipleri adına usulü dairesinde tahakkuk ve tediye muamelesi yapılır. (örnek 8) Kanunun 59. ncu maddesinin son fıkrasında, seferberlikte, seferberliğin hitamından itibaren bir sene içinde ödenmek üzere, tazminat bedelleri karşılığında % 5 faizli hazine bonoları verilebileceği de kaydedilmektedir.

İkinci dünya harbi senelerinde bazı yerlerde M. M. Mükellefiyeti komisyonlarınca mükellefiyet tatbiki suretile askeriye verilen binaların tazminat (kira) bedellerinin de komisyonca tayin edilerek mükellefiyet kararlarında kaydedildiği, bazan da komisyonca yapılan mükellefiyet karar ve muamelesinden başka, kiranın ödenmesi için ilgili askerî makamlarla bina sahipleri arasında bir de kira kontratosu yapıldığı görülmüştür ki: kanaatimce bu muamelelerde kanunî isabet yoktur. Yukarıda açıklandığı gibi binaların tazminat (kira) miktarlarının tesbit ve tayini de ilk safhada askeriye aittir. Ancak buna itiraz edildiği takdirde M. M. Mükellefiyeti komisyonuna, buna da itiraz edildiği takdirde mahkemeye intikal eder. Konturato ise, iki tarafın rızasına dayanan bir akittir ki : iki tarafın rızasıyla bir anlaşmaya varılmış olduğu takdirde esasen mükellefiyet tatbikine ne lüzum ve ne de cevaz kalmış olur.

M. M. Mükellefiyeti tatbiki için M. M- Mükellefiyeti komisyonlarına yapılacak her teklif ve bu teklif üzerine komisyonca yapılacak bütün muameleler tutulacak bir «Tekâlif Defteri» ne geçirilir'. (Nizamname örnek :9) Bu defterin doğru olarak tutulmasından, evrak ve müstenidatı ile birlikte muhafaza ve gidenden gelene devredilmesinden seferberlik müdür ve memurları, bulunmayan yerlerde komisyon başkanları görevli ve sorumludurlar. (Nizamname Mad : 72-e).

**EVLİLİK DIŞI BİRLEŞMELERLE BUNLARDAN DOĞAN
ÇOCUKLARIN TESCİLİNE DAİR 4727 VE 5524 SAYILI
KANUNLARIN İKİZDERE KAZASI DÂHİLİNDEKİ
TATBİKATI**

CEVAT GERAY

Şehircilik Asistanı

Siyasal Bilgiler Fakültesi

I — Giriş :

Evlilik dışı birleşmeler ve bunlardan doğan çocukların nesepleri meselesi Türk Kanun Vazı tarafından zaman zaman ele alınan sosyal mevzuların başında gelmektedir. «Tescil edilmeyen birleşmeler ile bunlardan doğan çocukların cezasız tescili hakkındaki» ki 6652 sayılı kanunun kabulü ile yine aktüel bir konu halini almış bulunan bu mesele Cumhuriyetimizin Onuncu yıl dönümünden itibaren muhtelif defalar Büyük Millet Meclisinde hararetli münakaşalara yol açmış, hatta durumun düzeltilmesi gayesiyle muhtelif istisnâî kanunlar çıkarılmasına sebep teşkil eylemiştir. Filhakika, Cumhuriyetin 10. Yıldönümü münasebetiyle kabul edilen 2330 sayılı Af kanununun 16. maddesinde, Medenî Kanun yürürlüğe girmeden önce yapılmış fakat tescil edilmemiş evlenmelerle Medenî Kanun yürürlüğe girdikten sonra resmî evlenme memurunun önünde yapılmış bir akte dayanmayan birleşmelerin ve bunlardan doğan çocukların tesciline dair bir hüküm sevkolunmuştur. 8/5/1945 tarihinde yayınlanmış ve iki yıl süre ile yürürlükte kalmış bulunan 4727 sayılı kanun ise yayın tarihine kadar meydana gelmiş evlilik dışı birleşmelerle bunlardan doğan çocukların tescilini derpiş etmekteydi. Bilâhère 5524 sayılı kanunla daha müessir hükümler vazolunarak meseleyi kanun yoluyla halletmeye devam edilmek istenilmişti. 5524 sayılı kanun 5/7/1950 ve 5/7/1953 tarihleri arasında yürürlükte kalmıştır-

Bütün bu istisnâî ve özel hükümlerle, memleketimizde 5.744.259 çocuk nüfusa tescil edilmiştir. Evlenme olarak tescil olunan evlilik dışı birleşmelerin sayısı 1.625.000 i bulmuştur. Buna rağmen, resmî tah-

minlere göre, halen 1,5 milyona yakın insan nüfusa tescil olunmaksızın gayri sahih nesepli olarak aramızda dolaşmakta ve medenî hakların çoğundan mahrum şekilde yaşamaktadır. Bunların otuz, otuzbeş yıl sonra sayılarının 20 milyona yaklaşacağı hesaplanmaktadır. (*) Son defa, 7/2/1956 dan itibaren yürürlüğe giren 6652 sayılı kanunla durumun tasfiyesine gidilmek istenilmiştir. Dört yıl müddetle yürürlükte kalacak olan bu kanunun ihtiva ettiği hükümler itibariyle daha evvel bu konuda neşredilen muhtelif kanunlara nazaran esaslı bir değişiklik arzetmediği cihetle, bundan evvelki kanunların tatbikatına bir göz atmak ve böylece evlilik dışı birleşmeler meselesinin, psikolojik ve sosyal tezahürlerinden tecrit ederek, hukukî özelliklerini araştırmak yerinde olacaktır. Zira, evvelce meriyette bulunmuş olan iki önemli kanunun (4727 ve 5524 sayılı kanunlar) tatbikatından alınan neticeleri vazı'ı kanunun güttüğü hedefler ve hukuk Çevrimimiz muvacehesinde incelemenin hukuk politikası bakımından lüzumu aşikârdır. Keza, 4727 v1 5524 sayılı kanunların meselenin ne dereceye kadar halledilmesine müessir olabildikleri bunların tatbikinden elde edilen sonuçlarla açıklanabilir. Üstelik bu sonuçlar yeni yürürlüğe giren son kanunun da meseleyi ne dereceye kadar müsbet bir istikamete tevcih edebileceği, daha doğrusu, Medenî Kanuna aykırı olarak meydana çıkan bu durumlara engel olabileceği hususunda, 4727 ve 5524 sayılı kanunların tatbikatından elde edilen sonuçların tesbit edilmesinin faydası büyüktür. Böyle bir incelemenin diğer bir faydası da herhalde Medenî Kanunun bazı hükümlerinin iyi bir tatbikat bulmadığı yolundaki iddiaların, belki sebeplerini göstermese bile, tezahürlerini ve doğruluk derecesini belirtmesidir.

Yukarıda belirtildiği veçhile, adı geçen kanunların belki bütün yurda şamil olarak tatbikatını incelemek daha çok maksada elverişli olurdu. Fakat buna maddeten imkân bulunmadığı gibi, bu kadar büyük çapta bir ankete sosyoloji metodu bakımından da lüzum yoktur. «Sample» usulüyle, muayyen bir mahalde, belirli bir süre veya devreler zarfında, sosyal bir mevzua ait kanunların benzer hükümlerinin tatbikatını incelemek üzere, birkaç çevreyi ele almak mümkündür. Bu anketin bir köy, bir nahiye veya kaza, bir vilâyet veya bölgeye müteallik olması düşünülebilir. Bunun, İdarî bir bütün olması itibariyle, bir kaza çerçevesi içinde yapılmasının, işin kolaylığı bakımından da pratik faydası vardır.

* Evlilik dışı birleşmeler ve bunlardan doğan çocukların nesepleri meselesine dair daha tafsilâtlı bilgi için bakınız:

«Memleketimizde Evlilik Dışı Birleşmeler ve Bunlardan Doğan Çocukların Nesepleri Meselesi», Cevat GERAY, idare Dergisi, Sayı : 237, 1955.

Monografi konusu olarak İkizdere Kazasını seçmiş olmamızın sebebi, idare âmiri olarak vazife verirken, evlilik dışı birleşmeler meselesinin İkizdere muhitinin sosyal bir yarasını teşkil etmesini müşahade etmiş bulunmamızdır. İkizdere'nin sosyal ve moral bünye itibarıyla yurdun diğer yerlerinden büyük ayrılıklar göstermeyişi, incelememizi umuma teşmil bakımından ayrıca elverişli bir keyfiyet sayabiliriz.

II — İkizdere Kazasının Genel Durumu Hakkında Kısa Bilgiler :

İkizdere, Rize vilâyetinin deniz kenarında bulunmayan yegâne kazasıdır. İl merkezine uzaklığı 62 kilometredir.

Yüzölçümü 996 kilometre kare olan İkizderenin arazisi dağlık olup büyük kısmı ormanlarla kaplıdır. Ortalama nüfus yoğunluğu kilometre kare başına 19 kişi olarak hesap edilen kazanın nüfusu, 1945 de 17757; 1950 de 19012 idi. 1955 sayımında, telgrafla alınan ilk sonuçlara göre 17587 kişi tesbit olunmuştur. Halbuki 1955 Temmuzunda nüfus kütüğüne kayıtlı bulunanların sayısı, 28036 idi. (Aradaki büyük farkın, nüfus kayıtları ile nüfus sayımları arasındaki gaye ve mahiyet farkı nazarı itibara alınmazsa, bunun birçok ölüm vak'alarının terkin edilmiş olmasına, fiilen başka yere nakletmiş olup da nüfus kayıtlarını nakletmemelerine atfedilebilmesi mümkündür. Üstelik, sayımın yapıldığı Ekim ayında halkın büyük bir kısmının büyük şehirlere çalışmağa (gurbete) gittiğinden, sayım neticelerine dahil edilmemiştir. Buna rağmen nüfus kütüklerinin elverişsizliği bakımından fikir edinmek için bu küçük müşahade dahi yeter görülebilir.)

İkizdere'ye bağlı köylerin sayısı 28 dir. Bunlardan ikisi Güneyce Nahiyesine (eski kaza merkezi) bağlı olup eskiden beri İkizdere dışında kaldığından monografimizin de dışında bırakılmıştır. Kaza ve Nahiye merkezlerinde belediye teşkilâtı mevcuttur.

1950 de Merkezde Belediye sınırları içinde yaşayanların sayısı 2215 idi. 16797 kişi ise köylerde yaşıyordu-

İkizdere 90 yıl kadar evvel «Kurayı Sebâ» nahiyesi olarak idari teşkilâtımızda yer almış; 1952 de kaza merkezinin Güneyce'den İkizdereye nakli suretiyle kaza haline getirilmiş, fakat hudutlarda bir değişiklik yapılmamıştır.

Kaza idaresi bakımından, mutad idari, adli ve askeri teşkilât yanında, Sağlık Merkezi, Ziraat Bankası Ajansı, P. T. T. Merkezi, Orman Bölge Şefliği gibi âmme hizmeti gören müesseseler de mevcuttur-

Kaza Merkezi; henüz yapılmakta olan Rize - İkizdere - İspir - Erzurum Devlet yolu üzerindedir. Rize - İkizdere arasındaki yol 1953 te açılmış olup daha önceleri mutad nakil vasıtası, at veya katır yahut yaya idi. 13 köyün yeni açılan ana yol ile irtibatı vardır. Diğer üç köy yeni yapılmakta olan orman yolu vasıtasıyla kaza merkezine bağlanmak üzeredir. Fakat geri kalan 10 köyün yolu faktır, arazi çok arızalı olduğundan hayvanla dahi yolculuk çok güçtür. En uzak köye hayvanla 12 saatte gidilebilmektedir. Kışın bu köylerin kaza ile irtibatı güçleşmekte, uzun müddet kapalı kalmaktadır.

Kazanın millî eğitim bakımından durumunda 1950 den bu yana bir gelişme göze çarpmaktadır. 1950 de kaza dahilindeki okulların sayısı 9 iken 1955 te 21 e yükselmiştir. Son beş yıl içinde 146 sı kız olmak üzere 789 öğrenci ilkokuldan mezun olmuştur.

Yeni açılan ortaokul ilk mezunlarını 1955 -1956 ders yılında verecektir. Ortaokulun devamlı öğrenci sayısı 90 olup 2 si kızdır.

Kız çocukların ilkokula gönderilmeleri bakımından son yıllarda bir gelişme göze çarpmaktadır.

III — 4727 ve 5524 Sayılı Kanunların Derpiş Ettiği Üç Esas Prensip:

Monografimize konu teşkil eden İkizdere kazası hakkında yukarıda verilen izahat yanında, tatbikatını inceleyeceğimiz kanunların ihtiva ettiği hükümlerin esas prensiplerini kısaca açıklamayı faydalı buluyoruz-

4727 ve 5524 sayılı kanunlar esas itibariyle birbirine benzer hükümleri ihtiva etmekteydi. Bu sebeple, adı geçen kanunlarda derpiş edilen muhtelif halleri ve yapılacak işlemleri kısaca aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür :

1 — Evlilik dışı birleşmelerde taraflardan biri evli değilse ve evlenmelerine engel bulunmuyorsa, bu birleşme evlenme olarak tescil olunacak, ve bu birleşme mahsulü çocuklar da ana ve babaya izafeten sahih nesepli olarak nüfusa geçirileceklerdi.

2 — Evli erkeğin başka bir kadınla evlilik dışı birleşmesinin evlenme olarak tescili hukuken terviç edilemeyeceğinden, her iki kanunda da bu gibi birleşmelerin evlenme olarak tescil olunamayacağı sarahaten belirtilmiş, ancak böyle birleşmelerden doğan çocukların kadına ve erkeğe izafeten sahih nesepli olarak tescili derpiş olunmuştu. Ölüm veya ayrılık gibi sebeplerle sona ermiş bulunan evlilik dışı birleşmelerden doğan çocukların da ana babaya izafeten tescillerine cevaz verilmişti.

3 — Nüfusa vaktinde bildirilmeyen doğum, ölüm ve evlenme vakalarının cezasız olarak nüfusa geçirilmesi veya kayıtlarına işaret olunması her iki kanunun hükümleri arasında da yer almıştı.

IV— 4727 ve 5524 Sayılı Kanunların İkizdere Kazasındaki Tatbikatı:

İnceleme konumuzu teşkil eden her iki kanunun derpiş ettiği hususları yukarıdaki üç esas halinde belirttikten sonra, bu esaslar dairesinde İkizdere'deki tatbikattan elde edilen sonuçları inceleyelim :

1 — İkizderede 1946 - 1955 Yılları arasındaki Medenî Evlenmelerle Tescil Olunan Evlilik Dışı Birleşmelerin Mukayesesi ;

İkizdere'de evlilik dışı birleşmeler meselesini incelemeye başlarken medenî evlenmelerle evlilik dışı birleşmelerden tescil olunanların yıllar içindeki gelişme ve değişikliklerine bir göz atmak yerinde olacaktır.

Kaza dahilinde 1946 -1955 yılları arasında nüfusa tescil edilen bütün evlenmelerin toplamı 2710 olup (Tablo: 1) bunlardan 1120 si (% 45 den fazlası) 4727 ve 5524 sayılı kanunlarla tescil olunan evlilik dışı birleşmelerden ibarettir.

Tescil edilmelerine imkân bulunan ve bulunmayan evlilik dışı birleşmeler yekûnu (1355), aynı yıllar içinde yapılan evlenmeler sayısına (1590) oldukça yakındır, ancak arada 245 fark vardır. Buna tesbit edilemeyip gizli kalmış birleşmeler eklenirse, İkizdere'de Medenî Kanuna göre muteber sayılan evlenmelerle buna aykırı düşen birleşmeler sayısının birbirine eşit olması gibi çok acı bir gerçek ortaya çıkar.

Bununla beraber İkizdere'de medenî evlenmeler, gittikçe artmaktadır. 1946 da medenî evlenme sayısı 103 iken 1954 de 242 ye kadar yükselmiştir. 1952 den itibaren bu artış hissedilir derecede olup bunu kaza dahilindeki ulaştırma imkânlarının artmasına ve kültür seviyesinin gelişmesine atfetmek mümkündür.

Evlilik dışı birleşmelerden 4727 sayılı kanunla tescil edilenlerin miktarı 542 idi. 5524 sayılı kanunla ise 578 evlilik dışı birleşme tescil olunmuştur ki bu artışı 5524 sayılı kanun gereğince valiliklerce yaptırılan taramaların sonucu olarak ifade edebiliriz.

2 — Evlilik Dışı Birleşmelerden Evlenme Olarak Tescil Edilenler ;

Her iki kanuna göre, evlenmelerine engel bulunmayan kimselerin evlilik dışı birleşmelerinin (çocukları bulunmak şartıyla) tescili gerekiyordu. On yıl zarfında tesbit edilen 1355 evlilik dışı birleşmeden 1120 si evlilik olarak tescil olunmuştur.. Bu birleşmelerden doğan 2208 çocuğun erkek ve kadına izafeten tescilleri yapılmıştır.

Bu birleşmelerin ihtiva ettikleri çocuk sayısına göre tasnifi yapılsa, evlenme olarak tescil olunan evlilik dışı 1120 birleşmenin büyük ekseriyetini bir veya iki çocuklu ailelerin teşkil ettikleri görülmektedir. Filhakika. tek çocuklu birleşmeler bunların % 45 ini, iki çocuklular .% 28 mi teşkil ediyor. Bu nisbetler, üç çocuklular için % 14,2; dört çocuklular için ,% 6,1, beş çocuklular için % 4,8 dir. Altı ve daha fazla çocuklu birleşmeler ise cem'an % 2 civarındadır.

Çok çocuklu gayrimeşru birleşmelerin gittikçe azaldığı anlaşılmaktadır. Bılfarz, 4727 sayılı kanunun ilk yürürlükte bulunduğu 1946 yılı içinde 3 ve daha fazla çocuklu evlilik dışı birleşmelerin tescil edilen bütün birleşmelere nisbeti c/c 30.3 ü teşkil etmekte iken, 5524 sayılı kanunun ilk yürürlükte kaldığı 1951 yılında ise bu nisbet % 23,5 e düşmüştür. Bu azalma tasfiye kanunlarının bir dereceye kadar müessir olabildiğine işaret sayılabilir.

3 — Evlilik Dışı Birleşmelerden Evlenme Olarak Tesciline İmkân Bulunamayanlar :

Evlilik dışı birleşmelerden bazılarının (meselâ erkek başka bu kadınla evli ise) evlenme olarak tescilinin yapılmasına adı geçen kanunlarla cevaz verilmemişti. Kanun Vazı burada tek evlilik prensibini korumak istemiştir. Bunların İkizdere'deki durumların inceliyecek olursak :

a — Erkek evli olmasına rağmen başka bir kadınla evlilik dışı birleşip karı koca gibi yaşıyorsa, bu halde evlilik tescil edilemeyecek, fakat çocuklar kadın ve erkeğe izafeten nüfusa tescil olunacaktı. İkizdere'de bu gibi birleşmelerden 133 ü tesbit edilebilmiş ve bunlardan meydana gelmiş 214 çocuk sahih nesepli olarak tescil olunmuşlardır. Kanunun zina teşkil eden bu gibi birleşmeler, evlilik dışı birleşmelerin % 10 una yaklaşmaktadır. Bu rakamların bir nevi çok karılılık halini ifade ettiğinden şüphe edilemez.

Bu kanunlarla tescil edilen bütün çocuklar yekûnuna nazaran zina mahsulü sayılması mümkün olan bu birleşmelerden doğmuş ve tescil edilmiş çocukların miktarı % 8 nisbetindedir.

b — Birleşme ölüm veya ayrılık sebebiyle zeval bulmuşsa; bu fiilî durumun sona ermesiyle geride kalan evlilik dışı birleşme mahsulü çocukların da bu kanunların hükümlerinden istifade edebilmeleri derpiş olunmuştur. İkizdere'de tesbit edilen bu nevi evlilik dışı 102 birleşmeden doğmuş 154 çocuğun nesebi sahih olarak tescili yapılmıştır.

Böyle birleşmeler, tesbit edilmiş bulunan bütün evlilik dışı birleşmelerin % 7,8 ini; bunlardan tescil olunan çocuklar ise muhtelif kanunlarla tescil edilmiş olan bütün evlilik dışı çocuklar miktarının % 6 sim teşkil etmektedir.

4 — İkizdere'de 1946 -1955 Yılan Arasında Nüfusa Geçirilen Çocukların Nesep Durumları :

İkizdere'de monografimizin esas aldığı yıllar zarfında muhtelif şekilde nüfusa kaydedilen 6748 vak'ayı inceliyelim :

a — Bunlardan 4029 u (% 60 ı) evlilik içinde doğmuş sahih nesepli çocuklardır. Fakat bunlardan % 4,2 sini onsekiz yaşını geçmiş mektum nüfus teşkil etmektedir ki bunların bilhassa askerlik, vergi, nüfus, miras, ilköğretim cephesinden arzettikleri mühim gayrı içtimailiği nazarı itibara almak gerekir.

b — Medenî Kanun hükümlerine uygun olarak (Medenî Kanunun 247. maddesi uyarınca) sonradan vaki evlenme yolu ile on yıl içinde 127 çocuk sahih nesebe kavuşmuştur. Bu da nüfusa geçirilen vak'aların% 1,7 sinden ibarettir-

Mamafih yıllar geçtikçe sonradan vaki evlenme suretiyle nüfusa tescil edilme halleri artmaktadır ki bu da Medenî Kanunumuzun bu hükmünün tatbikat bulması bakımından ümit vericidir.

c — Gayrı sahih nesepli olarak nüfusa ancak 3 doğum vak'ası geçirilmiştir. Bu miktarın diğer vak'alara nazaran ne kadar küçük bir nisbeti ifade ettiği açıktır. Bunda babası belli olmayan bir evlât olarak nüfusa geçirilmesini istememek gibi psiko - sosyal bir halin müessir olabileceği düşünülebilir. Ancak, yeni bir af kanunu bekleyerek sahih nesepli olarak tescilini arzulamak hususu da unutulmamalıdır.

d — On yıl içinde kaydedilen 6748 vak'adan ancak 2 si tanıma; 11 i babalığa hüküm yoluyla tescil olunmuşlardır. Bundan Medenî Kanunun «tanıma» ve «babalığa hüküm» müesseselerinden gereği gibi istifade edilmediği anlaşılmaktadır.

e — 4727 ve 5524 sayılı özel kanunlarla nesebi sahih kılınan evlilik dışı birleşme mahsulü çocukların toplamı 2576 olup bu miktar nüfusa kaydedilenlerin % 31 i civarındadır.

Demek oluyor ki on yıl içinde nüfusa geçirilenlerin % 31 i nesebi gayrı sahih durumda iken muhtelif af kanunlarıyla sıhhat kazanan evlilik dışı birleşmeler mahsulü çocuklara ait bulunuyordu. Nüfusu 19.000 civarındaki bir kazada 2576 kişinin bu şekilde nesep kazanmış olması herhalde bu çevrede evlilik dışı birleşmeler meselesinin ne derece ehemmiyet arzettiğini göstermeğe yeter bir delildir kanaatindeyiz.

5 — Gizli Kalmış Doğum ve ölüm Vak'aları :

4727 ve 5524 sayılı kanunlar gizli kalmış doğum ve ölüm vak'alarının cezasız olarak kayda geçirilmesini âmir bulunuyordu :

a — Vaktinde İhbar Edilmiyen Doğum Vakaları: Bunlardan ne kadarının özel af kanunlarıyla cezasız olarak tescil edildiğini tesbit etmek maalesef mümkün olmamıştır. Zira, nüfus kayıt defter ve dosyalarına ayrı bir seri halinde geçirilmemiş veya işaretlenmemiş bulunmaktaydı. Bunlar da sanki vaktinde bildirilmiş doğum vak'aları gibi deftere geçirilmişti

b — Gizli Kalmış Ölüm Vak'aları : İkizdere'de son on yıl içinde 1795 ölüm vak'ası kayda işaret olunmuştur. Bunlardan takriben % 60 ı kanunun koyduğu müddet içinde nüfusa bildirilerek terkin olunmuştur. Af kanunlarıyla cezasız kaydedilenler bu rakama dahil değildir, zira yukarıda mevzu bahis edilen gayrı muntazam kayıtlar bunun belirtilmesine imkân vermeyecek şekilde tanzim olunmuş, affa uğrayan bu haller sanki vaktinde bildirilmiş gibi muamele görmüştür. Halbuki geri kalan %c 40 nisbetindeki vak'alar ihbar müddeti geçtikten sonra bildirildiklerinden cezalı olarak muamele gördükten sonra terkin edilmişlerdir.

Gerek doğum ve gerek ölüm vak'alarının vaktinde ihbar edilmeyişinin sebepleri arasında, köylerin kaza merkezine uzaklığı, kışın irtibatın kesilmesi ve iklim şartlarının müsait olmayışı nazarı itibara alınmalıdır. Fakat doğum vak'alarının kayda geçirilmemesinde evlilik dışı çocuğun gayrı sahih nesepli olarak tescilinin arzulanmaması ve ikinci bir af kanununun beklenmesi gibi psikolojik hallerin de rolü büyüktür denebilir.

6 — Aile ve Nesep Hukukuyla İlgili Mahkeme Kararları :

4727 ve 5524 sayılı kanunlar gibi istisnaî ve özel kanunların tatbikat tını incelerken, bu konuya dair Medenî Kanunumuzun aile ve nesep hu-

kukuyla ilgili hükümlerinin de tatbikatına ait bir fakir verebilmek maksadiyle, İkindere'deki Mahkeme Kararlarına da bir göz atmakta fayda mülâhaza etmekteyiz :

a — İkindere Asliye Hukuk Mahkemesinin Son Beş Yıllık Kararları; kaza dahilinde nüfus kayıtları bakımından bir istikrar bulunmadığını göstermektedir. Son beş yıl içinde verilen 780 kararın 278 i nüfusa kayıt, aile ve nesep münasebetlerinin tashihine müteallik bulunuyordu. Nüfusla ilgili kararların % 70 ini isim ve yaş tashihleri teşkil etmektedir.

1951 -1955 yılları arasında İkindere Asliye Hukuk Mahkemesince verilen aile, nesep ve nüfus kayıtlarıyla ilgili kararlar aşağıda gösterilmiştir.

Ketum Nüfus Tescili	6
Evlât Edinme	1
Nesebin Reddi	4
İsim, Soyadı Tashihi	65
Yaş Tashihi	128
Nikâh Tevsiki	20
Evlenme İptali	2
Ölüm veya şehitliğin subutu	17
Kayıt tashihi	35
Toplam	278

Burada, son beş yıl içinde evlât edinmeye dair tek 001' davaya bakılmasından İkindere'de «evlât edinme» müessesesinin gelişmediği anlaşılırsa da, zaten ekonomik şartlar ve her ailenin muhakkak çocuk sahibi bulunması gibi haller nazarı itibara alınırsa böyle bir gelişmeye imkân görülemez.

Mektum nüfusun tescili, ölüm veya şehitliğin sübutu, nikâhın tevsiki veya kayıtların tashih veya iptali gibi davalar isim ve yaş düzeltilmesi gibi davalar yanında ikinci plânda kalmaktadır. Nesebin reddi hususunda da ancak dört davaya bakılmıştır-

Nüfus kayıtlarının bu kadar çok tashihi cihetine gidilmesi bir istikrarsızlık ifade etmektedir.

Bu kadar çok sayıda evlilik dışı birleşme meydana gelmesine rağmen

Medenî Kanunun aile ve nesep hususundaki tanıma, babalığa hüküm gibi müesseselerinden istifade yoluna gidilmediği anlaşılmaktadır.

b — İkizdere Asliye Ceza Mahkemesinin Kararları; muhtelif yıllara ait «zina» ve «resmî evlenme olmaksızın evlenmenin dinî merasimini icra» suçlarının büyük bir yekûn teşkil etmediğini göstermektedir. Filhakika, altı muhtelif yıl zarfında ancak 22 zina suçu mahkemeye intikal etmiş, bunlardan 4 ü beraatle veya düşme suretiyle neticelenmiş; 9 hadisede mahkûmiyet kararı verilmiştir. Geri kalan 9 hadisede kadın davadan feragat ettiği için bu davalar düşmüştür.

Evlendirme memurunun vereceği evlenme kâğıdı gösterilmeden icra edilen dinî evlenme merasimleri mahkemelere hemen hemen hiç aksetmemektedir. Altı yıl içinde yalnız bir hadise mahkemeye intikal etmiştir. Halbuki evlilik dışı birleşmelerden büyük bir kısmı dinî nikâh mahiyetindedir. Bu konuda vazifeli muhtarların ve halkın kayıtsızlığı açık bir şekilde görülmektedir.

Bunun muhtelif sebepleri vardır :

a — Erkeğin zina halleri ekseriya mahkemeye aksetmemektedir. Kadın ekseriya zayıf durumda olduğu için bu hale göz yummağa mecbur kalmaktadır. O kadar ki, evli bir erkeğin diğer bir kadınla zina mahiyetindeki 84 evlilik dışı birleşmesi tesbit edilmiş olduğu halde; mahkemeye intikal etmiş zina vak'ası 22 dir.

b — Mahkemeye intikal etmiş olsa bile ekseriya erkeğin lehine olarak af veya feragat ile düşen zina davaları İkizdere'de % 45 in üstündedir. Savcılığa aksedip de mahkemeye intikal etmeden vuku bulan af ve feragat halleri bu rakamlara dahil değildir)

c — Resmî evlenme olmaksızın evlenmenin dinî merasiminin icra edilmesi suçu mahkemeye hiç aksetmediğinden bu konuda adlî ve İdarî teşkilâtın işbirliği yapması gerekmektedir.

7 — İkizderede Bugünkü Duruma Dair Bir Anket :

Kanunların bundan evvelki paragraflarda tetkik ettiğimiz bu tatbikatı yanında, evlilik dışı birleşmelerin ve bunlardan doğan çocukların bugünkü durumlarına da bir göz atmak faydalı olacaktır. Bunun kanunların müessiriyet derecelerini belirtmek bakımından faydası açıktır.

İkizdere kazasına bağlı (kaza merkezi ve Güneyce Nahiyesi hariç) 24 köyün muhtarı arasında sondalama suretiyle yaptığımız tahmini anket

bize şu gerçeği bildirmektedir: Bugün İkizdere’de 671 evlilik dışı birleşme ve bunlardan doğma 1150 nesepsiz çocuk bulunduğu tahmin edilmektedir. Yine aynı tahminlere göre mevcut 2679 aileden Medenî Kanuna uygun olarak yapılmış resmî nikâha müstenit 2006 evlenme mevcuttur. 2679 ailenin % 32 sinin evlilik dışı birleşmelerden ibaret olduğu yolundaki tahminler üzerinde durulması gereken sosyal bir yarayı belirtmektedir. Zira halen nesebi hukuken belli olmayan 1150 çocuk, (Kaza Nüfusunun tahminen % 20 si) medenî haklardan mahrum bir şekilde cemiyet içinde yaşamaktadır. 4727 ve 5524 sayılı kanunlarla 2576 çocuğun tescil edilmiş olmasına rağmen bugün bu kadar sayıdaki talihsiz çocuğun halâ mevcut bulunması bu kanunların müessiriyeti bakımından hiç de leyhte bir kanaat uyandırmamaktadır.

V — Netice :

Yukarıdaki tetkik ve açıklamalarımızdan da anlaşılacağı gibi, inceleme konumuzu teşkil eden her iki kanunun İkizdere Kazası dahilindeki tatbikatı, Medenî Kanunumuzun hükümlerine aykırı olarak doğmuş bulunan gayrı nizamî birleşmelerle bunlardan meydana gelmiş evlilik dışı çocukların cemiyet içindeki anormal durumlarını tasfiye bakımından büyük rolleri bulunduğu açıkça anlaşılmaktadır. Nüfusu 19.000 civarında olan bir kazada 2576 çocuğun nesebinin sıhhat kazanmasını bu kanunlara borçlu bulunmaktayız. Keza, on yıl içinde tescili yapılan evlenmelerden (2790) büyük kısmının (1590) Medenî Hükümlere göre yapılmış medenî evlenmeler olmasına rağmen, geri kalan büyük bir kısmının da (1120) evlilik dışı birleşmelerin tescili yoluyla yapılmış olması, her iki kanunun da Medenî Kanuna aykırı olarak vücut bulan gayrınizamî birleşmelerin tasfiyesi bakımından önemi büyüktür.

Ancak bu gibi kanunların mevcut gayrihukukî durumu tasfiye bakımından müessiriyeti yanında, yeni yeni meydana gelecek gayrihukukî durumları önleyemediği daha doğrusu Medenî Kanun hükümlerinin işler bir hale gelmesine bir faydası olmadığı neticesine varmak da mümkündür. Zira, İkizdere’de muhtarlar arasında halihazır duruma dair yaptığımız tahminî anket bu müşahedemizi teyid etmektedir. Geçen 7 sayılı paragrafta da belirtildiği gibi, henüz İkizdere’de evlilik dışı birleşme mahiyetindeki 671 ailenin 1150 çocuğunun nesepsiz olarak hayat sürdükleri tahmin olunmaktadır. Tahminimizce bu çocuklar da 6652 sayılı kanunla sahih nesepli olarak tescil olunmak imkânlarına kavuşacaklardır. Fakat, bundan evvelkilerine nazaran aynı ve benzer hükümler taşıyan bu kanun

acaba durumun, tasfiyesi yanında yeni yeni gayrı kanunî birleşmelerin tehdadüsüne engel olabilecek midir? 4727 ve 5524 sayılı kanunların tatbikatından elde ettiğimiz bilgiler yukarıdaki سوالin müsbet bir şekilde cevaplandırılması için cesaret verici sayılamaz.

Netice olarak söyleyebiliriz ki mevcut gayrınızamî ve gayrıçtimâî durumun tasfiyesi bakımından her iki kanun da müessir olmuştur, (bundan 6652 sayılı kanun hakkında da müsbet bir tahminde bulunabiliriz) fakat istisnâî ve özel hükümler Medenî Kanunumuz hükümlerini daha iyi işler hale getirmek hususunda müsbet bir rol oynayamamıştır. Kanaatimizce, mevcut durumun düzeltilmesi için geçici ve özel hükümler sevk edilirken, Medenî Kanunumuzun aile ve nesep hükümlerini daha iyi tatbikat bulacak başka kanunî ve kültürel fakat rasyonel tedbirlerle takviye etmek hukuk siyasetimiz bakımından daha uygundur.

TÜRKİYEDE GENEL NÜFUS SAYIMLARI VE ŞEHİRLERİMİZ

Yazan :

Şerafettin KAYA

Çamardı Kaymakamı

5622 sayılı sayımlar kanunu ile bu kanunun bazı maddelerini tadil eden 6534 sayılı kanunlar gereğince memleketimizde sonu sıfır ve beş ile biten yıllarda genel nüfus sayımları yapılır.

Genel nüfus sayımları :

1 — İstatistik Genel Müdürlüğü

2 — Vali ve Kaymakamlar ile onlar tarafından görevlendirilmiş okuryazar vatandaşlar tarafından yapılır.

Genel Müdürlük bütün hazırlıkları yapar, direktifleri verir, alınan neticeleri tasnif ile broşür, kitap vesair şekillerde ilân eder.

Vali ve Kaymakamlar, Umum Müdürlükten alınan talimat dairesinde, bütün okuryazar vatandaşlar arasında, bu işe ehliyetli olanlar görevlendirilerek sayımları neticelendirirler. Bu izahattan anlaşılacağı veçhile sayımın aslı görevlisi olan İstatistik Genel Müdürlüğü sayımın hatalarından mes'ul olduğu gibi sayımın başarı ile neticelenmesindeki şerefe de sahiptir.

Fakat bunun yanında karşılığı sadece vazifeyi yapmaktan mütevellit bahtiyarlık duyan Vali ve Kaymakamlar da sayımın ağır yükünü taşırlar, hatta (sayımlar kanunu madde 5) sayım işlerinden dolayı sorumludurlar.

Bu güne kadar memleketimizde altı sayım yapılmıştır:

27/Ekim/1927, 20/Ekim/1935, 20/Ekim/1940, 21/Ekim/1945,
22/Ekim/1950 ve 23/Ekim/1955.

Yapılan nüfus sayımları bütün Türkiyede halkımızın olgunluğunu isbat etmiş ve mükemmelen sonuçlandırılmıştır. Elde edilen neticeler topyekûn vatandaşları sevindirdiği gibi hariçten ve dahilden takdir toplamıştır-

Nüfus sayımları Avrupai bir görüşle yapılmış olup kısa zamanda alınan kesin ve doğru neticeler bizim Şark Milletleri arasında en iyi bir teşkilâta ve yerleşmiş bir Millet olduğumuza delildir.

1955 Nüfus Sayımı Neticesi (Muvakkat Rakamlar)

Şehirler	Nahiye ve Köyler	Yekûn	Yıllık Artış
6863826	17247952	24111778	30 (Binde)

Şehirler yalnız Vilâyet ve kaza merkezi olarak ele alınmıştır. Vilâyet ve kaza merkezi olmayan şehir ve kasabalar halen neşredilmemiştir.

442 sayılı köy kanununun birinci maddesi şehir ve kasaba ile köyü tarif etmiştir. Buna göre :

Şehir : Yirmi bin nüfustan yukarı olan yurtlara,

Kasaba : İki bin nüfustan yukarı olan yurtlarla kaza merkezi olan yurtlara,

Köy : Nüfusu iki binden aşağı olan yurtlara denir.

Bu tarife göre halen kaza ve Vilâyet olmayan kasabalar hariç şehir ve kasabalarımızda yaşayan nüfus sayısı 1950 sayımında 5379078 iken 1955 te 6863826 ya yükselmiştir. Beş senede 1483748 fazlalık vardır ki bu, beş senede şehirlerimizde % 27,5 bir artış ifade eder.

Şimdi şehir ve kasabalardaki bu artışı genel nüfusla mukayese edelim:

1950 ve 1955 seneleri şehir nüfusunun genel nüfusa nisbeti :

Seneler	Genel Nüfus	Şehir Nü.	Köy Nü. %	Şehir Nü. %
1950	20947188	5379078	75,5	25,5
1955	24111778	6863826	71,6	28,4

Yukarıdaki cetveldен anlaşılacağı veçhile hem köy ve hem de şehir nüfusunda yüksek bir artış olmakla beraber şehirlerimizdeki nüfus artışı daha süratlidir. Genel nüfusa göre yapılan mukayesede köy nüfusunun %3 gibi bir azalış ve şehir nüfusunun %3 artış gösterdiği görülür.

Şehir ve kasabalarımızdaki bu artışın sebebi çeşitli olmakla beraber başlıca sebep 19 uncu asırda İngilterede olduğu gibi Sanayileşmenin memleketimizde başlamış olmasıdır. Bunun yanında eline para geçen köylünün şehirde yaşamak isteği, yolların yapılması ve motorlu vesaitin bollaşması,

demokrasi ve diğer bazı sebepler dolayısıyla uyanan köylünün şehirlere akın ederek iş peşinde koşması ve bir hırka bir lokma sözünün köylümüz için artık ortadan kalkması sebepleri de yer alır-

Büyük Şehirlerimiz

Yüz binden fazla nüfuslu olan şehirlerimizin 1927, 1935, 1940, 1945, 1950 ve 1955 sayım neticeleri :

Şehirlerimiz	1927	1935	1940	1945	1950	1955
İstanbul	690857	741148	793949	860558	983041	1214616
Ankara	74553	122720	157242	226712	288536	453151
İzmir	153924	170959	183762	198396	227578	286310
Adana	72577	76473	88119	100780	117642	172465
Bursa	61690	72187	77598	85919	103812	131336
Eskişehir	32341	47045	60742	80030	89879	122575

Yukarıdaki tablonun incelenmesinden Türkiye'de milyonluk şehir olarak İstanbul'un ancak ortaya çıktığı görülmektedir. İstanbul şehri on sekiz senede iki misli bir artış göstermektedir. Fakat 1927 sayımına göre en yüksek artış Ankara şehrinde. Altı mislinden fazla bir artış. Bunu takiben 32 binden 122 bine yükselen Eskişehir gelir. En az artış gösteren İzmir'dir. 1927 sayımında iki Ankara büyüklüğünde olan bu şehir bu gün ancak Nüfus bakımından Ankaranın yarısından biraz fazladır.

Kesif Şehir Bölgeleri

Türkiye'de bilhassa son yapılan sayımla kat'iyetle anlaşılmıştır ki nüfus kesafetile şehir ve kasaba nüfusu bakımından kesafet aynı bölgelerde bulunmamaktadır. Bunun en bariz misali Giresun, Bize ve Trabzon Vilâyetleridir. En kalabalık bölgelerimizden biri olan bu kesimde şehir ve kasaba gelişmemiştir. Trabzon şehri nüfusça fazla ise de kendisine bağlı sekiz kaza merkezi hemen hemen Şarkın تنها bölgelerindeki kazalarla aynı nüfusa maliktir.

Şehir ve kasaba nüfusunun sık bulunduğu bölgeleri şöylece sıralayabiliriz:

1 — İstanbul, Kocaeli ve Sakarya Bursa Balıkesir üzerinden Manisa ve İzmir'e uzanan şerit; burası Türkiye'nin en kesif şehir nüfusunun bulunduğu bölgedir. Birçok kaza merkezleri dahi yirmi binin üstünde kalmaktadır.

Bu şehrin batısında bulunan Çanakkale ve doğusunda bulunan Bolu, Bilecik, Kütahya ve Uşak nisbeten tenhadır-

2 — Gaziantep ve Hataydan başlayıp Adana'nın Güneyinden İçel'in Doğu kesiminde biten şerit; Burası da büyük şehir ve kasabaların çok sık bulunduğu bir bölgedir. Yalnız Adana'nın Kuzey kısımları oldukça tenhadır.

3 — Samsun ve Tokattan başlayıp Amasya ve Çorum üzerinden Ankara'ya varan şerit üzerinde büyükçe şehir ve kasabalara rastlanmaktadır. Bu şeridin Kuzey Batısında Kastamonu ve Çankırı oldukça tenhadır.

Bu üç bölge dışında mevzii olarak bazı şehir ve kasaba topluluğuna rastlanmaktadır. Ve ekseriya yukarıki bölgeler dışında kalan kesimlerde büyüyen vilâyet merkezleri etraflarında şehir ve kasaba bakımından bir canlılığa yer vermemişlerdir. Diyarbakır, Erzurum, Sivas ve Malatyada olduğu gibi.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLET PERSONEL KANUNU LÂYİHASI MÜNASEBETİYLE

Yazan :

Ali KÖSE

Hükümet gerekçesinde de belirtildiği veçhile, lâyiha halen yaşamakta olan birçok kanunlarla vazedilmiş olan hükümleri bir araya toplayarak yeni hükümlere bağlamak suretiyle bir Barem Kanunu olmaktan çok geniş tutulmuştur.

Şumulü : Umumî, mülhak ve hususî bütçeli idarelerle belediyelerin ve bunlara bağlı müesseselerin; sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan İktisadî teşekkül ve müesseselerin, sermayesinin yarısından fazlasına iştirâki suretiyle kurulan teşekküllerle bunların da aynı nisbette iştirakleriyle kurulan müesseselerin hizmet kadrolarında istihdam edilecek bütün memur (hâkimler, subay ve astsubaylarla askerî memurlar dahil) daimî ve muvakkat hizmetlilerinin; maaş, ücret vesair özlük haklarını içine almış bulunmaktadır.

Devlet hizmetinde çalışan memur ve müstahdemlerden benzeri işlerde çalışanlara, bir küll halinde, aynı ücretin verilmesi ve ehliyet, liyakat derecesi ile mütenasip olarak ücretin artırılması esasiyle hizmetin ehemmiyet ve müessiriyet derecesi, mes'uliyet ve tehlikesi kıymetlendirilmek suretiyle memur ve müstahdemlerin maaşlarının umumî hayat seviyesine ulaştırılmasına ve ehil memurların terfihlerine imkân verilmiş bulunmaktadır.

Yeni lâyhada, memurlara ait barem cetvelinde dereceler; A, B, C, D olarak dört sınıfa ayrılmış ve 17 derece olarak tesbit edilmiştir.

1, 2, 3, 4 üncü dereceler A; 5, 6, 7, 8, 3 uncu dereceler B; 10, 11, 12, 13, 14 üncü dereceler C ve 15, 16, 17 nci dereceler de D sınıfına ayrılmıştır.

Derece	Derece aylığı	Kademe farkı	Kademe adedi
1	2000	—	—
2	1800	60	2
3	1500	60	4

Derece	Derece aylığı	Kademe farkı	Kademe ücreti
4	1200	60	4
5	1000	60	4
6	800	30	5
7	700	30	5
8	600	30	5
9	500	15	8
10	450	15	8
11	400	15	8
12	350	15	8
13	300	15	8
14	250	15	8
15	220	10	10
16	180	10	10
17	130	10	10

3656 Sayılı kanunun 23 ve 3659 sayılı kanunun 2. maddelerinde varidatı müsait olmayan Belediyelerle müesseselerde barem derecesinden daha aşağı dereceler ihdası mümkün kılınmış olduğundan buna muvazi olarak, Devlet Demiryolları ve Limanları işletme idaresiyle varidatı müsait olmayan hususî idare, Belediyeler ve bunlara bağlı kurumlarda kullanılmak üzere (D) sınıfı ihdas edilmiştir.

Böylece bu günkü barem dereceleri aynen muhafaza edilmiş yalnız maaşı aslı kaldırılarak yerine derece esası konulmuştur. 14. derece 15 lira aslı maaş karşılığı 150 lira yine 14. derecede 250 liraya çıkarılmış bulunmaktadır.

Lâyihanın getirdiği yeniliklerden biri ve en önemlisi ufki terfi sistemidir. Yabancı memleketlerde tatbik edilen ve bizde de 4598 sayılı kanunun 4-maddesiyle yürütülmekte olan iki üst dereceye kadar kadrosuz terfi usulünün benzeri, daha mütekâmil şekli olan bu sisteme göre; bulunduğu derece maaşım bir sene almış ve vazifelerinde yeterlikleri tasdik, edilmiş olan memurlara bir-üst kademe maaşı verilecektir.

Bunu şöylece izah edebiliriz. Halen 35 lira aslı maaşda 250 lira alan bir memur üç sene sonra 300 liraya terfi etmektedir. Yeni şekildeki ufki terfide bu iki derece arasındaki 50 lira fark üçe bölünerek her sene sonunda bulunduğu vazifede ehliyet gösteren memura 50 liranın üçte biri verilecek demektir. Böylece üst derecede açık kadro beklemeden ve bir üst dereceye terfideki ehliyet aranmaksızın aynı derecede her sene bir üst kademeye yükselmek suretiyle terfih mümkün olacaktır. (D. sınıfına dahil derecelerde 10, C sınıfında 8, B sınıfında 5, 3 ve 4 üncü derecelerde 4, 2 nci derecede 2 üst kademe konulmuştur.

Devlet Personel Dairesi

Bu lâyiha ile çeşitli vazifeler verilerek Başvekâlete bağlı bir reis ve 6 âzadan mürekkep bir hey'et ile lüzumu kadar teknik şube ve bürolardan mürekkep bir **Devlet Personel Dairesi** kurulmaktadır.

Bu daire kurumların aynı mahiyetteki işleri için memuriyet ve hizmetli ünvanlarını standart hale getirmek, memleketin İktisadî ve malî durumunu takip ederek maaş ve diğer çeşitli istihkakların konjoktörü takip etmesini sağlamak maksadıyla gerekli etüd ve tekliflerde bulunmak ve bu lâyiha'nın mevzuu ile ilgili kanun, nizamname ve talimatnameleri hazırlamak gibi memur ve müstahdemleri ilgilendiren bütün mevzuları koordine etmekle mükellef kılınmıştır.

Âmme sektörüne dahil bütün daire ve müesseselerde daimi mahiyetteki hizmet kadroları için hazırlanacak kadro cetvelleri, Personel Dairesine tevdi edilerek bu kadroları salahiyet ve mes'uliyete ve hizmetin gerektirdiği vasıf ve tehlike derecesine göre küll halinde sınıflandırarak, memuriyet kadroları kanunla ve hizmetli kadroları da İcra Vekilleri Hey'eti kararıyla vücut bulacaktır.

Büyük Millet Meclisi, Riyaseti Cumhur ve Divanı Muhasebata ait hizmetli kadrolarının tasdiki Büyük Millet Meclisi Riyaset Divanına, Vilâyet hususî idareleriyle belediyelerin ve bunlara bağlı müesseselerin memur ve hizmetli kadrolarının tasdiki ise İcra Vekilleri Hey'etine bırakılmıştır. Ordu, Jandarma ve Gümrük Muhafaza Teşkilâtının fiilî kadroları Büyük Millet Meclisi Bütçe Encümenince tasdik edilecektir.

Memuriyete giriş ve Müktesep Hak

Meslekî tahsil görerek meslekleriyle ilgili hizmetlere intisap edenlerle istisnai memuriyetlere (ihtisas mevki) ve hususî bir meslek bilgisine

ihtiyaç gösteren memuriyetlere (bu husus kadrolarda işaret edilecektir.) alınanlar müstesna olmak üzere Devlet hizmetine ilk defa alınacakların, Devlet Personel Dairesince hazırlanacak nizamnameye göre müsabaka imtihanına, münhalden fazla talip çıkmadığı takdirde ehliyet imtihanına, girip kazanmaları şarttır

Staj müddeti (Adaylık) :

Ordu mensupları hariç, hizmete ilk defa alınanlar, memuriyet nevilerine göre geçirilecek staj müddeti ile ehliyetinin ne suretle tesbit edileceğine dam hazırlanacak nizamnameye göre; 6 aydan iki seneye kadar staj müddeti (adaylık müddeti) geçireceklerdir. Hususî kanunlarındaki staj müddeti ve şekli hakkındaki hükümler mahfuz tutulmuştur. Katı surette memuriyete kabul edilenler giriş tarihinden itibaren memur sayılacaklardır.

İlk defa hizmete alınanların müktesep hak ve dereceleri : Memuriyete ilk defa girenlerin tahsillerine göre müktesep hak dereceleri; orta okul mezunu talip bulunmadığı takdirde daha az tahsillilerin 15, 16 ve 17 nci derecelere, bunlar açığa göre bu üç dereceden her hangi birine tayin edilebileceklerdir. Bu dereceler ise, Devlet demiryolları ve limanları işletme idaresiyle varidatı müsait olmayan Hususî idare, Belediyeler ve bunlara bağlı kuramlarda kullanılacaktır.

Ortaokul mezunları 14. dereceye;

Lise veya muadili okullardan veya orta tahsille aynı zamanda meslek tahsili veren en az beş yıllık okullardan (Enstitüler) veya ortaokul tahsili üzerine en az 2 yıllık meslek okulu veya kurslarından mezun olanlar 13. dereceye;

Lise derecesinde bir tahsil üzerine en az bir yıllık meslekî tahsil yapmış veya kurs görmüş veyahut beş yıllık meslek okulu tahsilini ikmalden sonra en az 2 yıllık yüksek bir meslek tahsilini bitirmiş veya orta tahsil üzerine en az 4 yıllık meslek okullarından mezun olanlar mesleklerine ait memuriyetlerde 12. dereceye, (Lise veya muadili meslek okullarını bitirdikten sonra ortaokul öğretmenliği imtihanını kazananlar öğretmenliğe 12. derece ile alınabileceklerdir.)

Altı yıldan az tahsilli Fakülte ve yüksek okul mezunları 11. dereceye (Tahsil müddetinin üç yıldan eksik veya fazlası ilk terfi müddetine eklenir veya terfi müddetinden indirilir.) (Fiilî askerlik hizmetlerini ifa etmeyenlerin 6 ay için bir aşağı dereceye tayinleri hakkındaki mer'î kanundaki hüküm kaldırılmıştır.)

Yüksek tahsili ikmalden sonra yurttta ve yurt dışında ayrıca doktora tahsili yapmış olanlar, bu husus Maarif Vekâletine tasdik ettirilmek şartıyla girebilecekleri derecenin bir üst derecesine (Tahsili 6 yıldan eksik olanlar 10- ve altı yıl olanlar 9. dereceye)

Altı yıllık yüksek tahsil görmüş olanlar 10. dereceye,

Yüksek tahsil üzerine mesleğin muayyen bir şubesinde hususî kanunlarına göre ihtisas yapanlar 9. dereceye,

Devlet Personel Dairesince mesleklere göre tesbit edilecek yabancı dillerden birine, ihtisas yapanlar ikisine hakkıyla vakıf oldukları hususî komisyonu huzurunda sabit olanlar tahsillerine göre girebilecekleri derecenin bir üst derecesine alınacaklardır.

Ufkî ve Şakulî terfî :

Bulundukları derece veya kademe maaşlarını bir yıl almış ve hazırlanacak nizamnamede belirtilecek şekilde, bulunduğu vazifeyi bihakkın yaptıkları sabit olanların bir üst kademe maaşı verilmek suretiyle her sene terfihleri imkân dahilinde girmiştir.

(D) sınıfına dahil memurların üst kademeye terfilerinde derece veya kademe maaşlarını bir yıl almış olmaları kâfi olup ehliyet aranmayacağı gibi meselâ 17 nci dereceye tayin edilmiş olan bir memurun açık vukuunda 16 ve 15 inci derecelere terfiinde de ehliyet aranmayacaktır. Çünkü bu gibilerin ilk tayinlerinde doğruca 15 inci dereceye tayin mümkün kılınmıştır.

Bir memurun üst dereceye terfian tayini için bulunduğu derece maaşım asgarî üç yıl fiilen almış olması ve nizamname ile tesbit edilecek şekilde üst derecedeki vazifeleri yapmağa ehliyet ihraz etmiş bulunması şarttır. Hakimler kanunun terfi müddet ve şartlarına ait hükümlerle hususî kanunların ehliyetin tayini hakkında koyduğu hükümler mahfuz kalmıştır.

Halen meri hükme göre, yeniden tayin edilenler işe banladığı ve terfi ettirilenler terfi tarihini takip eden aybaşından itibaren maaş ve terfiye müstehak oldukları malûmdur. Bu lâyhada bütün memur ve hizmetlilerin maaş ve ücretlerinin ay sonunda verilmesi esası kabul edilmiş bulunduğundan yeniden tayin edilenlerin maaşa müstehak olabilmek için ay sonunu beklemeden işe başladıkları tarihten itibaren kist olarak maaşlarını alacakları gibi terfi edenlerin maaşları da terfi tarihlerinden itibaren kist ve zamlı olarak hesap edilecektir.

Esas olarak terfide memurun bir üst dereceye yükseltilmesi kabul edilmiş ise de idari zaruretlar ve meslekî icaplara göre A, B, C sınıfına dahil memurların müktesep haklarının üç üst derecesindeki vazifelere tayinleri mümkündür. Bu takdirde bunlar tayin olundukları derece maaşın alacaklardır. Eğer tayin edildikleri memuriyet kademeli ise mebdde maaşı verilecektir. Bu da ehil memur bulunmamasından kadronun iki derece aşağısında maaş alan memurlardan tayini yapılanlara İcra Vekilleri Hey'eti kararıyle 2 derece tazminat verilmesinin daha geniş şeklidir-

Ayrıca hususî bir meslek bilgisine ve ihtisasına ihtiyaç gösterdiği kadro cetvellerinde işaret edilen memuriyetlere buralarda fiilen vazife görmek şartıyla üçüncü dereceye kadar (3. derece dahil) derece maaşı veya daha aşağısı ile memur tayin edilebilecektir.

İstisnaî memuriyetlere (İhtisas mevkii) İdarî zaruretlar ve meslekî icaplara göre 3 üst dereceye yapılan tayinlerde ve hususi bir meslek bilgisine ve ihtiasa ihtiyaç gösterdiği kadro cetvellerinde işaret edilen memuriyetlerde istihdam edilenlerin işgal ettikleri kadroya ait vazifeleri fiden ifa etmeleriyle şart koşulmuştur. Bunlar müktesep hak teşkil etmemek üzere tayin olundukları görevlerde kadro maaşlarını müktesep hak • olarak alıncaya kadar kademe terfiinden (ufkî terfi) faydalanamayacakları gibi lüzumu halinde müktesep haklarından dün olmamak şartıyla daha aşağı derecelerdeki vazifelere nakil olunabileceklerdir. Burada şu noktayı açıklayalım ki; Bunlardan müktesep hak derecelerine indirilmeleri halinde istisnaî memuriyetlerde geçen müddetleri müktesep haklarında nazara alınacaktır.

Meselâ : 9 uncu derece hakkı müktesebi olan bir memur 4. dereceye tayin edilmiş ve burada üç sene kaldıktan sonra daha aşağı dereceye tayinine lüzum görülmüş ise bunun müktesep hakkı 8. derece olacaktır. İstisnaî memuriyette iki sene kalmış ise 9. derecede ikinci kademe maaşını alacaktır.

Lâyihanın ilga edilen madde, fıkra ve hükümler maddesinde 5354 sayılı kanunun 2. maddesinin 3. fıkrası da gösterildiğine göre badema Kaymakamlık kursunu başarı ile bitiren maiyet memurlarının 40 lira maaşla kaymakamlığa tayinlerinin yapılabilmesi, müteaddit dereceli olan Kaymakamlığın Devlet Personel Dairesince yeniden tesbit edilerek kanunlaştırılacak mebdde maaşına ancak İdarî zaruretlar ve meslekî icaplara göre üç üst dereceye tayin yapılabilmesine cevaz verecek olan hükmüne göre mümkün olacaktır.

Ek Görevler

Asaleten iki vazifenin bir memur uhdesinde içtimai; asil veya vekil' memurların birden ziyade vekâlet deruhte etmeleri kabul edilmemekle beraber bazı istisnalar da koymuş bulunmaktadır-

Bu meyanda ;

A) Memurların okul ve müesseseler de (Kurslar dahil) bir öğretmenlik veya sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan İktisadî teşekkül ve müesseselerin, hususî kanunlarla kurulan bankalar ve teşekküllerin, bunların sermayesinin yarısından fazlasına iştirak suretiyle kurulan teşekküllerle bunların aynı nisbette iştirakleriyle vücut bulan müesseselerin idare meclisi reisi ve azalığı ile murakıplık vazifelerinden birini ;

B) Uhdelerinde, Rektörlük, avukatlık ve okul ve enstitü müdürlüğü, başöğretmenlik, muavinlik, laboratuvar ve atölye şefliği gibi İdarî bir vazife bulunmayan öğretmenler ikinci bir öğretmenlik;

C) Tabib, Diştabibi, Eczacı, Yüksek Mühendis, Yüksek Mimar, Mimar ve Veteriner hekimlerle kimyagerler ve kayıtlı avukatlar vazifeli bulundukları yerlerde, diğer kumrulara ait ikinci bir tabiblik, diş tabipliği, Eczacılık, Mühendislik, Veterinerlik, Kimyagerlik ve Avukatlık vazifesi alabileceklerdir.

Bu takdirde kendilerine ikinci vazifelerinden dolayı müktesep hakları olan derece maaşını geçmemek üzere tayin edildikleri kadronun derece maaşının üçte ikisine kadar maaş verilebilecektir.

İki meslekî vazifesi olan Tabiblerin Baştabiblik vazifesi deruhte edemeyecekleri gibi İdarî bir vazifesi olan bir öğretmenin ikinci bir öğretmenlik alamıyacağı tasrih edilmiş bulunmaktadır. İdarî vazife alan öğretmenlerle Baştabiblik yapan tabiplere vazife tazminatı (Temsil tahsisatı) nın tamamı verilecektir.

Vekâlet maaşı : Resmî bir vazifenin ifası için memuriyetlerinden ayrılanlarla kanunî mezuniyetlerini istimal eden veya mezun sayılanların, yerlerine veyahut münhal memuriyetlere aynı mahalde ve fakat mensup oldukları kurumun dışından olmak şartıyla vekâlet vazifesi verilenlere derece maaşının üçte birine kadar vekâlet maaşı verilebilecektir.

MAAŞA İLÂVETEN VERİLECEK ÜCRET

Prim, ikramiye ve tazminatlar

Fazla mesai ücreti : Mahallî icaplara ve hizmetlerin hususiyetine göre günlük çalışma saati 6-8 saat arasında İcra Vekilleri Heyetince tayin olunacaktır. Vazife icabı memurlar günlük iş saatinden fazla çalışmağa mecbur tutulabileceklerinden günlük mesai 8 saati tecavüz ettiği takdirde fazla mesai ile resmî tatil günlerinde yapılacak mesai için saat başına normal mesai saatine isabet edecek miktarın bir buçuk mislini geçmemek üzere ve yarım saatten aşağı kesirler nazara alınmamak ve yarım saatten fazlası bire iblâğ edilmek suretiyle yedinci dereceye kadar olan memurlara hazırlanacak nizamnameye göre ücret verilecektir.

Ders saati ücreti : Maarif Vekâletine bağlı orta öğretim ve meslekî öğretim okullarıyla Millî Müdafaa Vekâletine bağlı her derecedeki askeri okullarda vazifeli olan öğrencilerden kanunlarına göre haftada okutmakla mükellef oldukları ders saatine ilâveten ders okutacaklara, her derecedeki sivil ve askerî okullarda Millî Müdafaa eğitimi öğretmenliğine tayin edilen subaylarla orta öğretim ve meslekî öğretim okullarında ders alan memur ve ilk okul öğretmenlerine, orta öğretim okullarına ücretli olarak öğretmen tayin edilenlerle kurslarda ders veren öğretmenlere her ders saati için icra Vekilleri Heyetince tesbit olunacak miktarda ücret verilecektir.

İkramiye : Fevkalâde gayret ve mesaiyeri görülenlere senede bir defaya mahsus olmak üzere o sırada almakta oldukları maaşlarının bir misline, şahsî teşebbüsü sayesinde Kuruma ehemmiyetli tasarruf ve faide sağlayanlara ve umumî bir zararın önlenmesi veya bir faydanın sağlanması için hayatını tehlikeye koyanlara yine senede bir defaya mahsus olmak üzere almakta oldukları maaşın üç misline kadar ikramiye verilebilecektir.

Prim : Hazırlanacak nizamnamede tesbit edilecek esaslara göre çalıştıkları kurumun teknik ve İktisadî bakımlardan daha verimli faaliyette bulunmasını temin edenlere elde edilecek maddî neticelere göre ve maaşının % 25 ini geçmemek üzere prim verilecektir.

Müessiriyet ve mes'uliyet zammı : 5017 ve 6119 sayılı kanun ve ekleriyle verilmekte olan hakim ve temsil tahsisatının yerini alacak olan müessiriyet ve mesuliyet tazminatı kuramlarının umumî vazife seviyesinin üstünde olan ve İcra Vekilleri Heyetince tesbit edilecek makam ve memuriyetlerde bulunanlara vazifenin Devlet umurundaki müessiriyet ve yük-

lendikleri mes'uliyet derecesine göre bulundukları derece maaşının yansını geçmemek üzere tazminat verilecektir. Bu tazminatları alanlara; fevkalâde gayret ve mesaieleri görülenlerle şahsî teşebbüsü sayesinde kuruma ehemmiyetli tasarruf sağlayanlara, senede bir defaya mahsus olmak üzere verilecek bir veya üç maaş nisbetindeki ikramiye ile prim verilmeyecektir.

Kasa tazminatı : Muhtelif kanunlarla verilmekte olan kasa tazminatı bundan böyle paraya vaziyyet olan veznedar ve gişe memurlarıyla pul, kıymetli evrak, esham ve tahvilât muhafızlarına, bu vazifelerde fiilen çalışmak şartıyla gördükleri işin vus'atına göre nizamname ile tesbit edilecek esaslar dairesinde derece maaşlarının % 20 sini geçmemek üzere verilmeğe devam olunacaktır.

Hususiyet arzeden yerlerde memuriyet verenlerin ikamet tazminatı :

Yurdumuzun, Personel dairesince tayin olunacak tabii, iktisadi veya sıhhi sebeplerle hususiyet arzeden yerlerinde, bu kısımların dışında ikamet edenlerden, daimi veya vekil olarak vazife verilenlerle kaza salahiyeti ile gönderilenlere derece maaşlarının % 25 ine kadar ikamet tazminatı ihdas edilmektedir.

İhtisas ücreti : İstisnâî memuriyetlere (ihtisas mevkii) tayin edilenlere (askeri teşkilâtta kiler dahil) 3. derece maaşının yani 1500 liranın yarısını geçmemek üzere İcra Vekilleri Hey'etince tayin edilecek miktarlarda maaşlarına ilaveten ihtisas ücreti verilecektir. Bunlar, fazla mesai ücreti, prim ve yıpranma tazminatı alamazlar.

Yıpranma tazminatı : 5950 ve 5957 sayılı kanunlar gereğince uçuculuk, denizaltıcılık ve dalgıçlık tazminatı alanlar hariç, nizamname ile tesbit edilecek esaslar dahilinde kurumaların yorucu ve yıpratıcı işlerinde çalışan memurlara derece maaşlarının nisfını geçmemek üzere aylık tazminat verilmesi, esası konulmuş olup bunlarda fazla mesai ücreti, prim ve ihtisas ücretinden istifade edemeyeceklerdir.

Daimî memuriyetle yabancı memleketlere gönderilecek memurların maaşları

Her derece için uygulanacak ödeme misilleri memurların gelirlerinin gönderilecekleri memleketlerin hayat standartlarına uyurulmak üzere maaşları İcra vekilleri heyetince tesbit edilecek miktarlarda ve derece maaşlarının 2-5 mislini geçmemek üzere ödenecektir. İstisnâî olarak cenebi dövizlere nazaran mahallî paranın kıymetinin düşük olduğu yine İcra Ve-

killeri Hey'etince belirtilen memleketlerde vazife alacak memurların maaşları her sene muazenei umumiye kanununda gösterilecek miktarlara çıkarılabilecektir.

Bu şekilde emsalli maaş alabilmek için memurların yabancı memleketlerdeki vazifeleri başında bulunmaları şarttır. Yeni tayin edilenler memuriyet mahalline varış tarihlerinden yurda dönecekler de yeni memuriyetlerini tebellüğ tarihlerine kadar emsalli maaş alacaklardır.

Bunlardan muvakat memuriyetle yurda çağrılanlara merkeze geldikleri tarihe kadar ve esas vazifelerine avdetlerinde vazifeye başladıkları tarihten itibaren emsalli, muvakkat vazife müddetince de yurt içindeki benzeri memurlar gibi maaş verilecektir. Ancak yurda çağrılan elçilerin bir aylık maaşları yine emsalli ödenir.

Bunlardan yabancı bir memlekette farklı emsal tatbik edilen diğerine tayin edilenlerin maaşları yeni vazifelerinde işe başladıkları tarihten itibaren yeni emsal üzerinden hesaplanacaktır.

Yabancı memlekette vazife gören memurlara verilecek müessiriyet ve mes'uliyet zammı ve çocuk zammı gibi çeşitli istihkakların hesabında yurt içindeki maaş esastır.

Yardım, zam ve masraflar.

Doğum yardımı : Memurlardan (açık maaşı alanlarla açıktan tayin edilen vekiller dahil) çocuğu dünyaya gelenlere, maaşı ne olursa olsun, 9. derece maaşı yani 500 lira yardım olarak verilecek, ana ve babanın da memur olması halinde bu yardım babaya verilecektir. Fakat (A.) sınıfına dahil memurlar bu yardımdan istifade edemeyeceklerdir.

Açıktan tayin edilen vekil memurların da istifade edeceği bu yardıma elastikiyet sağlamak için miktar gösterilmeyerek derece maaşı esas alınmış bulunmaktadır-

Ölüm yardımı : Memur olmayan kan veya kocası ölenlere bir maaş nisbetinde, memurun ölümü halinde 2 maaş nisbetinde yardım yapılacaktır.

Memur sağlığında yardımın kime yapılacağına dair beyanname vermemişse bu yardım sırasıyle karı veya kocasına, çocuklarına, ana ve babasına verilecektir.

Daimî memuriyetle yabancı memleketlerde vazife gören memurlar için bu yardımlarda esas memleket içinde alabilecekleri maaşdır.

Çocuk zammı : Memurlara (Açık maaşı alanlarla açıktan tayin edilen vekiller dahil) ayda her çocuk için 9. derece maaşının yirmide biri verilerek bu gün 10 lira olan çocuk zammı 25 liraya çıkarılmaktadır. Burada da 9. derece esas alınmak suretiyle yardıma bir elastikiyet verilmek istenilmiştir.

Ayrıca Medenî Kanun hükümlerine göre memur tarafından evlât edinilmiş ve memur tarafından infâk edilmekte olan çocuklar için de bu zam verilecektir. Ancak bunların öz baba ve analarına bu zam verilmeyecektir.

Evlenen erkek ve kız çocuklara, 25 yaşını dolduran kız çocuklarla 19 yaşını bitirdiği halde yüksek tahsile devam etmeyen erkek çocuklara (Yüksek tahsile devam eden erkek çocuklara 25 yaşını geçmemek üzere tahsillerini ikmal edinceye kadar ve malûl olan çocuklara da daimî surette bu zam verilecektir.) Hakikî ve hükmi şahıslardan maaş, ücret ve yevmiye alan çocuklara, Kuramlarınca parasız yatılı olarak okutulan veya kendilerine burs verilen veyahut her hangi bir suretle tahsil masrafları deruhte olunan çocuklara bu zam verilmeyecektir.

Bu zamdaki yenilik de, açıktan tayin edilen vekil memurların da bu zamdan istifade etmeleriyle malûl olan çocukların yaşlarına bakılmadan bunlara ait çocuk zammının verilmesine devam olunmasıdır.

Tedavi masrafı :

Memurlarla (Açık maaşı alan ve açıktan tayin edilen vekiller dahil) eşleri ve çocuk zammına müstehak çocuklardan resmî veya hususî sıhhat müesseselerinde yatarak veya ayakta tedavi edilenlerin, ani ve acil vakalarda evde yapılan tedavi masrafları nizamname ile tesbit olunacak esaslar dahilinde kuramlarınca ödenecektir.

Yabancı memlekette vazifelendirilenlerden hastalananların, mahallinden alacakları ve konsolosluklarımız tarafından tasdik edilecek faturalarına istinaden tedavi masrafları ödenecektir-

Yurt içinde hastalıklarının tedavileri kabil olmadığı tam teşekküllü bir sağlık kurulunca, tesbit edilen memurlar bu raporları Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından tasdik edilmek şartıyla yabancı bir memlekette tedavi ettirileceklerdir.

Böylece, mevcut tedavi masraflarının kabulüne ait hükümler daha genişletilmektedir. Şöyle ki, hem açıktan tayin edilen vekil memurlar istifade edebilecek ve hem de, memurun eşi ile zamma müstehak çocuklarının tedavi masrafları verilecektir. Ayrıca ordu mensuplarında olduğu gi-

bi yurt içinde hastalıklarının tedavileri mümkün olmayanların yabancı memleketlerde tedavileri yaptırılacaktır.

Daire ve müesseselerin kuruluş kanunlarında mevcut tedavi hükümleri mahfuz tutulmuştur.

Cenaze masrafı : Ölen memurların (açık maaşı alan ve açıktan tayin edilen vekiller dahil) ölüm nerede vuku bulursa bulsun, cenaze masrafları kuramlarınca ödenecektir.

Nakil ve tahvil edilenlerle eli işten çektirilen, Vekâlet emrine alınanların ve açığa çıkarılanların maaş ve ücretleri

Nakiller : 1632 sayılı askerî ceza kanununun 65 inci maddesi hükmü mahfuz kalmak şartıyla yeniden veya naklen bir mahalle tayin edilen memurlar, nakil veya tayin emrinin tebliğ tarihinden itibaren azamî 15 gün zarfında yeni memuriyet mahalline hareket etmeğe mecbur kılınmıştır. Harcırahsız veya müstahak olduğu harcırahın bir kısmı ile gitmeği kabul etmeyenlere nakil emri tebliğ edilemez.

Muayyen seyahat müddeti içinde yeni memuriyet mahallerine ulaşanlara yolda geçecek mezkûr günler için eski maaşları kadro tasarrufatından ödenecek harcırah kanununa göre yevmiye verilmesini icab ettiren haller hariç olmak üzere her ne sebeple olursa olsun muayyen müddet zarfında memuriyet mahalline muvasalat etmeyenlere yolda geçecek fazla günler için maaş verilmeyecektir.

Mezun veya muvakkat bir memuriyetin ifası sırasında nakledilen memurların 15 günlük tahvil müddeti izin veya muvakkat vazifenin hitamından itibaren başlayacak ve eski maaşları kadro tasarrufatından tam olarak ödenecektir.

15 gün zarfında yeni memuriyet mahallerine hareket etmeyen memurlara maaş verilmemek şartıyla 15 gün daha izin verilebilecek ve bu müddet zarfında da hastalık gibi bir mazereti olmadan yeni memuriyet mahallerine hareket etmeyenler (Ordu mensupları hariç) müstafi addolunacaklardır.

Azimetleri tehir olunan memurlar : Naklen başka mahallere tayin edilen memurların azimetleri kuramlarınca tehir edildiği kendilerine tebliğ olunanlara iki ay müddetle tam maaşları ve açıktan tayin olunanların da azimetleri tehir olduğu takdirde iki ay müddetle nısıf maaşları kadro tasarrufatından ödenecektir.

Ayrıldıkları vazifenin ifası için emir alanların maaşları : Nakil edilen memurlardan ayrıldıkları vazifenin ifası için emir verilenlere eski maaşları tam olarak verilecektir.

İşten el çektirilen veya açığa alınanlar : Vazifelerinden mütevellit hususattan dolayı usulüne tevfikân işten el çektirilen, açığa alınan ve aynı suçlardan dolayı mevkuf olarak muhakeme altına alınan memurlara tahkikat veya muhakemeleri sonuna kadar maaşları nısıf olarak ve bunlardan menî muhakeme veya beraet kararı alanlarla umumî veya hususî affa uğrayanların eski vazifelerinde veya tayin edilecekleri yeni vazifelerde işe başlayacakları tarihe kadar olan maaşları ise tam olarak verilecektir.

Bu suretle şimdiye kadar muhtelif kanunlarla vazedilmiş olan çeşitli hükümler tevhit edilmiş bulunmaktadır.

Şahsî suçlarından dolayı muhakeme altına almanlar : Memuriyet vazifelerinden münbais olmayan suçlardan dolayı muhakeme altına alınan memurların vazifeye devamları müddetince maaşları tam olarak verilecek tevkif edilenlere neticede beraet dahi etseler bu müddet için bir şey verilmeyecektir.

Kurum emrine alınma (vekâlet emri) : Bu lâyiha hükümlerine tâbi memurlar (hakim, ve ordu mensupları hariç) lüzumu sabit olduğu takdirde tayinlerindeki usule göre kurum emrine (vekâlet emrine) alınabileceklerdir. Bu takdirde 15 seneden aşağı hizmeti olanlara iki sene müddetle dörtte bir, 15 seneden 20 seneye kadar hizmeti olanlara üçte bir ve 20 seneden fazla hizmeti olanlara üç sene müddetle yarım maaş verilecektir.

Bu müddetler içerisinde eski vazifelerine muadil veya bir aşağı derecede teklif olunacak vazifeleri kabul etmeyenlerin maaşları kesilir.

Hakimler kanununun 82. maddesi hükmü mahfuz olup bu maddeye göre vekâlet emrine almanlar hakkında da süre ve maaş nisbetleri yeni şekilde tatbik edilecektir. Üniversite kuruluş kadrolarına dahil bilûmum mensupları senatonun mütalâası alındıktan sonra tayinlerindeki usule bakılmaksızın Maarif Vekili tarafından resen vekâlet emrine alınabileceklerdir.

Kadrosu ilga edilenler : Kadro yüzünden açıkta kalacak memurların derecelerinde veya bir derece aşağısındaki açık kadrolara dışardan memur alınmayarak bunlar yerleştirilecektir. 5 ve daha yukarı derecelerdeki münhallere dışardan memur tayin edilebileceklerdir. Bunlara kadrola-

rının kaldırıldığı tarihi takip eden aydan itibaren iki ay müddetle maaşları tam olarak müteakip aylar için emekliliğe esas hizmet süreleri 7 seneye kadar olanlara dörtte bir, 15 seneye kadar olanlara üçte bir, 15 seneden fazla olanlara nisf olarak açık maaşı verilecektir.

Müktesep haklarına muadil veya bunun bir derece aşağısında teklif edilen memuriyetleri kabul etmeyenlerle bu kanun hükümlerine tâbi olacak kuramlarda ücretli bir vazife alacakların veya tahsisatlı bir yere intihapla getirileceklerin açık maaşları kesilecektir.

Müktesep haklarının bir aşağı derecesini kabul edenlerin, kendi derece ve sınıfları içerisinde ilk açılacak memuriyetlere tercih hakları, mahfuz kalacaktır-

Senelik ve Sağlık İzinler

Senelik izin : Memurların senelik izinleri, hizmet müddetleri ve memuriyetin icaplarına ve hazırlanacak nizamnameye göre 15 günden az ve 45 günden fazla olmayacaktır. Bu müddet zarfında maaşları tam olarak verileceği gibi izinlerini memuriyet mahalleri dışında geçireceklerin gidiş gelişleri de izin müddetine dahil olacaktır. Yani verilen izinden maada bir de yol payı tanınmayacaktır. İznin kullanılacağı zaman kurumlarca tayin edileceğinden ikisini cemetmek mümkün olacaktır.

Öğretmenlere mazeretleri olmadan tedris müddetince bu izinleri verilmeyecektir.

Adlî tatil ve ara verme müddetinden istifade etmeyen hakim ve müddeiumumilerle muavinleri, Şûrayı Devlet reis ve azalarıyla kanun sözcüleri ve Divanı Muhasebat reis ve azalarına da senelik izin verilecektir.

Mazeret izni : Memurlara senelik izinlerinden maada İcra Vekilleri Hey'etince tesbit edilecek esaslar dahilinde, mecburî sebep ve meşru mazeretlere müsteniden senede 15 günü tecavüz etmemek üzere (Yol payı dahil) mazeret izni verilecek ve bunun 15 günden fazlası senelik iznine mahsup edilecektir.

Hastalık izinleri : İcra Vekilleri Hey'etince hazırlanacak nizamnameye göre resmî tabiblerin raporlarına müsteniden hasta memurlara tam maaşla verilecek izinler hizmet müddeti beş seneye kadar olanlara 3 ayı, hizmet müddeti 10 seneye kadar olanlara 6 ayı ve 10 seneden fazla olanlara 1 seneyi geçmiyecek ve bu müddetlerin sonunda iyileşemeyenlerin mezuniyetleri bir misli daha uzatılacaktır. Ancak vazife icabı yaralanma ve kırılmalardan mütevellit istirahatlerle verem hastalığına yakalananlara verilecek tedavi müddetinde memurun hizmet müddetine bakılmadan iki seneye kadar uzatılacaktır.

Bilgi, görgü ve ihtisaslarını arttırmak maksadiyle yabancı memleketlere gönderileceklerle Milletlerarası teşekküllerde vazife alacaklar

Bu lâyihanın şümulüne giren kuramlarda vazifeli memurlardan yabancı memleketlerde veya milletlerarası teşekküllerde, bağlı bulundukları kuramların muvafakat ve İcra Vekilleri Heyeti kararıyle vazifelendirileceklerle mesleğine ait tahsilim bitirmiş ve ilgili hizmetlerde 2 yıl başarı ile çalışmış olanlardan bilgi, görgü ve ihtisasını arttırmak maksadiyle yabancı memlekete gönderileceklerle memuriyetleriyle her türlü hak ve mükellefiyetleri baki kalmak üzere maaşlı veya maaşsız olarak beş yıla kadar izin verilecek ve icabında bu izin müddeti İcra Vekilleri Heyeti kararıyle daha fazla uzatılabilecektir.

Yabancı memlekete gönderilecek ordu mensuplarından iki senelik hizmet müddeti aranmayacaktır.

Bilgi, görgü ve ihtisasını arttırmak maksadiyle yabancı memlekete gönderileceklerle lüzumlu masrafları verilebileceği gibi maaşlı izin verilenlere ayrıca gidecekleri yabancı memlekete ait talebe tahsisatı da verilebilecektir. Maaşlı izinli gidenler bu müddetin iki misli ve maaşsız gidenler de bir misli mecburî hizmete tâbi tutulacağından bunların izinli bulundukları sırada ne şekilde terfie hak kazanacakları ve maaşsız izin verilenlerden başarı ile yurda dönenlerin izinli bulundukları müddeti terfilerinde hesaba katılabilmesi hususlariyle izinli bulundukları sırada tâbi olacakları disiplin esasları bir nizamname ile tesbit edilecektir.

İzinlerinin hitamında vazifelerine dönmeyenlerle vazifelerine başladıkları halde mecburî hizmetlerini ikmal etmeden vazifeden ayrılanlar, gerek izinli bulundukları sırada gerek vazifeleri başında iken ceza yoluyla memuriyetten çıkarılanlardan izin müddetleri içinde almış oldukları maaş, tahsisat, yol ve lüzumlu masrafları bir misli ceza olarak alınacaktır-

Maaşsız izin verilenler, izinlerinin hitamında işe başlamadıkları takdirde, izinlerini kullanmağa başladıkları tarihten itibaren memuriyetle alâkaları kesilecektir. Mecburî hizmetlerini ifa etmeden ayrılanlar tazminatlarını ödemedikçe başka bir vazife alamayacaklardır. Hususî bir müessesle vazife alanları, mecburî hizmetli olduğu dairesince yapılacak tefligata rağmen istihdam edenler mecburî hizmet karşılığını üzerlerine alınış olacaklardır.

Hizmetli olarak alınacakların girecekleri vazifelere göre haiz olmaları lâzım gelen vasıf ve şartlar nizamname ile tesbit edilecektir. Hizmetlilere ait barem cetveli 100 liradan başlayarak 1000 liraya kadar 22 derece üzerine tesbit edilmiştir. Bu dereceler dışında ücret verilemeyecek ancak kadro ücreti karşılık gösterilmek suretiyle daha aşağı dereceden bir hizmetli tayin etmek mümkün olacaktır.

Ücret Baremi

Derece	Derece ücreti	3 sene sonraki ücret	6 sene sonraki ücret
1	1.000	1.100	1.200
2	900	1.000	1.100
3	800	900	1.000
4	750	800	900
5	700	750	800
6	650	700	750
7	600	650	700
8	550	600	650
9	500	550	600
10	450	500	550
11	400	450	500
12	350	400	450
13	325	350	400
14	300	325	350
15	275	300	325
16	250	275	300
17	225	250	275
18	200	225	250
19	175	200	225
20	150	175	200
21	125	150	175
22	100	125	150

Cetvelin tetkikinden de anlaşılacağı veçhile ufki terfi esaslı ücretlilerde de kabul edilmiş bulunmaktadır.

İlk tayinde derece aylığı verilecek ücretlinin aylığı liyakati görülürse 3 sene sonra ikinci sütundaki yazılı miktara 6 sene sonunda da 3. sütundaki miktara çıkarılacaktır.

Meselâ : 9. derece olan 500 lira ücretle tayin edilmiş olan bir kimsenin liyakati görüldüğü takdirde 3 sene sonra ücreti aynı derecede 550 liraya ve 6 sene sonra da 600 liraya yükseltilebilecektir.

Bunların tayin, terfi ve nakillerinde tatbik olunacak muamele memurların aynıdır.

Ücretliler de memurlar gibi asaleten iki vazifeye tayin edilemeyecekleri gibi birden ziyade vekâlet de deruhte edemeyeceklerdir.

Ücretlilere de Devlet Personel Dairesince tesbit edilecek esaslar dairesinde fazla mesai ücreti, ikramiye, prim, hususiyet arzeden yerlerde memuriyet yapanlara verilecek tazminat, yıpranma tazminatı doğum ve ölüm yardımı, çocuk zammı, tedavi ve cenaze masrafları verilecektir.

Senelik izin : Ücretleri tam olarak verilmek ve hizmet müddetleri nazara alınmak şartıyla ve memurlarda olduğu gibi yol payı dahil olmak üzere 15 günden az ve 30 günden fazla olmamak üzere senelik mezuniyet verilecektir.

Hastalık izinleri : Yine ücretleri tam olarak verilmek suretiyle resmî tabip raporuna istinaden 3 aya ve verem hastalığına müptelâ olanlara bir seneye kadar izin verilecek ve bu müddet zarfında ifa bulamayanların izinleri bir misli uzatılacaktır.

Bilgi, görgü ve ihtisasını arttırmak üzere yabancı memlekete gönderilecekler

Memurlarda olduğu gibi mesleğine ait tahsilini bitirmiş ve ilgili hizmetlerde 2 yıl başarı ile çalışmış olanlardan bilgi, görgü ve ihtisasını arttırmak maksadiyle yabancı memlekete gönderilecek ücretlilere de maaşlı ve maaşsız olarak izin verilebilecektir. Bu takdirde yabancı memlekete gönderilen memurlara tatbik edilecek bilûmum hükümler bunlara da uygulanacaktır.

Askerlik : Hazarda muvazzaflık hizmeti haricinde talim ve manevra maksadiyle silâh altına alınan hizmetlilerin silâh altına alındıkları tarihten itibaren azamî 45 gün için vazifelerinden alâkaları kesilmeyip izinli sayılacak ve ücretleri tam olarak verilecektir. Bunlardan askerî rütbeyi haiz olanların rütbe maaşı esas maaşlarından fazla ise aradaki fark kıt'aya iltihak tarihinden itibaren silâh altında bulundukları müddetçe Millî Müdafaa Vekâletince tesviye olunacaktır.

Ücretlilerin memuriyete tayinleri : Hizmetlilerden memuriyete tayin edilenlerin ücrette geçirdikleri hizmet müddetleri memuriyetteki terfilerinde hesaba alınmayacaktır. Ancak menşei işçilik olduğu Devlet Personel Dairesince tesbit edilecek memuriyetlere geçirileceklerin müktesep hak dereceleri, tahsilleri esas tutularak, alınacakları memuriyet için yetiştirici olduğu kabul edilen ücretli hizmetlerde geçen müddetlerinin her üç senesine bir derece verilmek suretiyle tesbit edilecektir-

Muvazzaf Askerlik

Aslî bir vazifeye tayin edildikten sonra muvazzaflık hizmetini ifa 'etmek üzere silâh altına alınanların memuriyetleri ile alâkaları kesilecek ve terhislerinden itibaren 3 yıl içinde memuriyet talebinde bulunanlar eski sınıf ve derecelerine muadil memuriyetlere tercihan tayin edileceklerdir.

Kısa hizmete tâbi olup da aslî bir memuriyete tayininden evvel veya sonra muvazzaf askerliğini yapan ve yedek subay olarak terhis edilenlerin terhis tarihinden itibaren 3 yıl içinde memuriyet talebinde bulunmaları şartıyla yedek subay okulunda ve yedek subaylıkta geçirdikleri süre müktesep hakları olan derecelerdeki ilk terfi müddetlerine eklenecektir.

Yedek subay okulunda ve yedek subaylıkta geçen müddet namzetlik, staj ve mecburi hizmette hesaba katılmayıp kanunlarına göre namzetlik ve staj müddetlerinden sonra başlayan memuriyet derecelerinde nazara alınacaktır.

Yedek subay olarak terhis edilenlerden terhislerinden itibaren bir yıl içinde yüksek bir okula kaydolunan ve askerlikten evvel kayıtlı olup ta terhislerinden itibaren bir yıl içinde tekrar tahsile devama başlayanlar, mezun olduktan sonra bir yıl içinde memuriyet talebinde bulunmak şartıyla yedek subay okulunda ve yedek subaylıkta geçirdikleri müddet ilk terfi müddetlerine eklenecektir.

Talim maksadıyla silâh altına almanlar : Hazarda muvazzaflık hizmeti haricinde talim ve manevra maksadıyla silâh altına alınan memurlar silâh altında bulundukları müddetçe mezun sayılarak maaşları tam alarak verilecektir.

Talim ve manavra maksadıyla silâh altına alınan Belediye reisleriyle vilâyetlerin daimî encümen âzalarının silâh altına alındıkları tarihten itibaren azamî 45 gün için vazifeleri uhdelerinde ipka edilerek ücretleri tam olarak verilecektir. Bunların intihaplarla kazanmış oldukları hakları mahfuz kalacaktır.

Seferberlik ilânında silâh altına alınma : Seferberlik ilânında muvazzaflık hizmeti haricinde silâh altına alınanların askerî rütbelerine ait maaşları Millî Müdafaa Vekâletince tediye olunacaktır.

Silâh altında bulundukları müddetçe mezun sayılacak olan memurlardan yedek subay, askerî memur ve astsubay olanlardan rütbe maaşları, almakta oldukları maaşlarından az ise aradaki fark, bunlardan gayrisinin ise almakta oldukları maaşın yarısı kurumlarınca ödenecektir.

Talim ve manevra maksadıyla veya seferberlik münasebetiyle silâh altına alınan memurlardan silâh altına alınmazdan evvel veya alındıktan sonra vazifeleri lâğvedilen, işten elçektirilen veya kurum emrine alınanlardan yedek subay, askerî memur veya astsubay olanların rütbe maaşları Millî Müdafaa Vekâletince verilecek diğerlerinin ise müstehak oldukları açık maaşlarının ödenmesine devam olunacaktır.

Naklen tayin : Bir memurun, bulunduğu vazifeden diğer bir vazifeye naklen tayini memurun bağlı bulunduğu kurumun muvafakatine bağlıdır. İstifa edenlerin de bir sene müddetle eski kuramlarının muvafakatleri olmadıkça yeni bir vazifeye tayinleri mümkün olmayacaktır-

Lâyiha'nın tatbikine ait muvakkat maddeler

Yeni lâyiha'nın şümulüne giren bilûmum daire ve müesseseler tarafından hazırlana teşkilât kadrolarının Devlet Personel Dairesine tevdi ile burada yeni esaslara göre Kul kaimde tanzim edilecek memuriyet kadroları kanunla ve hizmetli kadroları da İcra Vekilleri heyeti kararıyle meriyete girinceye kadar mevcut kadrolar tatbik edilecektir. Bu zaman zarfında mevcut kadrolar değiştirilemeyecek ancak yeni bir hizmetin ihdası sebebiyle lüzumlu görülen kadrolar alınabilecektir.

Yeni kadrolar meriyete girinceye kadar geçecek müddet zarfında kaldırılan kanunların terfie ve hizmete alınışa ait hükümleri tatbik edilecektir. Aynı zamanda bu gün verilmekte olan 3-5 maaş nisbetindeki tahsisat kaldırılarak 3656 ve 3659 sayılı kanunlara tâbi kuramlardaki memur ve hizmetlilerle zabitan ve askerî memurlar ve Devlet Demir Yolları ve Limanları işletme Umum Müdürlüğü ve müstahdemleri maaşları % 50

zamlı olarak ödenmeğe başlanacaktır. Eğer 1958 malî yıl başına kadar yeni kadrolar meriyete konulamazsa bu zam nisbeti ;% 75 ve 1960 malî yılı başında % 100 e iblâğ edilecektir.

Açık maaşı almakta olanların maaşlarına da aynı nisbetlerde zam yapılacaktır.

Bu hale göre ; Bu gün dokuzuncu derecede 40 lira aslî maaşda 300 lira almakta olan bir memur kanunun meriyete girdiği tarihte 450 lira ve 1958 malî yılı başında 525 ve 1960 malî yılı başında ise 600 lira alacak demektir.

Bu nisbetler ise lâyiha'nın barem cetveli ile tesbit edilen miktarları aşmaktadır. Eğer yeni konulacak kadroların hazırlanması geciktirilecek olursa memurların yeni kadrolara intibakında bazı derecelerdeki memurların maaşlarının tekrar tenzili gibi bir husus ortaya çıkacaktır ki bu müşkilâtın halli uzun münakaşalara yol açacağı kanaatindeyiz.

Personel dairesinin kuruluş ve vazifelerine ait kısmı ile devlet memur ve hizmetlilerine tahsisat verilmesi hakkındaki kanunun yürürlükten kaldırılması ve maaş ve ücretlerin % 50 zamlı olarak verilmesine dair hükümleri lâyiha'nın kanuniyet kesbederek neşri tarihinde ve diğer kısımları ise 6 ay sonra yürürlüğe girecektir.

Tamamının yürürlüğe girdiği; yani lâyiha'nın kanuniyet kesbederek ilân edildiği tarihten altı ay sonra başlamak ve yeni kadroların meriyete girmesine kadar devam etmek üzere memur ve hizmetlilere verilecek ikramiye, prim, kasa tazminatı, hususiyet arz eden yerlerde memuriyet verenlerin ikamet tazminatı, yıpranma tazminatı, ihtisas ücreti, müesssriyet ve mesuliyet zammı, çocuk zammı, doğum ve ölüm yardımları zamlı olarak verilecek maaş ve ücret tutarları üzerinden hesaplanarak ödenecektir.

Doğum yardımı ve çocuk zammında 9 uncu derece maaşı esas alındığına ve çocuk zammı olarak 9. derece maaşının yirmide biri verileceğine göre lâyiha'nın barem cetveli ile 500 İma olarak tesbit edilen 9 uncu derece maaşının yirmide biri olan 25 lira çocuk zammı, yeni kadroların hazırlanmasının gecikmesiyle ilk hamlede, 9. derece maaşı 450 liraya yükseleceğinden çocuk zamları da 22 lira 50 kuruş olarak ödenecektir. 1958 malî yılı başında, da zammın % 75 e çıkarılması ile çocuk zammı da 26 lira 25 kuruşa ve 1960 malî yılı başında zammın % 100 e iblâğıyle 30 liraya yükselecek ve buna muvazi olarak doğum yardımı da 450, 525 ve 600 liraya çıkacak demektir ki esas kadroların kabulü geciktiği takdirde tekrar 25 liraya, düşecek olan çocuk zammı ile 500 liraya düşecek olan doğum yardımının tatbikatta nasıl bir durum arzedeceği mucibi meraktır.

Yeni kadroların tatbiki konulacağı sırada memur bulunanların bu kadrolara ithalleri şu 4 şekilde olacaktır.

- 1 — Eski derecelerine eşit derecelere tayin edilenler.
- 2 — Eski derecesinden daha aşağı dereceye tayin edilenler.
- 3 — Eski derecesinden daha yüksek dereceye tayin edilenler.
- 4 — Yeni kadrolara tayin edilmeyerek açıkta bırakılanlar.

1 — Eski derecelerine eşit derecelere tayin edilenler : Maaşlı Devlet memurlarıyla subay, askerî memur, astsubay ve TCDD memurlarından 3656 sayılı kanun, zabitan ve askerî memurların maaşatı hakkındaki kanun ve Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü memur ve müstahdemlerinin ücretlerine dair kanun hükümlerine göre müktesep hakları olan derecelere, bir ve iki üst derece alanlar, almakta oldukları derecelere muadil derecedeki kadrolara tayin edilenlere kadrolarının derece maaşı verilecek ve bunların evvelce bu derecede geçirdikleri müddet terfilerine sayılacaktır. Yalnız daha evvel aynı derece maaşını bir seneden fazla almış olanlara kademe zammı verilmeyecektir. Kademe zammı ancak yeni kadroya tayininden bir sene sonra mevzu bahis olacaktır.

Meselâ; 14 üncü derece maaşı olan 150 lirayı 1,5 sene aldıktan sonra yeni kadrolarda yine 14. dereceye (250 lira) tayin edilen bir memura bir sene sonra aynı derecenin birinci kademe zammı olan 265 lira verilecek ve bundan 6 ay sonra da 3 senelik terfi müddeti dolacağından 13. dereceye terfi ettirilerek 300 lira ödenecektir-

2 — Eski derecesinden daha aşağı dereceye tayin edilenler : Eski memuriyetleri daha aşağı dereceye ithal edilmesi sebebiyle müktesep haklarından daha aşağı derecelerdeki memuriyetlere tayin edilecekler tayin «edildikleri kadroların derece maaşları verilmekle beraber müktesep hak derecesine tayin edilinceye kadar son aldıkları maaşın yeni barem cetvelindeki tutarı arasındaki fark kendilerine ödenecektir.

3 — Eski derecesinden daha yüksek dereceye tayin edilenler: Müktesep hak derecelerinden en çok 3 üst derecedeki memuriyetlere tayin edilenlerle yeni tayin edildikleri kadroların derece maaşını alacaklar ancak bunlar tayin edildikleri derece maaşını hakkı müktesep olarak alıncaya kadar kademe zammından istifade edemeyeceklerdir.

4 — Yeni kadrolara tayin edilmeyerek açıkta bırakılanlar : Yeni hazırlanacak kadrolardan bulunduğu memuriyet çıkarılmak suretiyle açıkta bırakılacak memurlara yeni kadrolara tayinleri yapılan memurlar gibi zamlı olarak açık maaşları tam olarak verilecektir.

Bu gibiler Devlet Personel Dairesince hazırlanacak esaslara göre, tayinleri yapılmıncaya kadar dairelerinde muvakkaten istihdam edileceklerdir.

3656 sayılı kanun hükümlerine tâbi dairelerin ücretli memurlariyle 3656 sayılı kanun hükümlerine tâbi müesseselerdeki memurların yeni kadrolara tayinlerinde 3659 sayılı kanuna göre müktesep hak olarak bulundukları derecenin 3656 sayılı kanundaki karşılığı olan dereceler esas tutulacaktır.

Yani; barem dahili 10. derecede (225 lira ücret alan bir memur 3656 sayılı kanuna tâbi bir kadroya nakledilirken 11. derece olan 30 lira maaşa (225 lira) tayin edileceğine göre intibakı 11. dereceye yapılacaktır.

Barem dışı vazifelerde çalışanlardan bulundukları vazifeleri yeni kadrolarla maaşlı memuriyet olarak tesbit edilenlerin bu memuriyetlere tayinlerinde ise 3656 ve 3659 sayılı kanunlara göre hakkı müktesep olana, derecelere; bu lâyiha ile memuriyet sayılan vazifelerde geçirdikleri hizmet müddetleri 3 senede bir terfi hesabıyla ilâve edilmek suretiyle müktesep hakları tesbit edilecektir.

İzahatımızı tamamlarken peşin alınmakta olan maaştan işledikten sonra alınmaya geçişi de kaydedelim. Lâyihanın, maaşların peşin verilmesi esasını kaldırarak ay sonunda verilmesi prensibini vazettiğini evvelce bildirmiştik. Bu ise memurların bir ay maaşsız kalmasını intaç edeceğinden lâyihanın kanuniyet kesbederek tamamının yürürlüğe gireceği, neşrinden altı ay sonra ve bir defaya mahsus olmak üzere bir aylık maaş tutarı ilâve olarak verilecek ve bundan emekli keseneği kesilmeyecektir.

KÖY İÇME SULARI

Yazan :

Turgut TİMUR

Germencik Kaymakamı

Kaymakamların Köy Bayındırlık faaliyetlerinin başında gelen ve bu faaliyetlerin sıklet merkezini teşkil eden köy içme suları davası yurdumuzda köylüler için hayati önemi haiz bir konudur. Köy içme su faaliyetlerinin memleketimizde nüfus artışı ile çok yakın ilgi ve münasebeti mevcuttur. Bu bakımdan bu faaliyetler aynı zamanda yurt savunmasının da esasını teşkil etmektedir. Devletçe ve Milletçe bu konu üzerinde hassasiyetle durulması ve Kaymakamlık faaliyetlerinin bu nokta üzerinde esaslı şekilde teksif ettirilmesi bu sebepten ileri gelmektedir.

Su hayat ve enerji kaynağıdır. Susuz hayat olmaz. Bütün canlı varlıklarda beslenme, büyüme ve solunum gibi hayati olayların vukuu su ile mümkündür. Bundan başka susuz endüstri ve medeniyetten bahsedilemez. Türklerin ana yurdu Orta Asya'dan göç etmeleri kuraklık sebebiyledir. Anadolu'ya yerleşen Türkler su kenarlarında tarihe ün salan medeniyetler kurmuşlardır.

İ) KÖYLERDE SU İHTİYAÇLARININ SAĞLANMASI

Memleketimizde Köyler su ihtiyaçlarını üç muhtelif şekilde temin ve tedarik etmektedirler. Bu şekilleri istifadenin çokluğundan azlığına doğru şu şekilde sıralayabiliriz.

- 1) Yer altı suları ile
- 2) Yer üstü suları ile
- 3) Gökyüzü suları ile

1) Yer altı suları :

Köylerimiz en çok yer altı sularından istifade etmektedirler. Yağmur halinde yere düşen sular topraktan süzülerek, su geçirmez ta-

bakalara varırlar. Burada birikerek su yataklarını meydana getirirler. Mevcut ve çeşitli topraklar içerisinde küçük daneli toprakların su tutma, hassası iri danelilere nisbetle daha fazladır. En çok su tutan toprak killim. sonra humuslu, en az taşıyanı ise kumlu topraklardır.

Yer altı suları iki şekilde yer üstüne çıkarlar :

A) Kaynaklarla

B) Kuyularla

A) Kaynaklar :

Yer altı suları geniş tabakalardan süzülerek ufak bir aralık ve çatlak bulurlar ve bu şekilde tekrar yukarı çıkarak kaynaklar meydana getirirler.

Yer yüzünün en iyi suları kaynak sularıdır. Serin, duru ve mikropsuzdur.

Kaynak suları sıcak yerlere rastlarsa ısınırlar, daha çok madenî, maddeleri eritirler. Böyle kaynak sularına (Kaplıca veya Ilıca) denir.

B) Kuyular :

Kuyular, su tabanına kadar açılan dar veya geniş çukurlardan ibarettir. Kuyular iki çeşittir.

a) Adi kuyular

b) Arteziyen kuyuları

a) Adi kuyular :

Adi kuyular yer altı su tabanına kadar açılan derin çukurlardır. Bu kuyularda yanlarından akan sızıntıları örtmek lâzımdır. Bu suların içinde fazlaca madenî tuzlar vardır, çoğu sert sularıdır.

Bu kuyuların suları kova veya tulumlarla çekilir.

b) Arteziyen kuyuları :

Teknemi yerlerde iki su geçirmez tabaka arasında burgularla açılan suları fişkıran derin kuyulardır. Bunların suları daha temizdir, sıcaklıkları fazladır.

2) Yerüstü suları :

Tabii, coğrafi ve İktisadi sebeplerle henüz yer altı sularından istifade edemeyen köyler yer üstü sularından istifade etmektedirler.

Yer üstü sular ı akarsular ve göllerden ibarettir.

A) Akar sular :

Yağan yağmur ve eriyen kar sulan, yerin meyline bağlı kalarak akar, bir kısmı Dere, Irmak ve Nehir sularına karışarak akar sulan meydana getirir. Akarsular geçtikleri yerlerde çeşitli maddeleri eritirler (Kireç, Taş, Alçı) köylere uzak olan yerlerde güneşin ultraviyole ışınları bir taraftan da suların ince ve pek küçük halde parçalanmasından meydana gelen. Oksijenli su, suların mikroplarını öldürür.

Dere, çay ve ırmak vadilerinde bulunan ve yer altı sularından istifade imkânını sağlayamayan köyler bu çeşit akarsulardan istifade etmektedirler.

B) Göller :

Yeryüzüne inen sular, akıntısı ve sızıntısı olmayan çukur yerlerde önu herhangi bir şekilde kapanmış yerlerde toplanarak Göl denilen su birikintilerini meydana getirirler.

Göl suları, kendilerini besleyen akar suların taşıdığı madeni tuzlara göre tatlı, acı veya tuzlu olabilirler. Yurdumuzda büyük Tuz Gölü gibi, tuzlu Van Gölü gibi, acımsı terkos gölü gibi içimi iyi sulara rast gelinmektedir.

Akarsu ve Göllerden hakiki manası ile Şehir ve Kasabalar istifade etmektedirler. Bu sular, içinde kum - çakıl bulunan büyük havuzlarda süzülür, sonradan temizleme istasyonlarına gelerek orada klor ve ozonla sudaki bütün mikroplar öldürülür.

Yukarıda da arzettiğimiz gibi yer altı sularından istifade imkânı sağlayamayan köyler yer üstü sularını kullanmaktadırlar. Ancak bu kabil köyler mevsimlerin icaplarına göre içilmez hale gelen suları kaplarda dinlendirerek durulttuktan sonra içmektedirler. Salgın hastalıklar zamanlarında bu suları, en güvenilir yol kaynatarak içmektir.

Yer üstü sularını içilmeye tam elverişli hale getirerek istifade etmek büyük ve masraflı tesisleri icab ettirdiğinden köyler için İktisadî değildir. Yer üstü sularından fenni tesisat yapmadan yalnız dindirme metodu tatbik ederek istifade eden köylerin suları yok addedilerek yer altı sularından istifade imkânları araştırılmalıdır. Köyleri bu halleriyle baş başa bırakmamalıdır. Bu takdirde uzak veya yakın yerlerde kaynak, mümkün olmadığı takdirde kuyu temin ederek bu köyleri sür'atle temiz ve sıhhi içme suyuna kavuşturmak lâzımdır.

3) Gök yüzü suları :

Yer altı ve yer üstü suları hiç olmayan veya az olan yerlerde gökyüzü sularını sarnıç denilen bir depoda toplayarak istifade etmek mümkündür.

Gökyüzü suları yağmur, dolu ve kar sularından ibarettir. Gökyüzünden gelen sulara Meteor suları denir. Bunların içinde mikrop yoktur. Bununla beraber emniyetli sular değildir.

Gökyüzü sularının içinde erimiş tuzlar bulunmadığından su tadı vermezler.

Gökyüzü sularının içinde ilk yağmur sularını toplamak doğru değildir. Çünkü tozlu, mikroplu olur.

Beşşehir kazasına bağlı Dumanlı köyü 1955 yılı Ekim ayı ortalarına kadar içme su ihtiyacını Meteor suları ile temin etmekte idi. Bu tarihten itibaren köze sekiz kilometre mesafede bulunan Saraycık yaylasından getirilen su ile köy temiz ve sıhhi içme suyuna kavuşmuştur.

II) KÖY İÇME SULARINDA ESAS GAYE VE KÖYLERİN SU DURUMLARI İTİBARIYLA TASNİFİ

Köy içme su davasında güdülen gaye, hedef «hiç suyu olmayan veya kâfi miktarda suyu bulunmayan veyahut su yolları bozuk olan köylere çok kısa bir zaman içerisinde temiz ve sıhhi, daimi ve bol içme suyu sağlamaktır.» Bu prensipten mülhem olarak :

1) Köy içme su davasında ele alınacak köylerin hiç suyu olmayacak veya kâfi miktarda suyu bulunmayacak veyahut su yolları bozuk olacaktır. Suyu mevcut olan köylere su getirmek bu prensibe tamamen mugayirdir. Bu suretle Devlet parası boş yere israf edilmiş olduğu gibi suya ihtiyacı olan diğer köylerin bu ihtiyaçlarının giderilmesi işi gecikmiş olur.

Su durumları itibariyle köyleri dört gruba ayırmak mümkündür :

- a) Suyu olan köyler
- b) Su yolları bozuk olan köyler
- c) Suyu az olan köyler
- d) Hiç suyu olmayan köyler
- e) Suyu olan köyler :

Bir köye bir veya müteaddit yerlerden temiz ve sıhhi su geliyor ve bu su köye bol ve kâfi derecede yetiyorsa o köyün suyu var demektir.

Binaenaleyh bu köye yeni bir su getirmek güdülen politika ve realiteye uygun düşmez.

b) Su yolları bozuk olan köyler :

Bir köye bir veya birden fazla yerlerden su geliyor ve fakat menbalarından köye kadar isale hattı üzerinde çeşitli pis sular vesair harici maddeler karışıyorsa bu köyün su yolu bozuk demektir. Gaye köye temiz ve sıhhi içme suyu getirmek esas prensip olduğuna göre su yolları bozuk olan köylerin de ya bu su yollarını ıslah ederek veya yeni menbalar bularak bu tip köyleri temiz suya kavuşturmak icabeder.

c) Suyu az olan köyler :

Bir köye bir veya müteaddit menbalardan su gelir ve fakat köyün halen veya yakın bir atide ihtiyacı karşılayamaz veya karşılayamayacağı anlaşılırsa o köyün suyu az demektir. Binaenaleyh bu köyü programa alıp suyunu artırmak lâzımdır. Bu suretle hakiki ihtiyaca cevap verilmiş olur.

d) Hiç suyu olmayan köyler :

Bir köy, su ihtiyacını önünden veya yanlarından akan dere, çay ve ırmaklardan veya uzak yerlerdeki pınarlardan taşıyarak getirmek suretile veyahut yağmur sularını biriktirerek veyahut gayri sıhhi ve gayri fennî kuyularla temin ediyorsa o köyün suyu yok demektir. Köylere su tesisatlarının yapımına önce bu gibi sulan olmayan köylerden başlamalıdır.

Tatbikatta bazen bu ihtiyaç ve sıra prensibinden ayrılarak kısa, ucuz, kolay işler ele alınmak yolu tercih edilmektedir ki bu içme sularında takip edilen politikaya mugayirdir.

2) Köylerimize içme suları yıllar itibariyle çok kısa bir zaman içinde yani seri bir şekilde getirilecektir. Köylerin suya kavuşmalarında tedricilik yerine serilik ve sür'at prensibi hakimdir-

3) Köye getirilecek su temiz ve sıhhi olacaktır. Yani fizikî, kimyevî ve bakteriyolojik bakımlardan içilmeye elverişli sular olacaktır.

İçilmeye elverişli suların fizikî, kimyevî ve bakteriyolojik bakımlardan vasıfları :

A) Fizikî Vasıflar :

a) Hiç bir zaman bulanmamak üzere daimî berrak akması lâzım-

dır. Yağmurlardan sonra veya karların erime mevsiminde bulanmaması lâzımdır. Böyle bar bulanıklık görülürse ileride suyun mikroplanması ihtimali anlaşılır. Yani daimi surette suyun berrak akması lâzımdır1.

b) Suyu cam bir kaba koyduktan sonra kısa bir zamanda veya bir müddet bekletildikten sonra tortu yapmaması lâzımdır.

c) Koku bakımından suyun kokusuz olması lâzımdır.

d) Renk bakımından suyun renksiz olması lâzımdır.

e) Yaz ve kış mevsimlerinde azamî bir dereceden fazla fark göstermemesi lâzımdır. (Yazın 15 derece olan bir su kışın 14 dereceden aşağı düşmemesi lâzımdır.)

B) Kimyevi vasıflar :

a) Kimyevî bakımdan suyun normal sertliği haiz olması lâzımdır.

Suyun sertliği : Menba sularında aranılan sertlik en çok 7 Fransız derecesi olması lâzımdır. Yalnız böyle bir suyu her yerde bulmak imkânı olmadığından 15 ve 20 dereceye kadar olan sular da köylere getirilebilir. Fazla sertlik derecesinin vücuda hiç bir zararı yoktur. Hatta büyüme çağındaki çocuklara, taşıdığı madenî tuzlar bakımından faydalı sayılabilir.

Sertlik derecesi yüksek oldukça suyun içimi ve tadı bozulur1. Kaynatma kaplarında daha fazla olmak üzere kullanılan büyük su kaplarında suyun sertlik derecesine uyar nisbette bir tabaka teşkil eder.

b) Suda bulunan uzvî maddeler :

aa) En iyi sularda dahi çok az olmak üzere uzvî madde bulunabilir. Ancak bunun litrede 0,002 gramı geçmemesi lâzımdır.

bb) Sularda klorür: Her şeyde olduğu gibi suyun da tadını veren bu klorürdür. Damıtık su (Saf su) hiç bir madenî tuzu ihtiva etmediğinden içilemeyecek kadar yavandır. İşte suyun tadını veren klorür miktarı da klorür hesabıyla litrede 0,030 gramı geçmemelidir.

cc) Suda amonyak : Suyun her hangi bir surette kirlendiğine delâlet edeceğinden içme sularında bulunmaması lâzımdır.

dd) Sularda Nitrit : Bu da amonyak gibi kirliliğe delâlet ettiğinden içme sularında bulunmaması lâzımdır.

c) Bakteriolojik vasıflar :

Suların menbalarından alınan numunelerinde her santimetre küp-

te elliden fazla zararsız ve hastalık yapmayan mikroplar bulunmayacaktır. Yüz santimetre küpünde de koli basili üremeyecektir.

4) Köylere getirilecek su daimi ve bol olacaktır. Ancak zaruret hallerinde Nafia Vekâletince köylerin nüfuslarına göre asgarî sarfiyat miktarları tesbit edilmiştir. Buna göre :

200 Nüfusa kadar olan köyler için 0,10 lit./S

500 Nüfusa kadar olan köyler için 0,20 lit/S

1000Nüfusa kadar olan köyler için 0,30 lit/S dir.

III) KÖY İÇME SULARININ YAPIMI

Köy içme sularının yapımını iki safha üzerinde mütalâa etmek lâzımdır. Bu safhalar şunlardır :

1) Yapıma başlamadan önceki hazırlıklar, işler, faaliyetler.

2) Yapım faaliyetleri

1) Yapıma başlamadan önceki hazırlıklar, işler, faaliyetler: Bu faaliyetler şunlardır :

A) Kazada mevcut bütün köylerin dört grup üzerine tasnifi,

B) Sıraya riayet edilerek keşif ve projelerin yaptırılması,

C) Keşif ve projeler göz önünde tutularak ayrıları veya verilecek ödeneklere göre içme suyu yapılacak köylerin tayin ve tesbiti. (İşlerin programlaştırılması)

A) Kazada mevcut bütün köylerin dört grup üzerine tasnifi :

Yukarıda da arz ettiğimiz gibi kazada mevcut bütün köyler dört gruptur. Mevcut köyler esaslı bir incelemeye tabi tutulur ve her köy bu gruplardan birisine ithal edilir.

B) Sıraya riayet edilerek keşif ve projelerin yaptırılması,

Köylerin ihtiyaç itibarıyla en lüzumlarından başlayarak yapılacak veya yapılması tahmin ve tasavvur edilen köyler içme sularında takip edilen prensip esas tutularak kararlaştırılır. Keşif ve projeleri yapılır.

C) Keşif ve projeler gözönünde tutularak ayrıları veya verilecek ödeneklere göre içme suyu yapılacak köylerin tayin ve tesbiti (işlerin programlaştırılması)

Devletçe verilecek ödenek, gerektiği takdirde köyce temin edilecek para nazarı itibara alınarak keşif miktarı göz önünde tutularak içme suyu yapılacak köylerin cetvelleri hazırlanır ve bu cetvele şu hususlar dere edilir:

a) Köyün sıra numarası, b) köyün adı, c) köyün nüfusu, d) köyün şimdiye kadar suyu nasıl temin ettiği, e) suyun getirileceği mesafe, f) ayrılan ödenek, g) düşünceler.

a) Köyün sıra numarası

Programa alınan köyler sıra ile numara alırlar. 1, 2, 3 gibi.

b) Köyün adı

Sıra numarasından sonra köyün adı yazdır.

c) Köyün nüfusu.

Köyün Nüfusu kaç olduğu ayrıca cetvele dere edilir.

d) Köyün şimdiye kadar suyunu nasıl temin ettiği.

Köyün şimdiye kadar suyunu nasıl temin ettiği esaslı bir incelemeye tabi tutulduktan sonra yazılır. Meselâ Gök yüzü suları ile, önünden akan çay ve dere sularıyla, uzak mesafelerden taşınarak getirmek suretiyle vesair şekillerde nasıl temin ettikleri zikredilir.

e) Suyun getirileceği mesafe

Menbadan köye kadar suyun getirileceği mesafe esaslı şekilde fen elemanı tarafından ölçülür. Verilecek rapora göre hangi cins ve çapta boru döşeneceği de ayrıca gösterilir.

f) Ayrılan ödenek

Bu köye ayrılan ödenek var ise köy yardımı da ilâve edilerek ayrıca geçirilir.

g) Düşünceler

Düşünceler sütununa bazı hususlar yazılır. Meselâ Şantiye merkezinin köyün içinde kurulacağı veya uzak şantiye merkezlerinden köye boru taşınacağı veya köyün içme suyunun ödenek durumu itibariyle ve uzun mesafeli olduğu için yollara taksim edilerek yapılacağı zikredilir-

2) Yapım faaliyetleri

Yapım faaliyetlerini üç nokta üzerinde toplamak mümkündür :

A) Suyun çıktığı yerdeki faaliyet (Menba sahasında faaliyet)

B) Suyun geçtiği yerdeki faaliyet (su yolu üzerindeki - isale hattı üzerindeki) faaliyet.

C) Suyun aktığı yerdeki faaliyet (Çeşme ve Hayvan yalağının yapılması)

A) Suyun çıktığı yerdeki faaliyet

Su menbaındaki faaliyeti hukukî ve fennî faaliyet olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür.

a) Hukuki faaliyet :

Kaynak, arzın mütemmim bir cüzü olup mülkiyeti kaynadıkları toprağın mülkiyeti ile beraber iktisap olunur-

Eğer su menbaı hususî şahıslardan birisinin arazisinden (aynı köy veya diğer bir köy halkı) veya başka bir köyün orta malı içinden çıkıyorsa bu suyun elde edilmesi bir ihtilâf mevzuu haline gelebilir.

Bu takdirde önümüzde iki yol mevcuttur,

aa) Rıza ve anlaşma yolu ile hal

bb) Kanun yolu ile hal

aa) Rıza ve anlaşma yolu ile hal :

Parasız veya paralı su menbaı satın alınır ve faaliyete geçilir. Aksi takdirde Kanun yoluna baş vurulur.

1953 yılında Koçhisar kazasının Avşar, 1954 yılında Çubuk kazasının Kızıleğik, 1955 yılında Beyşehir kazasının gamlar köylerinin içme su menbalarında ihtilâflar meydana çıkmış ve bedelsiz anlaşma yolu ile hal edilmiş ve içme su tesisatları yapılarak suları akıtılmıştır. Ve yine 1955 yılında Beyşehir kazasına bağlı Bayat köyünün su menbaında ihtilâf zuhur etmiş ve köy tarafından muayyen bir para verilmek suretiyle anlaşmazlığa son verilmiş ve köyün su tesisatı yapılarak suyu akıtılmıştır.

bb) Kanunî yolu ile hal

Su menbaının kanun yolu ile halli kamulaştırma cihetine gitmekle mümkündür. Bu gibi hallerde Sular Kanununun 6 ncı maddesi şu sarahati ihtiva etmektedir. (Bir köyün hayat ve sıhhati için zarurî olup hududu haricinde bulunan sulardan temini istifadesi için Sağlık Vekâletinin tasvibine iktiran etmek şartıyla bu sular köyün mensup olduğu kaza kaymakamlığınca köy namına istimlâk edilebilir.) Sular Kanununun 6 ncı

maddesine göre kamulaştırma cihetine gidilebilmek için bazı şartların mevcudiyeti lâzımdır. Bu şartlar şunlardır :

aaa) Kamulaştırılacak su menbaı suya ihtiyaçlı köyün hudutları dışında olacaktır.

bbb) Lehine istimlâk yapılacak köyün sınırları içinde içme suyu ihtiyacını giderecek menba bulunmadığı ve mevcutsa kuyu sularının da ihtiyacı karşılayacak vasıfta olmadığı mevcut değilse adi kuyular veya artezyen kuyuları açmak suretiyle de su teminine imkân görülmediği mütehasıs fen elemanları tarafından tayin ve tesbit edilmiş olacaktır.

ccc) Kamulaştırılacak menbadaki suyun fizikî, kimyevî ve bakteriyolojik bakımlardan içilmeye elverişli bulunduğu resmî laboratuvar incelemeleriyle tesbit ve tevsik edilmiş olacaktır.

ddd) Aleyhine istimlâk yapılacak köyün, kamulaştırılacak menba suyundan ziraat ve bahçe arazilerini sulama bakımından istifade etmedikleri veya etmelerinin imkânsız bulunduğu ziraat ve fen elemanları tarafından bir raporla belirtilmiş olacaktır.

eee) Bu su menbaından aleyhine istimlâk yapılacak köyün hayvanlarının su içme bakımından istifade etmedikleri veya istifade ettikleri takdirde suyun istimlâki sebebiyle bu istifadenin devam etmesinin imkân dahilinde bulunabileceği ziraat ve fen elemanları tarafından tesbit edilmiş olacaktır.

fff) Suyun değerinin mahallen bir heyet tarafından değerlendirildikten sonra parası peşin verilmiş olacaktır.

ggg) İhtiyaçlı köyün suyunun ademi mevcudiyeti halinde hayatının ve sıhhatinin tehlikede olması sıhî ve tıbbî bakımdan belirtilmiş olacaktır.

hhh) Aleyhine istimlâk yapılacak köyün içme suyu bakımından o sudan istifade etmemesi veya istifade ettiği takdirde ihtiyacından fazla bulunması tesbit edilmiş olacaktır.

iii) Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletinin kamulaştırmayı tasvip eder mahiyette müsaade istihsal etmiş olması lâzımdır.

Kamulaştırma dolayısıyla köyler arasında vukuu melhuz hadiseleri önlemek için su durumu müsait olduğu takdirde su menbaında yapılacak kaptaj sahasına bir savak bırakmak yerinde olur.

Su menbalarına konan ihtiyatî tedbirler :

İki köy arasında su menbaında ihtilâf vukuu halinde ilgili köylerin ihtiyatî tedbir talepleriyle Mahkemeye başvurmaları halinde Mahkemelerce su menbalarına ihtiyatî tedbirler konmaktadır. Bu gibi durumlarda menbada fennî bir faaliyete girişmeye imkân yoktur. İş Mahkemeye intikal edince ihtiyaçlı köy Mahkeme neticesine kadar sudan mahrum kalacaktır. Mahkeme sonucunda da suya ihtiyacı olan köy ya kazanacaktır veya kaybedecektir. Kazandığı takdirde su menbaina el koyup faaliyete geçecektir. Kaybettiği takdirde, şartlar müsait ise su menbainı kamulaştırma cihetine gidecektir.

Mahkemede dava yıllarca uzayabilir ve köyün suya kavuşması bu sebeple gecikebilir. Bu gibi ihtiyatî tedbir konan su menbaları için sonucu meçhul istimlâk sistemlerine başvurmak yerinde olur. Yani köylerimizin sür'atle suya kavuşmaları esas prensip kabul edildiğine ve bunun neticesi olarak köy içme su faaliyetlerini engellemeye matuf bütün maniaların seri bir şekilde aşılması lâzım geleceğine göre ihtiyaçlı köy derhal su menbainı diğer köye aitmişçesine kamulaştırmalıdır. Mahkeme sonucunda bu menba aleyhine kamulaştırma yapılan köye ait olduğu neticesine varılırsa mesele yoktur. Aksi takdirde su menbaı lehine istimlâk yapılan köye ait olduğu taayyün ederse istimlâk muamelesi hukukan yok addedilerek bu yolda işlem yapılmalıdır. Bu takdirde kamulaştırma bedellerinin geri alınıp alınmayacağı konusu münakaşa edilebilir.

Haddi zatında o mahal ihtilâflı olduğu anlaşıldığına göre kamulaştırma bedellerinin ihtilâf sonuna kadar ödenmemesi gerekmekte ise de ödendiği takdirde ne yapmak lâzımdır?

İstimlâk muamelesinin hukukî mesnedi kalmadığına göre istimlâk bedellerinin geri alınmasında hukukî bir mahzur yoktur.

b) Fennî faaliyet :

Su menbaı köyün orta malı bir araziden çıkıyor ve aynı zamanda köy arazi ve bahçelerinin sulanma meselesi ve hayvanlarının su içme işi ile ilgili değil ise mesele kolaydır. Menba derhal açılarak faaliyete geçilir. Kamulaştırma sonucunda da menbaya el konur ve yapılmağa başlanır.

Menbadan suların alınması :

Menbadan suların alınması halinde üzerinde durulacak en mühim nokta suyun yalnız ilkbahar aylarında çıkan ve sonradan azalan veya kuruyan yalancı sulardan olmamasına dikkat etmek lâzımdır. Tatbikatta bu şekilde tesisatları yapılarak su köye aktıktan sonra ertesi yıllarda men-

badaki suyun yalancı su olması sebebiyle suları azalan veya büsbütün kuruyan köylere rasgelmektedir.

Menbadan suların alınması, vaziyetlerine göre muhtelif ve çeşitli şekiller arz etmektedir. Bu durumlar yedi tip üzerinde mütalâa edilmektedir. Bu tip ve şekiller şunlardır :

aa) Suyun yandan ve bir gözden çıkması hali

Bu gibi hallerde inşaatın zemine iyice gömülmesini temin etmek, etraf yanlariyle üstünü çorak toprakla doldurularak muhafaza altına almak, etrafına derin hendekler açarak yağmur suları vesairenin içeri girmesine mani olmak, hendeklerin etrafına çit yapmak lâzımdır.

bb) Menbaların yandan ve bir kaç gözden çıkması hali

cc) Suyun tabandan bir veya bir kaç gözden kaynaması hali

dd) Drenaj

Su alınacak yer bir menba vaziyetinde olmayıp bir veya müteaddit hendekler açılmak suretiyle toplanır ise bu takdirde drenajdan bahsedilir. Bu tiplerde sathî suların girmemesine azamî dikkat ve itina göstermek lâzımdır.

ee) Suyun, sulu veya kuru derelerden alınması mecburiyeti hali

aaa) Suyun, sulu dereden alınması halinde en fazla dikkat edilecek nokta suların muayyen bir süzücü tabakadan geçmesini temin etmektir.

bbb) Suyun, kuru derelerden alınması halinde iş mahallinde vaziyetin bir su Mühendisi tarafından tetkiki lâzımdır.

ff) Galeriler ile yer altı suyunun alınması

Yer altı su tabakası evvelâ bir kuyu açmak suretiyle tesbit olunur ve bu noktadan itibaren suyun yeryüzüne çıkacağı mevkii gerekli profilden bulunur.

Galeri araları 5-8 metre mesafeli baca kuyularını birbirine birleştirmek suretiyle vücuda getirilir.

Suyun, işe mani olmaması için mansaptan menbaya doğru bir ameliye yapılır.

Galerinin suyu akıtması için gerekli meyli haiz olması lâzımdır.

Galeri inşaatlarında kazaları önlemek için tecrübeli ve bu işte çalışmış ustalar kullanmak lâzımdır.

gg) Adi kuyularla su temini

Temiz ve mümkün mertebe pisliklerden masun yerlerde yer altı sularından istifade etmek üzere kuyular açılır. Burada dikkat edilecek en mühim nokta kuyunun içerisine dışarıdaki pis suların girmesine mani olmak maksadiyle kuyu ağzının etrafına bir beton döşeme yapmaktır.

B) Suyun geçtiği yerdeki faaliyet

Menbada suyun akıtılacağı çeşme yerine kadar olan su yolu (isale hattı) faaliyetlerini iki gruba ayırmak mümkündür.

a) Hukukî faaliyet

b) Fenni faaliyet

a) Hukukî faaliyet :

Menba ile çeşme yeri arasında birçok tarlalar, bahçeler, ağaçlık ve sebzelik sahalardan geçmek icabetmektedir. Kanallar zamanından önce açılmamış ise bu gibi zarar tevhit eden hadiseler daima olacaktır. Ağaçlık sahadan geçiyorsa zarar her zaman mevcuttur. Bunun için yapılacak şey köyce zarar ve ziyanı bedelsiz anlaşmaya varılmadığı takdirde ödemektir.

1954 yılında Çubuk kazasının Sirkeli köyü su yolu üzerinde sebzelik bir sahanın tahribi ile ilgili bir anlaşmazlık çıkmış ve bedelsiz anlaşma yolu ile ihtilâf hal edilmiş ve köyün suyu akıtılmıştır.

1955 yılında Beyşehir kazasının Bayat köyünün isale güzergâhı üzerinde ekili tarlaların tahribi sebebiyle anlaşmazlık çıkmış ve köylü tarafından muayyen bir para verilmek suretiyle ihtilâf hal edilmiş ve köyün suyu akıtılmıştır.

Esasen Medenî Kanun hükmüne göre isale güzergâhı boyundaki gayrimenkul sahipleri su yolunun başka yerden geçirilmesi imkânsız olur veya çok masrafi mucip bulunursa yapılacak zarar tamamen ve peşin tazmin olunmak şartıyla mülkünün altından veya üstünden geçirilmesine müsaade etmeye mecburdurlar.

b) Fennî faaliyet

Su yolu üzerinde fennî faaliyet dört safha üzerinde cereyan eder.

aa) Güzergâh tesbiti

bb) Kanalların açılması

cc) Boruların döşenmesi

dd) Kanalların kapatılması

aa) Güzergâh tesbiti :

İsale hattından ilk yapılacak iş menbaın çeşme yerinden yüksekliğini bulmaktır. Burada muhtelif hallere rasgelinektedir.

aaa) Menba bariz surette köyün bulunduğu sathı mailin üst kısmında gözle görülebilir şekilde yüksekte ve mütemadi inişle köye gelmek, kabil ise bu takdirde menba ile çeşme yeri arasında elli metrede bir kazık çakılarak su yolu ve tulü tesbit edilir.

bbb) Bunun haricinde bütün hallerde menbaın çeşme yerinden yüksekliğini Nivelman âletiyle tayin etmek lâzımdır.

Güzergâh tesbiti ameliyesi bir ekip vasıtasıyla yapılır. Bu ekibin teşekkülü şöyledir :

	<u>Adet</u>
1 — Miracı	1
2 — Alet taşıyan	1
3 — Metre tutan	2
4 — Kazık taşıyan	1
5 — Varyozcu	1
6 — Kazığa numara yazan	1
7 — Kazma ve kürekçi	2

Bu ekip, suyu getirilecek köyden İmece suretiyle teşkil olunur.

Çakılan kazıklar daima yerle bir olur ve kazıkların sağ tarafına kazma ile büyük bir çukur kazılır, çıkan toprakla çukur haricinde bir tümsek yapılır, bu suretle kazıkları bulmak mümkün olur.

Kazıkların daima hendek kenarında kalacağı veçhile hafriyatın yapılması lâzımdır. Normal bir mesai ile saat ta en az 500 metrelik bir güzergâh tesbit edilmelidir.

Kazıklar ne kadar sık olursa hendek o kadar doğru açılmış ve boru da o kadar düzgün döşenmiş olur. •

Su yolu (isale hattı) üzerinde dereler, zemin tümseklikleri ve kayalık kısımlar bulunabilir.

Dereler : Eğer güzergâh üzerinde büyük bir tül ile dolaşmayı icabettiren dereler varsa ve bunları gayet kısa tulde ve dolaşmadan ve bir si-

fon yaparak geçmek, İktisadî olduğu anlaşırsa bu yolu tercih etmek lâzımdır.

Zemin tümseklikleri : Güzergâh üzerinde bazı yerlerde düz bir hat istikametinde zemin tümsekliklerine tesadüf edilirse o vakit bu tümseklikteki hafriyatın hesabım mahallinde fennî usuller ve ölçülerle yaparak su yolunu buradan geçirmelidir.

Kayalık kısımlar : Güzergâh tesbitinde mümkün mertebe kayalık yerlerden kaçınılmalı ve köylünün mesaisini kolaylaştırmak cihetleri daima göz önünde bulundurulmalıdır.

bb) Kanalların açılması :

Boru döşenecek kanalların projedeki esas kaidelere göre açılması lâzımdır. Kanal açma işi köylüye aittir. Köylüler ya bunu toptan açarlar (Müşterek çalışma usulü) veya her imece mükellefinin hissesine isabet edecek miktar verilerek açtırılır. (Ferdî ve münferit çalışma usulü) tatbikatta daha ziyade ikinci sık tercih edilmektedir. Zira en iyi ve seri netice ikinci usulle elde edilmektedir.

cc) Boruların döşenmesi :

Boruların döşenmesi her cins boruda başka şekiller arzeder.

aaa.) Toprak borular (Künkler) :

Toprak borular killi topraklardan yapılmaktadır. Bu cins borularda borunun terlememesi, köklerin boruya girmemesi (sansar yapmaması) ve borunun sağlamlığını temin etmek için borunun etrafına bir gömlek (kaplama) yapmak lâzımdır.

bbb) Beton borular :

Boruların döşenmesi her cins boruda başka şekiller arzeder.

Umumiyetle 50 santimetrelilik tülde imâl edilen beton boruların tesiatı yapılacak köy civarında temiz kumlu bir dere kenarında yapılması muvafıktır veyahut bütün kaza köylerinin boru ihtiyacı için kazanın muvafık bir yerinde boru şantiye merkezi kurulmalıdır. Boru şantiye merkezleri boru imaline elverişli kum bulunan ve nakliyatı kolay ve merkezî vaziyette olan yerlerde kurulmalıdır.

Borular, bir metreküp kuma 400 kilo çimento koymak suretiyle elde olunan harç ile imâl olunur.

Suyun sızınması için beher metreküp harç içerisine 50 kilo ebatsız ince silisli kum konması lâzımdır. Buna (Filler) denir ve dere kumlarının (delikleri yarım milimetreden küçük) ince elekten geçirilmesi suretiyle

veya dere kenarlarında bu cinsten birikmiş olan gayet ince kumlardan istifade edilerek temin olunur.

Borular piyasada mevcut saç kalıplardan faydalanılarak imâl edilir. Bu kalıpların tamamen yuvarlak maktalı olanlarının yerine bir kısmı düz olanlar tercih edilir.

Dökülen boruların kuruyuncaya kadar bilezik üzerinde bulunması lâzımdır.

Boruların imâlinde 3 - 4 gün sonra yani henüz beton rutubetli iken borular çimento banyosuna üç kerre batırılarak delikleri kamilen tıkanmış olmalıdır.

Borular bir kaç saç varil içerisinde hazırlanan çimento şerbetine daldırılmak suretiyle banyo edilmelidir.

Boruların imâlinde kullanılacak kum, kil, toprak vesair pisliklerden tamamen ve yıkanmış olmalıdır.

Borular imâl edilirken betonun güzelce tokmaklanarak sıkıştırılmasına dikkat edilmelidir.

Şantiyelerde boru yapılırken dikkat edilecek hususlar şunlardır :

aaaa) Çimento tozunun eksiksiz olması

bbbb) Kalifiye işçi temini

cccc) Boru imâl edildikten sonra bir müddet sık sık sulanması ve üzerinin hasırla örtülmesi.

dddd) Mümkün mertebe borunun prizinin şantiye merkezinde almasının temini (Boru prizini döşendikten sonra alabilir. Fakat taşınırken kırılmaması için tamamen şantiye merkezinde almalıdır.)

Borular bağlanırken riayet edilecek hususlar :

aaaa) Bağlantı yerlerine konacak harem çimento ve kum nisbeti Nafia Vekâletince tesbit edilen esaslara uygun olmalıdır. Aksi takdirde suyun isalesi mümkün olmaz.

bbbb) Borular, ek yerlerine düz geçirilmelidir.

Bu kaideye riayetle ek yerlerinin sağlamlığı temin edilmiş olur.

cccc) Ek yerlerine konan harç bir müddet sık sık sulanmalıdır.

dddd) Döşenen boruların üstleri, hayvanların ve şahısların tahribatından gündüz ve gece suhnet farkından çatlamaması için muvakkâ-

ten 20 - 25 cm. kadar toprakla kapatılmalıdır. Kanalları tamamen kapatma işi tesisat fen elemanı tarafından teslim alındıktan sonra yapılır.

eeee) Tabanın sağlam olmasına dikkat edilmelidir. Çünkü taban yumuşak toprak olduğu takdirde üzerine toprak ağırlığının binmesi halinde borular kırılabilir. Binaenaleyh boruları imlaya döşememek, sağlam zemin üzerine oturtmak lâzımdır. Aksi takdirde imlaya döşenen borular çöküntü neticesi olarak ek yerlerinden çatlar ve suyun isalesi yapılamaz-

ffff) Kanal muayyen hadde kadar derin olmalıdır. Bu miktar bir metre civarında olmalıdır. Sebebi; suyun ısınmasına, donmasına mani olmak ve boruları harici tesirlerden (üzerine ağır taşlar yuvarlanması gibi) masun bırakmaktır.

dddd) Boru döşenmesi esnasında işde bir durma olursa yabancı maddelerin içeri girmemesi için boru ağzlarının kapatılması lâzımdır.

hhhh) Boruların döşenmesinde daima göz önünde bulundurulması icabeden cihazlardan birisi de ek yerlerinin boru içinden sıvanmasıdır.

ccc) Demir boru :

Demir borular kullanılmadan evvel içine zift konulan sıcak katranla haricen Tila edilir.

Bu boruların manşonları sülyen ve lifle güzelce sıkıştırılmak suretiyle eklenir.

Demir borularla yapılan sifonlarda borunun zaman zaman tahliye edilerek temizlenmesini temin etmek maksadiyle en çukur noktasına bir vana veya valf konur.

ddd) Font borular :

Font borular muntazam şekilde hazırlanan hendekler içerisine anbuvatman ağzları yukarı doğru gelecek şekilde ve alçak yerlerden başlayarak yükseğe doğru ferş edilirler.

Su yolu üzerinde lüzumlu bazı fennî tesisatlara ihtiyaç vardır. Bu tesisatlar 1) Toplama odaları, 2) Maslaklardır.

1) Toplama odaları : Toplama odaları bir kaç menbain kaptaj tesisatından veya drenaj şebekesinden gelen suların bir araya toplanarak İsale borusuna şevki için kullanılır.

2) Maslaklar : Maslaklar şu maksatlarla kullanılırlar.

A) İsale güzergâhında menba ile su deposu arasındaki yükseklik

farkından mütevellit tazyiki borunun tahammül edebileceği tazyikten fazla olduğu zamanlarda düşürmek-

B) İsale güzergâhında bir dere yatağının sifonla geçilmesi halinde sifonun giriş ve çıkış başlarına konulmak.

C) İsale hattının her 300 - 500 metresinde hattın kontrol ve tamiratını kolaylıkla temin etmek maksatlarıyla inşa olunurlar.

dd) Kanalların kapatılması :

İnşaatlar bittikten ve Fen elemanı tarafından gerekli rapor verildikten sonra kanalları kapatmak lâzımdır. Aksi takdirde boruları harici tesirlerden korumak mümkün olmaz.

Kanal kapatma işi köylüye aittir.

Uzun mesafeli köyler :

Tatbikatta uzun mesafeli köylere rasgelmektedir. Bunların yapımları ödenek durumu itibarıyla ihtiyaçlı bir çok köylerin yapımına mani olacak ise bu takdirde bu tip köylerin yapımlarını yıllara taksim ederek inşa etmek yollarını tercih etmelidir. Ödenek durumu müsait ise bu takdirde tamamını yıl içinde yapmalıdır.

1953 yılında Koçhisar kazasında altı kilometrelik Çıkınağıl köyünün içme suyunun yapımında bu sebeple yıllara taksim etme yolu ihtiyar edilmiştir. Buna mukabil 1955 yılında Beyşehir kazasına bağlı sekiz kilometrelik Gökçekuyu ve yine sekiz kilometrelik Dumanlı köylerinin içme suları uzun mesafeli olmalarına rağmen ödenek durumları müsait bulunduğundan inşaat mevsimi içerisinde inşalarına başlanmış ve sulan aktılmıştır.

C) Suyun aktığı yerdeki faaliyet (Çeşme ve hayvan yalağının yapılması)

Köyde suyun akacağı çeşme yerinin veya yerlerinin tesbiti mühim bir mesele teşkil etmektedir. Bu yüzden köylülerin birbirine düştükleri hatta yapılan tesisleri, tahrir ettikleri az çok görülen vak'alardandır. Bu nokta üzerinde hassasiyetle durmak lâzımdır. Bu iş için çıkar yol çeşme yerinin teşbihini, su köye aktıktan sonraya bırakmak en isabetlisidir-

Suyun köye getirilmesiyle iş bitmiş ve gaye elde edilmiş olur. Güdülen hedef suyun köyde akmış olmasıdır. Bu bakımdan çeşme şekli ve tipi ehemmiyetli bir mesele halini almaz ise de az çok zevki selimi aksamalıdır. Bundan başka hayvan yalaklarını da mutlak yapmak lâzımdır. Çün-

kü köylerde hayvanlar köyün geçim kaynağını teşkil etmekte olduklarından onların muayyen zamanlarında temiz su içmeleri hayati bir zarurettir.

Bazan tatbikatta çeşmelerin gösterişlerine çok ehemmiyet verildiği ve bu yüzden külliyetli masraflar yapılarak heybetli çeşmeler inşa edildiği görülmektedir ki bu köy içme suları davasının ruhuna tamamen mugayirdir.

Çeşme inşaatı :

Çeşmeler hazneli ve haznesiz olarak iki tip üzerinden yapılır.

Hazneler menba sarfiyatı çok az olduğu zaman gece gelen suyun ziyaa uğratılmayarak biriktirilmesi maksadiyle yapılır. Hazneli çeşmelerde kat'î olarak çeşmeye bir musluk konulur. Aksi takdirde hazneye lüzum yoktur. Çünkü su toplama imkânı elde edilemez. Haznelerin dolu savakları çeşme musluğunun üst hizasından yalak içerisine verilir.

Yalaklar : Çeşme önlerindeki hayvan yalakları betondan veya taştan yapılır.

IV) KÖY İÇME SULARINDA YAPIM SİSTEMLERİ

Köy içme suları yapımında üç sistem vardır.

- 1) Vilâyetçe yapım sistemi
- 2) Kazaca yapım sistemi
- 3) Muhtelit yapım sistemi
- 1) Vilâyetçe yapım sistemi :

Köy içme sularında Vilâyetçe yapım sisteminde keşif ve projeler Vilâyetçe yaptırılır ve program Vilâyetçe hazırlanır, işler toptan ihale edilir. Veya münferiden emanet usulüyle yaptırılır ve istihkak sahiplerinin ödenekleri Vilâyetçe ödenir. Kaymakamlarca yalnız köylü tarafından menba sahası açtırılır, kanallar kazdırılır, borular taşıttırılır vesair imece ile ilgili hususlar yaptırılır. Bu sistemde kaymakamların faaliyetleri tahdit edilmiş olduğundan her zaman randıman sağlayamaz.

- 2) Kazaca yapım sistemi :

Köy içme sularında kazaca yapım sistemi keşif ve projelerin Vilâyet fen elemanlarına Kaymakamlarca yaptırılması ve programların kazaca tanzimi ve bütün yapım ve para tediye işlerinin fen elemanlarının verecekleri raporlar üzerine kaza komisyonlarınca yapılmasıdır. Bu sistemde

ödenek toptan kaymakamlık emrine gönderilir ve bu suretle belli olan ödenek miktarı, tesbit edilen keşif miktarları göz önünde tutularak hangi köylerin içme suları yapılacağı programlaştırılır ve yapım faaliyetine geçilir.

Başarıya imkân veren ve tercihe şayan en iyi sistem bu sistemdir.

Kaymakamlara geniş bir serbesti imkânını sağlayan bu sistemin en mümeyyiz vasfı işlerin sür'atle ve selâmetle ve verimli bir şekilde sonuçlandırılmasını sağlamasıdır.

Ankara Vilâyetinde tatbik edilen bu sistemden çok iyi semereler elde edilmektedir. Ankara Vilâyetinde müteahhit durumunda bulunan su mühendisleri kazalara gidip kaymakamların tesbit ettikleri köylerde keşif ve projeler tanzim etmekte ve Vilâyetçe kazalara ayrılan ödenek göz önünde bulundurularak programlar yapılmakta ve bu program dairesinde çalışılmaktadır.

Sistemin verim kabiliyetine bir misal vermek üzere; 1954 yılında Çubuk kazasında Devletin vermiş olduğu yardım ödeneğiyle 25 gün içerisinde dokuz köyün temiz ve sıhhi içme suyuna kavuştuğunu söylemek kâfidir.

Ödenek durumu müsait olsa idi aynı müddet içerisinde bu miktarı bir veya iki misline çıkarmak mümkündü.

Ankara Vilâyeti Genel Meclisinin bir kararına göre kazalarda teşekkül eden emanet komisyonlarına o kazanın Genel Meclis Üyeleri de katılmaktadırlar. Bu üyeler gerek programların tanziminde gerek içme su tesislerinin inşasında ve gerek ödenek işlerinde rey sahibidirler. Bu karar kaymakamların şevki idare kuvvetini kırmamak şartıyla çok yerinde ve isabetlidir. Yine Ankara Vilâyeti Genel Meclisinin bir kararına göre de komisyonlarca köylere ayrılan ödenekler doğrudan doğruya köy bütçelerine gelir kaydedilmekte ve köy namına bankaya yatırılmaktadır. Bu suretle istihkak raporlarının münderecatına göre istihkak sahiplerinin istihkaklarının sür'atle tediyesi mümkün olmakta ve bu suretle işlere esaslı hız verilmektedir.

3) Muhtelit yapım işleri :

Köy içme sularında muhtelit yapım sistemi köy içme suları programlarının tanziminde, ödeneklerin ayrılmasında, sarfında, tesisatların yapımında vesair işlerin bir kısmının Vilâyetçe, bir kısmının kazaca yapılmasının esas ittihaz edilmesidir. Bu sistemde verim zor elde edilir ve randımanlı iş çıkarmak her zaman mümkün olamaz.

Konya Vilâyetinde bu sistem tatbik edilmektedir.

Bu sistemin bir tatbikatı olarak Ekim sonu itibariyle 1955 yılı programına alınan Beyşehir kazasının isale hattı yekûnları otuz iki bin metre tutan on iki köyünde içme su tesisatı yapılarak bu köyler temiz ve sıhhi, daimî ve bol içme suyuna kavuşmuşlardır.

V) KÖY İÇME SULARINA YARDIMLAR

Köy içme sularına Devletçe (köy gücü haricindeki işçiliklerine) yardım yapılmaktadır. Ayrıca köyler de bazan nakdî yardım yapmaktadırlar. Konya Vilâyet Genel Meclisinin bir kararına göre dağ köyleri 1/4, ova köyleri 1/2 nisbetinde nakdî yardıma mecburdurlar. Fakat bu sistem yürümemiş sonradan tedricen ve kısmen sarfinazar edilmiştir.

1955 yılında dağ köylerine yardımlar tam keşif üzerinden çıkmakta idi. Sistemin yürümemesi sebebi köylülerin lâzım gelen parayı tedarik edip işe başlamamalarıdır-

Su işlerinin matluba uygun şekilde yürümesini temin için evvel emirde yardım hususunu verim sağlayan esaslara bağlamak lâzımdır. Ana kaide olarak bütün yardımın Devlet tarafından yapılması esas ittihaz edilmeli, istisnaen köy yardımına başvurulmalıdır. Köy içme suları geri kalmış yerlerde muhtelif sebepler arasında köy yardımlarının da Devlet yardımı kadar veya buna yakın bir miktarda iştirak ettirilmesinin mühim rolü olmuştur.

VI) KÖY İÇME SULARINDA DEVLET VE KÖYE AİT İŞLER

Köy içme sularında Devlete ait işler iki çeşittir.

- 1) Köy içme sularının yapımına nakdî yardımda bulunmak.
- 2) Köy içme sularının yapımına aynî yardımda bulunmak.
- 1) Köy içme sularının yapımına nakdî yardımda bulunmak.

Köy içme sularının yapımı için Devletçe paraca yapılan yardım nakdî yardımdır. Bu para köy gücü haricinde işçiliklere sarfedilmektedir.

- 2) Köy içme sularının yapımına aynî yardımda bulunmak:

Köy içme sularına Devletçe yapılan aynî yardımlar her çeşit malze-

me yardımudur. Köy içme sularının yapımı için köy gücü haricindeki işçiliklerine malzeme yardımı çimento ve borudur. Bazı hallerde buna motor ve tulum balar da ilâve edilebilir.

Köy içme sularında köye ait işler şunlardır :

- 1) Kaptaj ve drenaj sahasının açılması ve kapatılması.
- 2) Kanalların açılması ve kapatılması-
- 3) Güzergâh tesbitinde imece yardımı.
- 4) Boru vesair yapı malzemesinin mahalline şevki (Çimento, kum, taş v.s.)
- 5) Su menbai ve su yolu için zarar ziyan ve kamulaştırma bedellerinin ödenmesi.

Köylü kendine düşen bu vazifeleri ifa ile mükelleftir. Aksi takdirde köye ayrılmış olan aynî ve nakdî yardımlar başka bir köye tahsis edilir.

VII) KÖY İÇME SULARININ YAPIMINDA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Köy içme suları başlı başına kompleks bir davadır. Bu davanın halli için ne ihtiyaçlı köylerin tesbiti ve keşif ve projelerinin tanzimi ve ne de ödeneklerin ayrılması ve işlerin programlaştırılması davanın tahakkuku için kâfi değildir. Bu davada hedefe vasıl olabilmek için birçok karışık meselelerin halli devamlı, fennî ve İdarî kontrol ve murakabe lâzımdır. Bu davanın tahakkukunda başından sonuna kadar bir çok çeşitli güçlüklerle karşılaşılacaktır. Bu güçlükleri şöylece tesbit edebiliriz :

- 1) İhtilâf güçlükleri
- 2) İdarî güçlükler
- 3) Fennî ve teknik güçlükler
- 4) Sair güçlükler

İhtilâf güçlükleri :

İhtilâf güçlükleri şunlardır.

- A) Su menbai ihtilâfları
- B) Su yolu ihtilâfları
- C) Çeşme yeri ihtilâfları

A) Su menbai ihtilâfları :

Köy içme su davasında su menbai ihtilâfları önemli bir yer işgali eder, İhtilâfların hal edilmemesi sebebiyle birçok köylerin su işleri yüz üstü kalabilir. Yukarda da arz ettiğimiz gibi su anlaşmazlıkları sulh yolu ve kanun yolu (kamulaştırma) usulleri ile hal edilmektedir.

B) Su yolu ihtilâfları :

Su yolu anlaşmazlıkları da hayli çetin bir manzara arz etmektedir. Su yolunun geçeceği ekili tarlalar, sebzelikler, bahçeler ve sadr yerlerde çeşitli anlaşmazlıklar çıkmaktadır. Bunların da halli, su menbaında olduğu gibi sulh yolu ve kanun yolu ile hal edilmektedir.

C) Çeşme yeri ihtilâfları :

Çeşme yeri ihtilâfları köy içme su işlerini icabına göre durdurabilecek ihtilâflar arasındadır. Köylüler çeşme yerinin mümkün olduğu nisbette kendi evlerine yakın yerlerde olmasını istemektedirler. Bütün köylünün arzusunu birden tatmin etmeğe yani her istenilen yere çeşme yapmağa ne su durumu ve ne de ödenek durumu müsait olmaz. En iyisi ihtilâflı olduğu anlaşılırsa çeşme yerini su köye aktıktan sonra tesbit etmektir.

2) İdarî güçlükler :

İdarî güçlükler şunlardır.

A) Mahallî otoritenin kontrolü meselesi

B) Sistem meselesi

C) Boru nakliye meselesi

D) Kanal açma ve kapama meselesi

A) Mahallî otoritenin kontrolü meselesi :

Köy içme su işlerinde başarıyı sağlayacak en mühim mesele işlerin başından sonuna kadar Kaymakamlarca devamlı kontrol ve murakabesidir. Kontrol ve murakabeden mahrum kalan işler yüz üstü kalır. Kontrol ve murakabe sayesinde güçlükler mahallinde bertaraf edilir ve işler salim bir mecraya girer. Kontrol işleri için Kaymakamlara birer motörlü vasıta temini elzemdir. Bu vasıtanın ademi mevcudiyeti halinde çıkan güçlükleri bertaraf etmek imkânı elde edilemez.

B) Sistem meselesi :

Köy içme sularında karşılaşılan güçlüklerin en önemlilerinden birisi de sistem meselesidir. Yani yapım sistemi meselesidir. Yukarıda da arzettiğimiz gibi bu işte en başarılı ve isabetli ve müsmir sistem kazaca yapım sistemine gitmektir. Bununla beraber mahallî imkânsızlıklar göz önünde bulundurularak yerine göre diğer sistemlere başvurmak cihetlerine de gidilebilir.

C) Boru nakliye meselesi :

Köy içme suları işlerinde köylere ve su kanalı boyuna boru nakletmek önemli bir mesele teşkil eder. Boruyu şantiye merkezinden köye kırılmadan, ezilmeden, sağlam olarak götürmek lâzımdır. Nakliyatı demir boruların dahi çatladığı, kırıldığı görülen hallerdendir. Bazı hallerde nakliye işi çok çetin bir hal alır ve finansman işi mühim bir mesele teşkil eder. Misal olarak, Beyşehir kazasına Elli beş kilometre mesafede Dumanlı köyüne sekiz kilometre mesafeden getirilecek su için şantiye merkezinden köye kadar boruların taşınması karşılaşılan güçlüklerin en başında gelmiştir. Bu köyün boru nakliye parası olarak ödediği para miktarı altı bin lira civarındadır. Çimento vesair nakliyat ta hesaba katılırsa yekûnun hayli kabaracağı kendiliğinden anlaşılır.

Genel olarak nakliyat köyün kendisine aittir. İstisnaen Nafia kamyonları vasıtasıyla nakliyat yapılmaktadır.

D) Kanal açma ve kapama meselesi :

Su yolu kanalının kazılma vazifesi köylüye ait bir iştir. Bununla beraber çetin kanal işlerinde köylüye malzeme yardımı (patlayıcı maddeler vesaire) yapmalıdır. Bazı köyler kanal açma işinde müşkilât çıkarmadan çalışıyorlar. Bazıları ise her türlü sebepler ileri sürerek çeşitli müşkilât çıkarmaktadır. Bütün güçlükleri hal edip kanalları açarak boru ferşiyatını yapacak bir hale getirmek icabeder.

Kanalların kapatılması işinde de kanal açmada olduğu gibi bazı hallerde müşkilâta karşılaşılmaktadır. Kanalların mutlak kapatılması zaruridir. Aksi takdirde gerek suhnet farkından ve gerek haricî müdahaleler sebebiyle borular kırılır ve emekler heder olur.

3) Fennî ve teknik güçlükler :

Fenni ve teknik güçlükler şunlardır.

A) Boru şantiyesi ve boru kalitesi meselesi

B) Fen elemanı meselesi

C) Kalifiye işçi meselesi

A) Boru şantiyesi ve boru kalitesi meselesi :

Boru şantiye merkezini, iyi evsafa kumu mevcut olan ve bütün köylere merkezi vaziyette bulunan yerlerde inşa etmelidir. Şantiyenin iyi işlemesi bütün fenni kaidelere uygun hareket etmesiyle mümkündür. (Boruyu tam dozunda yapmak, suyunu tam vermek ve iyi işçiler çalıştırmak) Boru şantiye merkezi iyi seçilmemiş ve fenni kaidelere riayet ederek çalışmıyorsa zorluklarla karşılaşılır. Fennî esaslara uygun olmayan borular taşınırken kırılır, aynı zamanda bağlandığı zaman su sızdırır. Bu durum bütün işleri sekteye uğratır.

Bütün fennî şartları haiz olarak sağlam borular için bazen çıkardan menfi propagandalar bile işlere çok sekte verdiği tecrübe edilmiş olaylardandır.

Bazı hallerde de köylüler demir boru almak ümidiyle beton boruların iyi yapılmadığı ve işe yaramadığını öne sürmektedirler ki bu nokta üzerinde hassasiyetle durmak lâzımdır.

B) Fen elemanı meselesi :

Köy içme suları mevzuunda karşılaşılan en mühim güçlüklerden birisi de fen elemanı meselesidir.

Fen elemanları köylerde içme sularının keşif ve projelerinin tanziminde, işlerin inşa halinde iken kontrolunda lâzımdırlar. Keşif ve projelerin inşaat mevsiminden önce yapılması işlere daha önce başlanmasını temin eder. İşler inşa halinde iken kontrol fennî ve teknik güçlükleri sür'atle bertaraf eder ve netice çabuk ve verimli alınmış olur.

Fen elemanmış sadece mevcudiyeti kâfi değildir. İşleri sık sık kontrol etmeleri lâzımdır. Çünkü işlerin yapımı halinde birçok fennî ve teknik müşkülâtla karşılaşmaktadır.

C) Kalifiye işçi meselesi :

Köy içme su tesisatlarının yapımında üzerinde durulacak önemli meselelerden ve karşılaşılan güçlüklerden birisi de kalifiye işçi bulmak güçlüğüdür. Her zaman ve her yerde kalifiye işçi bulmak müşkülâtiyle karşılaşmaktadır. Yapılan bazı su tesisatlarının üzerinden bir yıl dahi geçmeden tesisatın bozulduğu ve suyun akmadığı sık sık tesadüf edilen hallerdendir.

Proje münderecatına göre fennin ve tekniğin icaplarına uygun su tesisatlarını yapacak işçi meselesi üzerinde ne kadar durulsa azdır. Bin bir müşkülâtlarla ve masraflarla yapılan işlerin işlemez bir hale gelmesi asla

tecviz edilemez. Bu meselede kalifiye işçi güçlüğü'nün kaili için sırf bu işlerle uğraşacak kâfi miktarda açılacak kurslarda usta yetiştirmek temenniye şayandır.

4) Sair güçlükler :

Köy içme su faaliyetlerinde, yukarıda sayılan güçlüklerden başka çeşitli sair güçlüklerle karşılaşılacaktır Bunlar içerisinde proje harici işler meselesi karşılaşılan güçlüklerin esaslılarından birisini teşkil etmektedir.

Bazı köyler ve bazı gayri mes'ul şahıslar tarafından proje harici işlerin yapılmasını talep etmeleri işleri sekteye uğratmakta ve çıkmaza götürmektedir.

Not: Bu konudaki teknik malûmat tatbikattan edinilen tecrübeler, bilgiler ve Nafia Vekâleti tarafından tanzim edilen köylere içme suyu getirilmesine ait yönetmelikten ve içilmeye elverişli sular hakkındaki malûmat ise İstanbul Hıfzıssıha Enstitüsünden alınmıştır.

TERCÜMELER

BİRLEŞİK MİLLETLERİN İDARİ MAHKEMESİ

Yazan :

Vecihi TÖNÜK

Devlet Şûrası Âzasından

BİRLEŞİK MİLLETLERİN İDARİ MAHKEMESİ'nin statüsü ile nizamnamesini fransızca metinlerinden dilimize çevirerek bu önsözle sayın meslekdaşlarımızın tetkik ve mütalâalarına sunuyoruz.

İnsanın ana haklarına, şahsın haysiyet ve değerine, kadın - erkek, büyük - küçük bütün milletlerin hak eşitliğine inanan ve bunu bütün dünyaya ilân eden BİRLEŞİK MİLLETLER, adaletin muhafazası ve devletler arasındaki andlaşmalarla devletlerarası hukukun diğer kaynaklarından doğan vecibelere saygı gösterilmesi için gerekli şartları yaratmaya da azmetmiş ve bu maksatla BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI'nın başlıca adalet uzvu olarak da MİLLETLERARASI ADALET DİVANI'nı kurmuş bulunuyorken bu tek bir adalet uzvunun kifayetsizliğini de müşahede ederek bugün bir de İdarî Mahkeme teşkil etmiş bulunmaktadır.

Gerçekten, MİLLETLERARASI ADALET DİVANI'nın kapısı yalnız devletlere açık bulunduğundan ve DİVAN huzurunda duruşma ehliyetini yalnız devletler haiz olduğundan BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI'nın kendi sinesinde de adaleti yerine getirecek bu konuda uzmanlaşmış özel adalet uzuvlarına ihtiyaç olduğu pek açık bir keyfiyet idi. İşte bu lüzum ve ihtiyaç sebebile değil midir ki BİRLEŞİK MİLLETLER TEŞKİLÂTI'nın İDARİ MAHKEMESİ kurulduğu gibi bugün daha da ileri gidilerek ilim sahasında milletlerarası idari kazadan bahsolunmakta ve bu mevzu derin ve etraflı bir inceleme, irdeleme ve araştırma alanı olmaktadır. Bu da gayet tabiidir. Zira, milletlerarası münasebetler çoğaldıkça ve girift bir hal ve mahiyet aldıkça milletlerarası teşkilât da genişlemekte ve dallanıp budaklanmaktadır. Nihayet, her beşerî teşkilâtı tesis ve teşkil maksatlarına uygun bir şekilde işlemek ve yürütmek de insanın beden ve fikir kuvvetiyle mümkün olabileceğinden milletlerarası teşkilâtın vüs'at ve şümulü derecesinde milletlerarası memur ve hizmetliler kad-

rosu o derecede artmakta ve ehemmiyet kazanmaktadır. Yalnız bu hadise bile idari nitelikte ihtisas mahkemelerini# kurulmalarını zarurî kılmaktadır. Çünkü, bu milletlerarası memur ve hizmetlilerle bunların mensubu bulundukları milletlerarası kamu kuruluşları arasındaki uyuşmazlıkların çözülmesi ve âdil bir karara bağlanması suretiyle bizzat bu teşkilâtın sinesinde hukuk gerçek olarak hükümrân bulunmalıdır. İşte, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İDARÎ MAHKEMESİ de böyle kaçınılmaz bir olayın tezahüründen başka bir şey değildir'.

Milletlerarası münasebetler artıp geliştikçe bir milletlerarası idare hukuku da teşekkül etmekte ve gün geçtikçe de inkişaf yolunda ilerlemektedir. Dahilî, millî âmme hukuku sahasında müşahede edildiği veçhile idare hukuku, müstakil ve muhtar bir hukuk dalı haline gelipte diğer hukuk dallarından ve bilhassa medenî huktan ayrılınca kendisine has müesseseler vücut bulmakta ve böylece bir manzume haline gelen bu müesseselerin yanı başında İdarî adalet uzuvları da kendi yerlerini almaktadırlar. Bugün milletlerarası alanda da aynı müşahedeleri yapmaktayız. Bir milletlerarası idare hukuku sür'atle gelişirken milletlerarası İdarî kaza uzuvlarının da vücut bulduğu ve bir İdarî kaza sisteminin doğduğu görülmektedir. Nitekim daha şimdiden BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTININ İDARÎ MAHKEMESİ'nden başka UNESCO'nun İSTİNAF DİVANI, MİLLETLERARASI TARIM ENSTİTÜSÜNÜN İDARÎ MAHKEMESİ, AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK BİRLİĞİNİN İDARÎ MAHKEMESİ, AVRUPA İKTİSADİ İŞBİRLİĞİ TEŞKİLÂTININ KARMA İTİRAZ KOMİSYONU gibi kuruluşlar milletlerarası İdarî kaza uzuvları olarak halen faaliyette bulunmaktadır. Bütün bu milletlerarası İdarî yargı uzuvlarının kuruluş tarzları, görev ve yetkileri, muhakeme usulleri ve son karar ve içtihatları hakkında ayrıca bir yazı yazmak niyet ve arzusuyla bugünlük BİRLEŞİK MİLLETLER İDARÎ MAHKEMESİ'nin STATÜSÜ ile NİZAMNAMESİ'nin tercümesini sayın meslekdaşların tetkik ve mütalâalarına sunmayı uygun bulduk. Millî İdarî kazamıza taallük eden millî mevzuatımızla bir mukayese de yaratacağından alâka ve istifade ile okunacağına şüphe etmiyoruz. Ancak şayet tercümede bir yanlışlık yapmış isek bunun da iyi niyetimize bağışlanmasını hassaten rica ederiz.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN İDARÎ MAHKEMESİNİN STATÜSÜ

Madde : I

İşbu Statü ile BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN İDARÎ MAHKEMESİ adını taşıyan bir mahkeme ihdas olunmuştur.

Madde : II

(1) Mahkeme, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL SEKRETERLİĞİ memurlarının işe alınmalarına mütedair bulunan sözleşmeye veya memurların istihdam şartlarına riayetsizlik gösterildiği iddiasını ileri süren talep ve istidaları tetkik ederek bunların muhteviyatını teşkil eden hususları karara bağlamaya salahiyetlidir. «Mukavele» ve «istihdam şartları» terimleri, statünün alâkalı bütün hükümleri ile riayetsizlik iddiasının ileri sürüldüğü zamanki nizamname hükümlerini ve personelin tekaütlük nizamnamesi hükümlerini ifade ve istimal eder.

(2) Mahkemenin kapısı şunlara açıktır (mahkemeye müracaat hakkına malik olanlar şunlardır): a) BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL SEKRETERLİĞİ'nin vazifeden ayrılmış olsalar bile bütün memurları ile ölüm sebebiyle - mortis causa - bunların haklarına halef olmuş bulunan bütün şahıslara,

b) İşe alınma sözleşmesinden veya istihdam şartlarından ve hususiyle personel statüsüyle memurun istinat edebileceği bütün nizamname hükümlerinden doğan hakları talep ve iddia edebilecek diğer bütün şahıslara.

(3) Salahiyetine taallük eden hallerde karar vermek mahkemenin kendisine aittir.

(4) Bununla beraber 1 Ocak 1950 tarihinden önceki zamanlara ait hadiselerle taallük eden talep ve istidalar hakkında mahkemenin salahiyeti yoktur.

Madde : III

(1) Mahkeme, muhtelif milletlere mensup yedi üyeden mürekkeptir. Bunlardan yalnız üçü her dâvada bulunur.

(2) Üyeler, üç yıllık bir süre için BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL MECLİSİ tarafından tâyin olunur. Müddetlerinin hitanında tekrar intihapları caizdir. Şukadar ki mahkemeye tâyin edilen ilk üyelerden ikisi bir ve diğer ikisi iki yıllık bir süre için tâyin olunurlar. Süresi bitmemiş olan üyenin yerine tâyin edilmiş bulunan üye, seleftinin süresini ikmal edinceye kadar vazifede kalır.

(3) Mahkeme, kendi üyeleri arasından başkaniyle iki başkan vekilini kendisi seçer.

(4) BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL SEKRETERİ, mahkemeye bir kâtiple (sekreterle) lüzum görülecek sair personeli temin eder.

(5) BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL MECLİSİ, mahkemenin herhangi bir üyesini vazifesinden ancak diğer üyelerin üyelik sıfatının artık devam edemeyeceğine dair ittifakla vereceği karar üzerine çıkarılabilir.

(6) Görevinden çekilmek isteyen üye, istifanamesini mahkeme başkanına verir. Mahkeme başkam, bunu BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL SEKRETERLİĞİ'ne yollar. Yollamanın Genel Sekreterlikçe tebellüğü üzerine mahkeme âzalığı inhilâl etmiş sayılır.

Madde : IV

Mahkemenin gündeminde görülecek iş olmak ve başkanın fikrince bu işler bir toplanmayı muhik gösterecek nitelikte bulunmak şartıyla nizamnamesinde tâyin ve tesbit edilmiş bulunan zamanlarda mahkeme, olağanüstü toplantılar yapar. Mahkeme ruznamesindeki işler, muhik kılacak olursa Mahkeme Başkanı, mahkemeyi olağanüstü toplantıya çağırabilir.

Madde : V

(1) BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL SEKRETERİ, Mahkemenin işleme ve çalışması için gerekli bütün İdarî tedbirleri alır.

(2) Mahkemenin bütün masraflarını karşılamak, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI'na racidir.

Madde : VI

- (1) İşbu statüde yazılı hükümler mahfuz kalmak üzere Mahkeme, kendi nizamnamesini kendisi düzenlerdi.
- (2) Nizamname, aşağıda yazılı hususlara taallük eden hükümleri ihtiva eder :
 - a) Başkan ve başkan vekillerinin seçimi,
 - b) Toplantı devrelerinde mahkemenin terekkep tarzı,
 - c) İstidaların sunulmasında ve muhakeme usulünün yürütülmesinde takip olunacak kaideler,

d) İkinci maddenin 2 numaralı fıkrası mucibince kendilerine mahkeme kapısı açık bulunan şahıslardan olup ta sadır olacak hüküm ve karardan hukuku müteessir olacakların dâvaya müdahaleleri,

e) İkinci maddenin 2 numaralı fıkrası mucibince mahkemeye müracaat hakkına sahip olmakla beraber dâvada taraf olarak yer almamış bulunan şahısların bilgi edinmek maksadiyle ve umumî surette dinlenilmeleri hakkında usul ve esaslar,

f) Mahkemenin çalışma ve işlemesine müteallik sair meseleler.

Madde : VII

(1) Alâkalı memur tarafından ihtilâf, önceden Personel Statüsü ile teşkili derpiş edilmiş bulunan Karma İtiraz Komisyonuna arz edilip te bu komisyonca verilen mütalâa Genel Sekreterliğe bildirilmiş olmadıkça dâva ikamesini nâtk istida mahkemece kabul olunmaz. Şu kadar ki Genel Sekreter ile müstedinin ihtilâfı doğruca mahkemeye arzetmek hususunda mutabık kalmaları hali bu hükümden hariçtir.

(2) Şayet, Karma İtiraz Komisyonunun mütalâası kısmen veya tamamen memura hak verir mahiyette olup ta Genel Sekreter :

a) Karma İtiraz Komisyonunun mütalâa ve tavsiyelerini kabul etmiyerek reddederse,

b) Karma İtiraz Komisyonunun mütalâa ve tavsiyelerini bildirdiği tarihten itibaren otuz gün içinde bir karar almamış olursa,

c) Karma İtiraz Komisyonunun mütalâasını bildirdiği tarihten itibaren otuz gün içinde işe komisyonun tavsiyelerine uygun bir cereyan vermemiş bulunursa,

dâva arzuhalı, mahkemece kabul ve tetkik edilir.

(3) Karma İtiraz Komisyonunca verilen ve Genel Sekreter tarafından da kabul edilen mütalâa ve tavsiye, müstedinin talebinin kısmen veya tamamen haksızlığına mütedair ise istida mahkemece kabul ve tetkik olunur. Şu kadar ki Karma İtiraz Komisyonu istidanın kabul ve tetkikinin neticesiz ve faydasız olduğuna ittifakla karar vermesi hali bu hükümden hariçtir.

(4) İstidanın kabul edilebilmesi için bunun bu maddenin ikinci fıkrasının derpiş ettiği tarih ve devrelerden itibaren doksan gün içinde veya Karma İtiraz Komisyonunun müstediye hak vermiyen istişari kararının bildirildiği tarihten itibaren doksan gün içinde verilmiş olması şarttır.

Şayet, yukarıki 2 ve 3 üncü fıkralara uygun olarak mahkemece istidanın kabul olunmasını gerektiren hadise, mahkemenin ilk toplantısını yapacağı bildirilen toplantı döneminin tarihinden önce vuku bulmuş ise 90 günlük süre, bu tarihten itibaren cereyana başlar. Şu kadar ki ölen bir memurun mirasçılıyla kendi işlerini idareden aciz bir memurun adına bunun vekili tarafından açılacak dâvalarda bu süre, bir yıldır.

(5) Mahkeme, hususî hallerde, müddetlere ait hükümlerin tatbik olunmamasına karar verebilir.

(6) Dâva açılması, itiraz olunan kararın icrasının tehiri neticesini doğurmaz.

(7) İstidalar, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI'nın resmi dillerden olan beş dilden her hangi biriyle yazılabilir ⁽¹⁾.

Madde : VIII

İstisnaî hallerin gerekli kılması yüzünden mahkemece gizli cereyanına karar verilmiş olmadıkça mahkeme huzurundaki şifahî muhakeme usulü alenidir.

Madde : IX

İstidadaki şikâyet mevzuunu haklı ve yerinde gördüğü takdirde mahkeme, itiraz olunan kararın iptaline veya ileri sürülen vecibenin ifasına, karar verir. Şayet, Genel Sekreter, istisnaî haller ve sebepler dolayısıyla kararın iptalinin veya ileri sürülen vecibenin yerine getirilmesinin imkânsız bulunduğu veya maslahata uygun bulunmadığı kanaatini izhar ederse mahkeme, alâkalıya altmış gün içinde duçar olduğu zarar için tazminat verilmesine karar verir. Müstedi de itiraz olunan kararın iptali veya ileri sürülen vecibenin ifası yerine tazminat verilmesini talebede bilir. Tazminat verilmesine lüzum görüldüğü takdirde bunun miktarı mahkemece tesbit olunur ve BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI'nca veya hîni hacette 12 nci madde hükümlerine tevfi kan mahkemenin salahiyetinin şâmil bulunduğu milletlerarası özel âmme müesseselerince ödenir.

¹ Birleşmiş Milletlerin resmî dilleri bilindiği üzere İngilizce, fransızca, ispanyolca, rusça ve çinçedir.

Madde : X

- (1) Mahkeme, oyların çoğunluğuyla karar verir.
- (2) Hükümlerde mucip sebepler gösterilir.
- (3) Hükümler, kat'î ve nihaîdir.
- (4) Hükümler, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'in resmî dillerinden herhangi birisiyle yazılır. Hükümün iki aslî nüshası, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL SEKRETERLİĞİ'nin evrak mahzeninde saklanır.
- (5) Hükümün bir sureti taraflara verilir. Talep üzerine alâkalılara da birer suret verilir.

Madde : XI

İşbu nizamname, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL MECLİSİ'nin kararıyle tadil olunabilir.

Madde : XII

Mahkemenin salahiyyeti, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MİSAKİ'nın 57 ve 63 üncü maddelerine tevfikân BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTİ'na bağlanmış bulunan bütün özel milletlerarası âmme müesseselerine de BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL SEKRETERİ'nin bu maksatla aktedeceği anlaşma ile tesbit olunacak şartlar dahilinde teşmil olunabilir. Böyle bir anlaşma o müessesenin mahkemenin kararlariyle bağlı olacağını ve mahkemece kendi memurlarından herhangi biri lehine hükmolunacak bütün tazminatı ödemek mükellefiyetinde bulunacağını sarahaten derpiş edecektir. Anlaşmada bilhassa mahkemenin işleme ve çalışmasına ve masraflarına müessesenin iştirak suretine taallük eden İdarî hususlar hakkındaki hükümler yer almış bulunacaktır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN İDARÎ MAHKEMESİNİN NİZAMNAMESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

TEŞKİLÂT

Madde : I

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL MECLİSİ'nin aksine bir kararı mevcut olmadıkça mahkeme üyeleri, Genel Meclisçe tâyin edildikleri yılın Aralık ayının birinde işe başlarlar.

Madde : II

1. Mahkeme, her yıl üyelerinin tam sayısıyle yapacağı ilk toplantıda görevleri bir yıl devam etmek üzere bir başkan, bir başkan vekili, bir de ikinci başkan vekili seçer. Böylece başkan ve başkan vekili seçilenler hemen vazifelerine başlarlar. Bunların tekrar seçilmeleri caizdir.

2. Müddetleri biten başkan ve başkan vekillerinin görevleri haleflerinin seçilmelerine kadar devam eder.

3. Başkan ve başkan vekillerinden herhangi biri mahkeme üyeliğinden ayrılır veya süresi bitmeden görevinden istifa ederse geri kalan müddeti ikmal etmek üzere bir halef seçilir. Başkan vekilliklerinden birinin inhilâli halinde Başkan, muhabere yoluyla bir halef intibahı usulüne tevessül edebilir.

4. Seçimler, oyların çoğunluğu ile yapılır.

Madde : III

1. Başkan, mahkemenin ve mahkeme kaleminin iş ve çalışmalarını sevk ve idare eder. İdarî nitelikteki bütün meselelerde mahkemeyi temsil ve mahkemenin toplantısına başkanlık eder.

2. Başkan, bir manî veya mazereti sebebiyle başkanlık görevini yapamayacak bir durumda ise başkanlık görevini başkan vekillerinden birine tevdi eder. Başkan tarafından bu yolda bir tâyin ve tevdi yapılmamış ise başkanlık, birinci başkan vekiline ve bunun bulunmadığı hallerde de ikinci başkan vekiline ait ve vacidir.

3. Mahkeme, herhangi bir işi ancak başkan veya başkan vekillerinden birinin başkanlığı altında tetkik ve rüyet edebilir.

Madde : IV

1- Mahkemenin, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI GENEL SEKRETERİ tarafından kendi emrine verilmiş olan bir kâtibi ile lüzumlu personeli bulunur.

2. Kâtibin mazereti halinde, bunun yerini Genel Sekreter tarafından tâyin edilmiş bulunan diğer bir memur alır.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLANTI DÖNEMLERİ

Madde : V

1. Mahkeme, başkan ve başkan vekillerini seçmek ve mahkemenin işlemesine ve idaresine ilişkin meseleleri görüşmek üzere yılda bir defa Aralık ayında üyelerinin tam sayısı ile toplanır. (Session pleniére - alenî toplantı dönemi).

2. Başkan, mahkemenin idare ve işlemesine ilişkin meseleleri görüşmek üzere zarurî görürse mahkemeyi fevkalâde olarak tam sayısı ile toplantıya çağırabilir. Bu toplantıdan mahkeme üyelerinin toplantının yapılacağı tarihten en az otuz gün evvel haberdar edilmesi lâzımdır.

3. Alenî toplantıların nisabı, mahkemenin dört üyesinin mevcut bulunması ile teşekkül eder.

4. Mahkemenin alenî toplantıları, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI'nın makarrında (merkezinde) yapılır. Şu kadar ki hal ve şartlar gerektirirse başkan, sekreter ile müşavereden sonra toplantının başka bir yerde yapılmasını kararlaştırabilir.

Madde : VI

1. Statünün üçüncü maddesine tevfikân bir işin veya işler grubunun rüyeti için teşekkül edecek mahkemede bulunacak üç üyeyi mahkeme üyeleri arasından başkan tâyin eder. Başkan, mahkeme üyelerinden bir veya birkaçını da yedek üye olarak tefrik ve tâyin edebilir.

2. Mahkeme, statünün dördüncü maddesi hükümlerine tevfikân yapacağı adı toplantılarda işleri tetkik ve rüyet eder. Mahkeme, başkanın düşüncesine göre gerek sayı ve gerekse ivedilik bakımlarından toplantıyı

haklı kılabilir mahiyette gündeminde görülecek is olmak kayıt ve şartıyla her yılın Aralık ayında adiyen toplanır. Yıllık adı toplantı döneminin açılmasına taallük eden başkanın kararından mahkeme üyeleri, toplantı tarihinden en az otuz gün evvel haberdar edilir.

3. Mahkeme ruznamesine (gündemine) kayıtlı işlerin sayısı veya müstaceliyeti (ivediliği) haklı ve gerekli kıldığı takdirde başkan, mahkemeyi fevkalâde toplantıya çağırabilir. Toplantının yapılacağı tarihten enaz on beş gün evvel fevkalâde toplantıdan mahkeme üyeleri haberdar edilir.

4. Mahkemenin adı ve fevkalâde toplantıları, sekreterle müşavereden sonra başkan tarafından tâyin ve tesbit edilen yer ve tarihte yapılır.

5. Sekreter, işbu maddenin birinci fıkrasına tevfikân başkan tarafından tâyin edilmiş olan mahkeme üyelerine eldeki işlere ait dosyalarla diğer evrakı yollar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAZILI MUHAKEME USULÜ

Madde : VII

1. Mahkemede dâva açılmasını mutazammın olan istida, formülüne uygun olarak BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI'nın resmî beş dilinden herhangi biriyle yazılır.

2. İstida, müstedi tarafından veya kendisi buna muktedir bulunmadığı takdirde kanunî temsilcisi tarafından imzalanır.

3. İstida, mahkemeye mahkeme kâtibi vasıtasıyla verilir. İstidaya dâvanın istinat ettiği bütün vesikaların asıllarının veya usulüne uygun olarak tasdik edilmiş bulunan suretlerinin bağlanması lâzımdır. Şayet bu vesikalar, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI'nın beş resmî dilinden biriyle yazılmamış ise bunların BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL MECLİSİ'nin çalışma dillerinden (2) birine tercüme ve usulüne uygun olarak tasdik edilmiş olan suretleri bağlanır.

² BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI'nın resmî dillerinin İngilizce, fransızca, İspanyolca, rusça ve çinçeden ve BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL MECLİSİ'nin çalışma dillerinin de İngilizce ve fransızcadan ibaret bulunduğunu sayın okuyuculara hatırlatırız. V. T.

4. İstida ile istidaya bağı vesikaların müstedi veya kanunî mümessili tarafından asıllarına uygunluğu tasdik edilmiş altı nüshası dâva arzuhaline eklenir.

5. İşbu madde ile tâyin ve tesbit edilmiş bulunan şartlar yerine getirilmemiş bulunduğu takdirde mahkeme kâtibi, arzuhal sahibini otuz gün içinde noksanları tamamlamaya davet eder. Bu maksatla da lüzumlu vesikaları sahibine geri verir. Mahkeme kâtibi, reisin tasvibiyle şekle ait eksiklikler için işbu madde hükümlerinin uygulanmasından sarfınazar edebilir-

6. Mahkeme kâtibi, istida ile merbutlarının işbu madde hükümlerine uygun bulunduğunu tesbit ettikten sonra istida ile diğer bütün merbutlarının birer nüshasını alâkalı idareye gönderir.

Madde ; VIII

1. Alâkalı idarenin cevapnamesi (replique), istidanın alındığı tarihten itibaren otuz gün içinde mahkeme kâtibi vasıtasıyla mahkemeye verilir. Bu cevapnameye istinat olunan bütün vesikaların asılları veya usulüne uygun olarak tasdik edilmiş bulunan suretleri eklenir. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTİ'nin beş resmî dilinden biriyle yazılmamış bulunan vesikaların BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL MECLİSİ'nin çalışma dillerinden birine yapılmış ve usulüne uygun olarak tasdik edilmiş bir tercümesi de eklenir.

2. Cevapnamenin ve cevapname ile ibraz edilmiş bulunan vesikaların cevapnameyi imza etmiş olan memur tarafından asıllarına uygunluğu tasdik edilmiş altı nüshası cevapnameye eklenir.

3. Mahkeme kâtibi, cevapnameyi aldıktan ve işbu madde hükümlerine uygunluğunu tahkik ve tesbit ettikten sonra cevapname ile buna bağı vesikaların birer suretini müstediye gönderir.

Madde : IX

1. Başkan, gerek re'sen ve gerekse taraflardan birinin talebi üzerine tâyin ve tesbit edeceği süre içinde diğer tarafın yazılı açıklamalarda bulunmasını veya tamamlayıcı vesikalar ibraz etmesini isteyebilir. Tamamlayıcı vesikaların asılları veya asıllarına uygun olduğu tasdik edilmiş' suretleri ibraz olunur. Yazılı açıklamalarla tamamlayıcı vesikaların usulüne uygun altı nüshasının da birlikte verilmesi mecburidir- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'in resmî dillerinden herhangi biriyle yazılmamış olan vesi-

kaların BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL MECLİSİ'nin çalışma dillerinden birine yapılmış tasdikli tercümelerinin eklenmesi şarttır.

2. İbraz edilen yazılı açıklamalarla tamamlayıcı vesikalar alınır alınmaz mahkeme kâtibi tarafından hasım taraflara tebliğ olunur.

3. Başkan, gündeme alınmadan evvel dâva dosyasının tekemmülü, için taraflardan, şahit ve bilirkişilerden lüzumlu ve zarurî bilgileri alabilir. Başkan, şifahî malûmatın toplanması işini mahkeme üyelerinden birine veya dâva ile alâkası bulunmayan diğer bir kimseye tevdi edebilir. Bu işler, 14 üncü maddenin 2 nci fıkrasında derpiş edilmiş bulunan şekilde yapılır.

4. Başkan, işbu madde ile kendisine verilmiş olan salahiyetleri» muayyen hallerde başkan vekillerinden birine devir ve havale edebilir.

Madde : X

1. Başkan, dâva dosyasının kâfi derecede tekemmül ettiğine kanaat getirirse işin mahkemenin gündemine alınmasını mahkeme kâtibine emreder. İş, mahkemenin gündemine alınınca mahkeme kâtibi, tarafları keyfiyetten haberdar eder.

2. İşin gündeme alındığı toplantı devresinin açılması tarihi tesbit edilince mahkeme kâtibi, taraflara bu konuda haber ve malûmat verir-

3. Mahkeme toplantı devresinde ise başkan veya mahkeme, işin talikine müncer olan bütün talepler hakkında karar verir.

Madde : XI

1. Mahkeme kâtibi, mahkeme huzurunda cereyan edecek mürafaa için muktazı bütün tebliğleri yapmak ve bütün vesikaları göndermekle mükelleftir.

2. Mahkeme kâtibi, her iş için bir dosya açar. Bu dosyada dâvanın tahkikat safhalarına taallûk etmek üzere alınmış olan bütün karar ve tedbirlerle bunların tarihleri ve dâvaya müteallik olarak yapılmış olan bütün tebliğlerle diğer evrakın alınıp verildiği tarihler gösterilir.

Madde : XI

Her müstedi, kendi dâvasını gerek yazılı ve gerekse sözlü olarak şahsen müdafaa edebilir. İşbu nizamnamenin 7 nci maddesi hükümleri mah-

fuz kalmak şartıyla dâvacılar kendilerini BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI personelinden biri veya bu konuda uzmanlaşmış teşekküllere veya üye devletler ülkesinde adalet huzurunda temsil müsaadesi verilmiş teşekküllere mensup bir kimse marifetiyle temsil ettirebilmek ihtiyarına da sahiptirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜ MUHAKEME USULÜ

Madde : XIII

1. Sözlü muhakeme, başkanın kararı veya taraflardan birinin talebi üzerine yapılır. Sözlü muhakeme, şahitlerin ve bilirkişilerin dinlenilmesini ve mahkeme huzuruna çıkmalarını tazammun eder. Sözlü muhakemede taraflar, sözlü açıklamalarda bulunabilir ve ibraz edilen deliller hakkında görüşlerini bildirebilirler.

2- Sözlü muhakeme usulüne başlanmadan önce ve kâfi gelebilecek bir müddet içinde taraflar, mahkeme kâtibine ve onun vasıtasıyla hasım tarafa dinlenilmesini istedikleri bilirkişilerle şahitlerin sıfat ve isimlerini ve hangi hususlarda dinlenilmesini istediklerini bildirmeye mecburdurlar.

3. Sözlü muhakeme usulünün cereyan tarz ve sırasını mahkeme kararlaştırır. Ancak, tarafların evvelce cevap vermedikleri bütün hususlar hakkında görüşlerini kısaca bildirmek hakkı mahfuzdur.

Madde : XIV

1. Mahkeme, şahitlere ve bilirkişilere sual sorabilir. Taraflar, tarafların mümessil veya müşavirleri de başkanın sevk ve idaresi altında şahitlere ve bilirkişilere sual sorabilirler.

2. Şahit, şhadette bulunmadan evvel aşağıdaki şekilde alenen yemin eder : (Yalnız ve yalnız hakikati, bütün hakikati olduğu gibi söyleyeceğime şerefim ve namusum üzerine yemin ederim.)

Her bilirkişi beyanda bulunmadan evvel aşağıdaki şekilde alenen yemin eder : (Samimî kanaatime uygun beyanda bulunacağıma şerefim ve vicdanım üzerine yemin ederim.)

Madde : XV

1. Mahkeme, sözlü muhakeme usulünün herhangi bir safhasında zaruri gördüğü vesikaların ve diğer delillerin ibrazını isteyebilir. Tahkik işlerine müteallik olarak faydalı gördüğü diğer bütün tedbirlerin alınmasını emredebilir.

2- Mahkeme, isbat kuvvetinden mahrum veya faydasız veya hadiseye tatbik kabiliyeti bulunmadığı kanaatinde olduğu delilleri bertaraf edebilir. Mahkeme, ibraz olunan vesikaların kifayetine kanaat getirdiği takdirde şahadeti de tahdit edebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DÂVAYA MÜDAHALE

Madde : XVI

1. Statünün 2 nci maddesinin 2 nci fıkrası mucibince mahkemeye müracaat edebilmek salahiyetine sahip olan her şahıs, mahkemeden sadır olacak hükmün hukukuna müessir olabileceği iddiasıyla dâvaya müdahale edebilir. Dâvaya müdahale taleplerinin, örneğine uygun istidaya, istidanın ve vesikaların asıllarına uygunluğu tasdik edilmiş altı adet suretlerinin bağlanması suretiyle yapılması şarttır.

2. Başkan, veya toplantı devresi içinde ise mahkeme, dâva istidasının dâvaya müdahale edebilmek hususundaki ihtiyarını istimal edeceği tahmin olunan kimselere tebliğ olunmasını kâtibe emredebilir.

3. Müdahale talebinde her vakit bulunulabilir. Müdahale talebinin kabul kabiliyeti olup olmadığına mahkeme karar verir.

ALTINCI BÖLÜM

ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

Madde : XVII

1. Mahkeme, işe taallük eden hususlarda malûmatı bulunup ta bunları mahkemeye verebilecek olan ve statünün 2 nci maddesinin 2 nci fıkrası mucibince mahkemeye müracaat edebilmek salahiyetini haiz olup ta-

tarafından olmayan şahısların da malûmat kabilinden dinlenmelerine karar verebilir.

2. Mahkeme, alâkalı teşkilât personelinin cemiyetlerinin usulüne uygun olarak mezun kılınmış mümessillerinin dinlenilmesine karar verebilir-

Madde : XVIII

Mahkeme ve mahkemenin toplantı halinde bulunmadığı zamanlarda başkan, işbu nizamnamede yazılı süreleri azaltıp çoğaltabilir.

Madde : XIX

Mahkeme kâtibi, senede iki defa bir evvelki devrede verilmiş olan bütün kararların metinlerini her üyeye gönderir.

Madde : XX

İşbu nizamnamede sarahaten derpiş edilmemiş bulunan bütün meseleler, statünün 6 ncı maddesiyle mahkemeye verilmiş olan salahiyyete istinaden hadisesine maksur olmak üzere mahkemenin vereceği kararla hallonulur.

MİLLETLERARASI AHVALİ ŞAHSİYE KOMİSYONU

1955 UMUMİ HEY'ET RAPORU

1 — Âzası bulunduğumuz Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonunun 1955 yılı Genel Kurul toplantısı 22 - 24 Eylül arasında İsviçrenin Lugane şehrinde Türkiye, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre delegelerinin âza, Alman ve İtalyan temsilcilerinin müşahit olarak katılmalarıyla yapılmıştır. Ayrıca (Avrupa Konseyi) de bir mümessil göndermiştir. Türk Delegasyonundan Vekâletimize mensup bizler daha önce La Hey'de Komisyon Genel Sekreterliğinde Büro çalışmalarında bulunmak ve iki seneden beri Millî Şubemizce hazırlanmakta bulunan :

- I — La Personne
- II — La Nationalitee
- III — Le Nom
- IV — Le Domicile et la Residences
- V — L'Organ sation du services de L'etat civil
- VI — Regles communes aux diverssaetes
- VII — Reglesparticulieres aux diverssaetes
- VIII — Les Aetes de L'etat civil en dersit intemational.

Fişlerinin müzakeresi ve kontrolü yapılarak yeniden tanzim edilecek X ve XI inci fişler hakkında malûmat alınmıştır.

Bu çalışmaları müteakip Lugano'ya hareket edilmiştir.

2 — 22 Eylül sabahı Lugano'da (Palezzo Municipale) de ilişik (1) No. lu krokide gösterildiği tertipte içtima akdedilerek mesaiye başlandı.

Toplantıda (8) resmî davetliden başka Belçika (6), Fransa (8), Lüksemburg (5), Hollanda (7), İsviçre (4), Türkiye (5) delege ile temsil edilmiş ve Almanyadan (3), İtalyadan (1), Avrupa Konseyinden (1) müşahit, (3) kişilik Kitabet Heyeti hazır bulunmuştur. (İsim listesi H. sayılı cetveldedir.)

3 — İlişik olarak sunulan (V) sayılı gündem mucibince müzakere-

ler İsviçre Federal Konseyi adına Federal adalet ve polis Dairesi Adliye Şubesi Şefi Mr Edgar Motier tarafından açılarak İsviçre Hükümeti namına Komisyon Âzası Devletlerle Müşahitler selâmlanarak Asambleye muvaffakiyetler dileyen bir nezaket nutku verilmiştir.

4 — Komisyon Reisliği müddeti nizamname gereğince iki sene devam etmektedir. Ve ikinci Reisler müteakip devrede Birinci Reis namzedidirler. Bu bakımdan müddeti biten Belçika Milli Şubesi Başkam Adalet Vekâleti Fahrî Umum Müdürü Mr. Robert Standaert yerine İkinci Reis olan Fransa Seksiyonu ve Paris İstinaf Mahkemesi Reisi Mr. Doltel Komisyon birinci Reisliğine, Lüksemburg Seksiyon Başkam ve Baş Müddeiumumisi M. H. Delvaux ikinci Reisliğe seçilmişlerdir. Reisin teşekkür nutkundan sonra Divan teşekkül ederek gündemin görüşülmesine geçilmiş ve geçen yıl zabtı tasdik ve Genel Sekreterin yıllık faaliyet raporu ile malî nizamnamenin III- maddesi uyarınca 955-956 yılı masraf bütçesi yine 10,800 Felemenk florini olarak tasvip olunmuştur. Aza Devletler aidatında bir değişiklik olmadığından Türkiyenin yıllık ödeyeceği miktar 2140 florin (1595 Türk lirası) olarak kalmıştır.

Türk Millî Seksiyonunun faaliyeti ve fişlerinin - diğer Devletler sekiz senede hazırlandığı halde - iki yıl gibi kısa bir müddet içinde mükemmel bir surette hazırlanmış olması takdirle karşılanmış olduğundan üçerbin nüsha olarak Komisyon bütçesinden derhal tabına ittifakla ve alkışlarla karar verilmiştir.

5 — Milli Seksiyonlar faaliyetleri raporları meyanında Türk Seksiyon raporu Şubemiz Sekreter Âzası Şevket Eker tarafından okunmuş ve tasviple karşılanmıştır.

Fransız Millî Seksiyonu raportörü de Türk Millî Şubesi mesaisini takdirle andıklarını ve örnek bir faaliyet gösterdiğini şükranla zikretmekten zevk duyduklarını belirtmiştir.

6 — Asamblenin müteakip oturumlarında (Nüfus Memurlarının birbirleriyle Milletlerarası malûmat teatisi) Konvansiyon projesi ile, evlilik, zevaline mûtaallik XI. ci fiş şeması müzakere olunarak karara bağlanmıştır.

7 — Gündemde yer alan ve Âza Memleketlerin evlatlık Müessesesine ait mevzuat, tabikat ve görüşleri hakkında hazırladıkları tebliğler dinlenmiş ve münakaşaları yapılmıştır. Bu meyanda Millî Komisyonumuz adına Âza arkadaşımız Ankara Hukuk Fakültesi Hukuku Hususiyeyi Düvel Profesörü Osman Fazıl Berki tarafından hazırlanan (Lexspose

concernant l'adoption) kendileri tarafından tebliğ edilmiş ve büyük bir alâka toplamıştır.

8 — Lugane Şehir Makamları tarafından Komisyon Azalan şerefine bir resmi kabili, Federal Hükümet tarafından mükellef bir akşam ziyafeti ve Lugano gölünde uzun bir gezinti tertip edilmiştir. Ziyafette Seksiyon Başkanları ve bu arada Reisimiz Profesör Hüseyin Cahit Oğuzoğlu, birer konuşma yaparak İsviçre Hükümetinin nezaketine ve Milli Seksiyonun tertip hususundaki intizam ve yakın alâkalarına şükranlarını sunmuşlardır.

9 — Asambile gelecek yıl Büronun Lüksemburg, Asambilenin Pariste toplanmasına karar vererek Reisin kapanmış nutku ile sona ermiştir.

10 — Türk varlığını Beynelmilel bir Komisyonda elimizden geldiği kadar isbat etmek ve Hükümetimize lâyık bir mesaiyi göstermek şerefine mübahi olarak işbu raporumuzu Yüksek Vekâlet Makamına saygılarımızla arz ederiz.

**MİLLETLERARASI LAHEY AHVALİ ŞAHSİYE KOMİSYONU
1955 TOPLANTISINA İŞTİRAK EDEN HEYETİN AYNI MEVZUDA
ALMANYA VE İTALYA'DAKİ TETKİKLERİNE AİT**

RAPOR

1 — ALMANYA :

Ahvali şahsiye Komisyonunun Lugano'daki Assamble toplantısına iştirakimizden bilistifade Almanya ve İtalyada Nüfus teşkilâtı, mevzuat ve çalışma sistemleri üzerinde tetkikatta bulunduk.

Yapılan bu tetkiklere Almanyadan başlandı. Bonn şehrinde Federal Alman Cumhuriyeti nezdindeki Büyük Elçiliğimizin tavassut ve delâletile Dahiliye Nezaretinde Etat civil Daireleri gezildi ve bu konudaki çalışma sistemlerde ilgili mevzuat tetkik edildi.

Alman Dahiliye Nezareti Müsteşarı Dr. Koehler ile Nüfus İşleri Umum Müdürü bize gerekli izahatı vermek ve yakın bir alâka göstermek suretile samimi bir müzaheretle bulundular.

ESASLAR :

Çalışmalarını ve umumî sistemini yakından takip ve müşahade ettiğimiz Nüfus teşkilâtında bilhassa yazım işlemleri bugünkü Alman toprak-

larının dağılmış bulunduğu üç ayrı politik bölgeye göre ayrı şart ve usullere tâbidir :

- 1 — Merkezi Bonn'da bulunan Batı Almanya Federal Cumhuriyeti..
- 2 — Merkezi Berlin'de olan Sovyet peyki Doğu Almanya Cumhuriyeti..
- 3 — Polonya içinde, Anavatandan ayrı bir bölge halinde kalan kısım.

Bu her üç bölgede 1875 de yapılmış olan yazım esasına dayanan kütükler muteberdir. Ancak bu üç bölgedeki kütükler ayrı bir durum arz etmektedirler.

1 — Batı Almanya Cumhuriyetinde bu eski kütükler tamamen ve' muntazam şekilde mevcuttur. Zira, her mahal Nüfus Dairesinin tanzim, ettiği kütüklerin birer nüshası merkeze gönderilmekte idi. Harpte, birçok şehir ve kasabaların kütükleri yanmış ve tahrip edilmiş ise de merkeze gönderilmiş olan ikinci nüshalar sağlam olarak ele geçtiğinden bunlara kütükler yeniden tanzim edilmiş ve her şey normal hale getirilmiştir.

2 — Sovyet bölgesinde de bu ikinci suret kütüklere başvurulmakta ise de oradaki siyasî rejimin icabı bu suretler bazan tahrif edilmiş ve hazan da bilerek saklanmış bulunmakta ve bu sebeple de yazım ve kütük nakli işi garptaki kadar muntazam cereyan etmemektedir, istenmeyen veya siyasî akidesi bakımından müşkilât çıkarılmak lüzumu duyulan şahıslar için iş hayli çetin olmaktadır.

3 — Polonyalılar arasında kalan bölgede ise kütükler tamamen zayı olduğundan yeniden kütük tanzimi için yazım yapma yoluna gidilmiştir. Bu hususta yeni bir kanun projesi de hazırlanmıştır. En ufak kasabalarda dahi teşkilât mevcut olduğundan aile beyannamesinin doldurulması hususunda vatandaş müşkilât çekmemektedir. Bu iş için vatandaş Daireye gelmektedir. Memur gönderip yazdırma sistemi yoktur. Pek ücra dağ köylerinden dahi vatandaş en yakın Nüfus Dairesine inip kaydını yaptırmaktadır.

Umumî olarak yazım işinde esas Nüfus Memurunun kayıdır. Bu kayıt ya vatandaş elindeki nüfus tezkeresi, askerlik ve mektep vesikası, doğum kâğıdı vesaire gibi resmî evraka veya şahit veya ehlihibre sözüne göre yapılmaktadır. Zaten kütük kaydı mevcut ise mesele yoktur. Bütün bunlar da mevcut değilse vatandaş beyanını yeminle teyit ediyor. Yemin Nüfus Memurunun huzurunda yapılırca Memur resen aile beyannamesini dolduruyor. Mahkemeye gidilerek kayıt ihyasına yer verilmemiştir.

Bu halin suiistimal edilmesi, vatandaşın yanlış veya yalan söyleyip sahte beyanname tanzimine sebebiyet vermesi ve hele yalan yere yemin.

ihtimali pek az varit görülmektedir. Vatandaşın dürüst hareket edeceği asıl olarak alınmış ve kütüklerin böylece tecdit ve Islahına girişilmiştir. Bu yazım işinin bitirilmesi bir müddetle de mukayyet değildir. Her müracaat her zaman kaydedilmektedir.

Esasen bu her üç bölge için de cari olmak üzere 1945 den beri bir «istihbarat bürosu» kurulmuştur. Bu istihbarat bürosu harpte ölenler, yaralananlar, esir olan veya kayıp vaziyette bulunanlarla, ailesini kayıp edenler hakkında malûmat toplayıp dağıtmakta ve vatandaşların eta civil durumlarıyla de ilgilenmektedir. İsteyenler bu bürodan tasdikli malûmat alıp gerekli Dairelere ibraz edebiliyorlar. Böylece bu vesaik kütük kayıt ve tescilinde de esas olarak kullanılabilir.

Doldurulan bu aile beyannamelerinin bir sureti merkeze gönderilir, ikinci sureti tanzim edildiği yerde kalırdı. Şimdi usul değişmiş, bir sureti gene merkeze gönderilmekle beraber ikinci suret tanzim edilen yerde kalmayıp sahibinin ikametgâhına gönderilmekte ve nakli mekân vukuatıyla beraber naklettiği yerlerde onu takip eylemektedir.

TEŞKİLÂT :

Nüfus teşkilâtı komünlere kadar her kademede mevcuttur. Nüfus Memurları Dahiliye Vekâletine bağlıdır. Bunları Vali kontrol ve murakabe eder. Keza Nüfus Daireleri de doğrudan doğruya Valinin murakabesi altındadır. Fakat, Nüfus Memuru bu kontrolün umumî mahiyeti dışında, muamelâtında serbest ve müstakildir.

Dahiliye Vekâletinin ise mevzuat hazırlamak ve bunların tatbikini temin eylemekten başka idari bir salahiyeti yoktur. Esasen halen Batı Almanya Cumhuriyeti on yedi eyalet ve iki şehir Hükümetinden müteşekkil Federal bir idareye maliktir. Bu sebeple Merkez Federal Hükümeti tarafından neşredilen kanunu da ister uygulay isterse kabul etmeyebilir. Eyaletler dilerlerse kendileri ayrı bir kanun çıkarabilirler. Umumî prensip ve esaslara riayet şartile ayrı mevzuat vazedeabilirler. Nitekim harpten sonra yeni bir nüfus kanunu kabul edilmiştir ki halen bazı Eyaletler aynen tatbik etmekte bazıları ise ona uygun diğer kanunlar çıkarmış bulunmaktadırlar. Bu yeni kanun Nüfus Memurlarının salahiyetini genişletmiş, evlendirme ve ahvali şahsiyenin diğer mesaili haricinde mekân değişikliklerde de meşgul olma salahiyetini vermiştir.

Bu kanunun ana hatları itibarile esasları şu noktalarda hülâsa edilebilir.

DOĞUM :

Doğum ihbarını ana veya baba, bunlardan sağ olan biri, ebe veya ev sahibi yapmaktadır, ihbar için bizzat gitmek gerektir. Nüfus Memuru bu ihbar üzerine doğum vesikası tanzim eder.

Doğum klinikte olmuş ise Müdür veya Doktorun yazısı kâfidir.

Doğum ihbarı on gün müddete tâbidir, müddeti aşan ihbarlar* aynen kabul ve kayıt edilir. Ancak gecikme nakdî ceza ile tecziye edilir.

Doğum vukuatı ayrıca aile beyannamesine de, nüfus kütüğüne de işlenir.

EVLENME :

Evlenme muamelâtım da Nüfus Memuru yapar. Formaliteleri hemen hemen bizimkinin aynıdır. İlân müddeti on gündür, bu ilân her iki namzedin ikametgâhında yapılmakta ve ilgililer itiraz edebilmektedirler.

Evlenme merasimi Evlenme Dairesinde Nüfus Memuru tarafından yapılır. Bu Daire dışında kayıt yapılması, muayyen bir resim ödemek ve izin alınmak suretile mümkündür. Ağır hastalar için ikametgâha gidilir.

ÖLÜM :

Ölüm ihbarları ana, baba, kalan eş, mahalle doktoru, Hastane Müdürü gibi kimseler tarafından yapıldığı gibi, ilgisini isbat şartile her hangi bir şahıs tarafından da yapılabilir.

Nüfus Memuru bu ihbarı aile siciline kaydeder.

İhbarın müddeti bir aydır, esasen dağlık ve ücra bölgeler hariç her tarafta bu ihbarlar günü gününe yapılmaktadır.

Hataların tashihi :

Nüfus sicillinde veya aile beyannamelerinde ve kayıtlarda görülen maddî hatalar resen Memur tarafından düzeltilebilir. Beyan anındaki hatalar da mahallinde ve hemen düzeltilir. Diğer hatalar, yani beyan veya sicillin mahiyetine müessir hatalar ancak mahkeme kararile tashih olunur.

Ahvali şahsiyeye ve isim değişiklikleri de keza mahkeme kararma bağlı bir keyfiyettir.

Not: Bütün bu tetkikler sırasında görülmüş olan defter, kayıt, beyanname, nüfus tezkeresi gibi vesaikin birer suretile ilgili esas kanun ve talimatnamenin Almanca metni ilişik (1 No. lu zarfta) leffen takdim kılınmıştır.

II İTALYA :

İtalya Cumhuriyetinin nüfus teşkilât ve mevzuatı hususundaki tetkiklerimizde, Büyük Elçiliğimizin tavassut ve delâletiyle Roma Belediye Reisi Avukat Dr. Wonger ile evlenme ve nüfus Dairesi Müdürü Dr. Garlo Verin bize yakın müzaheret ve yardımlarda bulunmuşlar ve tetkiklerimizde bizzat bulunmak suretile gerekli izahatı vermişlerdir. Tetkiklerin her safhasında bu zatların yakın ilgileriyle bütün Daire ve müesseseler gezilmiştir.

İtalyada gerek ahvali şahsiye işleri gerekse (Anagrafo) umumî başlığı altında toplanan nüfus ve yazım teşkilâtı hep komün Belediyelerine bağlıdır. Dahiliye Vekâleti bu konularda sadece umumî olarak murakabe ve teftiş salahiyetini haizdir. Diğer bütün teferruat Belediye idaresine bağlıdır.

Tetkiklerimizde evvelâ ahvali şahsiyenin doğum, evlenme, ölüm gibi hususları, bilâhare de nüfus teşkilâtı ve yazım sistemi ele alınmıştır.

I — Doğum :

Doğum ihbarını ana baba, ikamet edilen ev sahibi, doktor, ebe vesaire bildirirler. Bu doğumun evlilik içinde veya evlilik dışı olması ihbar bakımından farketmez. Bildirimi yapanın muhakkak bizzat gelmesi lâzımdır. Bu ihbar on gün içinde yapılır. Müddete riayet etmemek ihbarın mahiyetinde bir değişiklik yapmaz. Yani yine kayıt yapılır. Ancak bu müddetin sonunda yapılan ihbarlarda mahkeme kararı lâzımdır. Bittabi ayrıca cezayı nakdî müeyyidesi de vardır. Umumiyetle tatbikatta hiç de müddete riayetsizlik vakalarına rastlanmadığı, herkesin günü gününe ihbarını yaptığı anlaşıyor.

Bulunmuş çocukların durumu da nazara alınmıştır.

Bulunmuş çocuklar için (Etat civil) Memuru resen bir doğum ilmühaberi yapıyor. Çocuğun nasıl ve nerede bulunduğunu, hal ve vaziyetini, hadisenin cereyanını, çocuk hakkındaki bilgileri kayıt ediyor. Bilâhare annesi çocuğu tanıyabilir, bu takdirde ilmühaber iptal edilip anne üzerine yeniden ihbar şeklinde kayda geçirilebilir.

Anası babası meçhul çocuğu da, başkalarının ihbarile kayda geçmek kabildir. Bunu bilâhare anası ve babası tanıyabilir. Bu tanıma hususunda sadece beyan ve bu beyanı şahitlerin vücudu kâfidir.

Nikâh dışında doğan çocuk kadının aile adını alır. Bizim mevzuatımızda mevcut olan «büyük babanın tanınması» şekli İtalyada yoktur. Ancak, vasiyetname yolu ile tanıma mevcuttur.

Evlât edinme, umumî kaideler bakımından bizim mevzuatımıza benzer. Evlât edinen için askarî elli yaşım doldurması, evlât edinenle evlât eden arasında da en az 18 yaş fark bulunması şartları mevcuttur. Evlât edinme kararım istinaf mahkemesi verir.

II — EVLENME :

Evlenme işini Belediye Reisi yapar. Yani merasim bakımından onun nikâh akdetmesi şarttır, ama bittabi bütün memleketlerde olduğu gibi bu kayıt hep nazariyatta kalmakta ve bu işi müşavirler (Konesyye) yapmaktadırlar. Bu konesyyeler seçimle iş başına gelirler ve bazı işlerde, ezcümle bu nikâh akti konusunda Belediye Reisini temsil ederler.

Nikâh dinî ve medenî olmak üzere iki safhada yapılıyor. Mamafih dini merasim mutlaka şart değildir. Sadece medenî nikâh muamelesiyle dahi akit tekemmül eder. Bu halde eta civil Memuru deftere evlilik kaydını yapar. Dinî nikâhile birlikte yapılmışsa o zaman kilisenin mes'ul papası tarafından verilmiş olan belge de kaydedilir.

Evlenme evrakı deftere bir dosya halinde raptolunur ve bütün bu muamelât sene sonunda savcı tarafından kontrol edilir.

Evlenme muamelelerinin ve evrakının şekli bizdeki gibidir. Evlenme ilânı sekiz gün müddetle karı ve kocanın her ikisinin ikametgâhında yapılır. Bu sekiz gün için kanun «iki pazar arası» tabirini kullanmaktadır.

İtalyan mevzuatında boşanma müessesesi mevcut değildir. Geçimsizlik halinde hakim tefriki ebdan kararı vermektedir. Bu karar gerek her iki tarafın rızasıyla yapılan müracaatlarda gerek resen hakimın takdiri ile verilmektedir ve zaman kaydı yoktur. Ekseriyetle müebbet tefriki ebdan dahi verilmektedir.

III — Ölüm :

Ölüm ihbarım, aile içinde ise sağ kalan eş, ana baba, yakın akrabaları yapar. Hastahanedede ölüm vuku bulmuşsa müessese Müdürü bildirir.

Cenazenin teşhiz ve tekfini, cenaze merasiminin idaresi gibi işlerle uğraşan bazı müesseseler vardır ki bunların da ihbarı resmî mahiyette telâkki olunarak kabul edilmektedir.

Ölüm beyanı yaz aylarında kırk gün ve kış aylarında yüz gün müddete tâbidir. Bu müddet zarfında yapılmayan ihbarlar için cezai nakdî müeyyideleri mevcuttur.

Not : Bu kısımlar hakkındaki kavait 9/Temmuz/1939 tarihli «Regio Decreto Oliglio» ile 1939 tarih ve 1238 sayılı (Ordinamento Della Stato Civile) de münderiçtir.

NÜFUS MUAMELELERİ (Anagrafo) :

Nüfus işleri ve nüfus tezkeresi verilmesi gibi hususlarla Komün Belediyelerinin bu işle ilgili Daireleri meşgul olur. Eta civil dairesi bununla ilgili değildir.

Belediyeye bağlı olan bu nüfus Dairesi «Registere Populatione» esaslarına göre iş görür, yani o komün dahilinde oturan bilcümle vatandaşların şahsî fişleri, aile ve şahıs kayıtları üzerine müesses bir sistem dahilinde vazife ifa eder. Esasen «ihbarî ikamet» mecburiyeti de mevcut olduğundan ikametgâhı bulunanların esaslı fişlerinden maada bu komüne ikametgâh tutmak üzere gelen her şahsa ayrı fiş açılır, bu şahıs on gün içinde Nüfus Dairesine müracaat ederek vaziyetini bildirir ve fişinin tanzimini sağlar.

Fişler makinalı sisteme göre hazırlanmıştır, daha da yeni yeni makinalarla çalışma yoluna gidilmektedir. Herkesin bir şahsî fişi bir de aile fişi mevcuttur. Bunlar repertuar sistemlerine göre ayrılmış ve pratik esaslara bağlanmıştır. Öyle ki aranan bir kimsenin alfabetik cetveldeki yerine göre fişi hemen bulunur, o fişte her türlü izahat mevcut olduğu gibi, o şahsın bağlı olduğu aile fişinin de numarası vardır. Aile fişlerinde de o aileyi teşkil eden bütün fertlerin şahsî fiş numaraları mevcuttur. Binaenaleyh gerek aile adından gerek şahsî fişden bütün ilgililere ait malûmat toplanabilmektedir.

Yeni yapılan makinalı sistemde, fişler tanzim edilirken istatistik makinalarına göre hazırlanmakta ve bu suretle bir fişin sureti telgraf gibi ve hususî makina ile elli kilometre mesafedeki civar komün ve mahallelere hemen bildirilebildiği gibi bu fişler icmal makinalarına bağlanıp bir kalemde askerlik durumu, yaş istatistikleri, seçmen adedi gibi ihşai rakamlar hemen bulunabilmektedir. Bu makinalı sistem hem pratik hem de zaman ve personelden çok iktisat sağlamaktadır.

Nüfus işlerinin umumî kaidelerine gelince :

Aile adı değişiklikleri için muhakkak mahkeme kararı lâzımdır. Bu karar İstinaf Mahkemelerinden alınır.

Göbek adı, şahsî ad değişiklikleri Reisicumhurun emrile olabilir. Bunun için ya doğrudan doğruya Reisicumhurluğa veya Adliye Vekâletine müracaat edilip kararname çıkarılması gerekmektedir.

İsim değişikliği için yapılan muhakemelerde eta civil memurunun isbatı vücut etmesi (bizde nüfus memurunun bulunması gibi) şart değildir.

Umumî mahiyetteki maddî hataları, imza edilmeden evvel, evrakın tanzimi sırasında olmuşsa memur resen düzeltebilir. İmza edildikten sonra ise muhakkak mahkeme kararı lâzımdır.

Nüfus yazımı hususunda ayrıca muayyen bir sistem yoktur. Mevcut ihbarı ikamet şartları makineli fiş sistemi yazmak bakımından her türlü imkânı hazırlamaktadır.

Harpte nüfus kayıtları harap olmadığından yeni bir yazım veya umumî sistem tanzimi lüzumu hasıl olmamıştır. İlgililer, böyle bir hal olsaydı dahi şimdiki ihbarı ikamet şartları makineli fiş sistemi sayesinde yazımın kolay yapılabileceğini bildirmekte ve Almanyada olduğu gibi vatandaşın bu hususta hahişkâr ve dürüst davranacağı kanaatini ileri sürmektedirler.

Not: İtalyada yapılan tetkikatımız sırasında görmüş olduğumuz bilcümle kayıt, vesika, defter ve diğer vesaikin birer örneği İlişik (II. numaralı zarf içinde) takdim kılınmıştır.

İSTİŞARÎ VE İDARÎ KARARLAR

DEVLET ŞÛRASÎ İKİNCİ DAİRE

E. No. : 1640

K. No. : 1259

Özü: İdarî Değişikliğin belediye müesseseleri üzerindeki tesiri H.

İdarî teşkilâtta yapılan değişikliklerin belediye müesseseleri üzerinde hasıl edeceği hukukî neticeler hakkında istişarî mütalâa talebini tazammun eden Dahiliye Vekâletinin 1/5/1954 tarihli tezkeresi Başvekâletin 17/5/1954 tarihli ve Kanunlar ve Kararlar1 Tetkik Dairesi 84-272/1-1489 sayılı tezkeresiyle, Devlet Şûrasına gönderilmiş ve usulen Dairemize havale buyrulmuş olmakla dosya tetkik olundu :

Vekâlet tezkeresinde : Belediye kanununun bu husustaki maddeleri belirtildikten sonra aynen : (1 — Bir yerde belediye mevcut değilken oranın kaza merkezi olması ve bilâhara kaza merkezinin başka yere nakledilmesi ve nüfusunun da 2000 den az olması,

2 — Bir yerin, kaza merkezi olması ve merkezin kezalik sonradan başka bir mahalle nakledilmesi ve nüfusunun da 2000 den fazla olması,

3 — Nüfusu 2000 den fazla olan yerlerde 7 ve 11 inci maddelere göre belediye teşkil edilmiş iken sonradan nüfusunun azalması ve varidatın belediye hizmetlerini ifa edecek durumda bulunmaması gibi hallerde belediye teşkilâtı hakkında tatbiki gereken muameleler bakımından mevzuatta bir hüküm tesis edilmemiştir. Bu hususta düşüncemiz ;

1 — Bir yerde belediye mevcut değilken oranın kaza merkezi olması ve bilâhara kaza merkezinin bir yere nakledilmesi ve nüfusun da 200 den az olması halinde burada belediye yerin köy hükmî şahsiyetinin avdet etmesi lâzım geleceği, çünkü belediye teşkilinin hususî bir kanun ile kaza merkezi olmasından ileri gelmiş ve merkezin kaldırılmasıyla belediyenin de hükmen lâğv edilmiş ve devamlı bir hüküm olan kanunun 154 üncü maddesi de bu kanaati takviye eder mahiyette bulunmuş olduğu, nitekim belediye kanununun 154 üncü maddesinde, «2 nci maddenin hükmü haricinde kalan yerlerde 1 /Haziran/1930 tarihinden itibaren belediye teşkilâtı mülğadır.....» denilmektedir. Bu madde hükmünden 1 Haziran 1930 tarihindeki durum anlaşılabilirse de maddenin muvakkat madde olmayışı ve müteferrik hükümler içersinde tesis edilmiş bulunması bu madde hükmünü devamlı bir hüküm olarak kabul etmek ve ona göre tatbik etmek icap edeceği ve esasen belediye teşkiline ait unsuru aslı olan nüfusun müsait olmaması gibi mani halinde burada belediyenin mevcudiyetine mesaj vermeyeceği, binaenaleyh kaza merkezinin naklile belediye teşkilâtının köy hükmî şahsiyetine inkılâp etmesi gerekeceği,

2 — Bir yerde belediye mevcut iken oranın kaza merkezi olması ve merkezin kezalik sonradan başka bir mahalle nakledilmesi ve nüfusunda 2000 den fazla olması halinde ise, bu yerin kezalik hususî bir kanunla kaza merkezi olması ve belediyenin de belediye kanununun 2 nci maddesi hükmüne göre teessüs etmiş bulunması itibariyle evvelce müesses beledi-

ye teşkilâtının kanunun bünyesine girmiş olacağı cihetle kaza merkezinin kaldırılmasıyla belediye teşkilinin de kaldırılmış ve yeniden belediye kurulmasına ait kanunun 7 ve 11 inci maddelerindeki formalitelerin tekrar edilmesi lüzumunun tebellür edeceği kanaati mevcut olmakla beraber, bu yerin belediye teşkiline müsait durumda olması hasebiyle evvelce kanun dairesinde teşkil edilen belediyenin devamına bir mahzur olmayacağı hususunun da nazara alınması mümkün bulunduğu,

3 — Nüfusu 2000 den fazla olan yerlerde 7, 11 inci maddeler hükümlerine göre belediye teşkil edilmiş ise sonradan nüfusun azalması ve varidatın belediye hizmetlerini ifa edecek durumda bulunması gibi ahvalin hususunda da; belediye teşkili için nüfusun ve varidatın başlıca âmil olarak ele alındığına göre bu iki unsurun ve bilhassa âmme hizmetini sağlayacak varidatın ortadan kalkmasıyla hükmen mevcut ve fakat fiilen felce uğramış bir teşekkülün faydasız bir halde devamından ise, burada köy hükmî şahsiyetinin tesisi daha uygun düşeceği ve mezkûr 154 üncü maddenin bu ciheti de şumulü içine aldığı hususlarından ibaret bulunmaktadır) diye yazılı bulunmaktadır.

İcabı müzakere olundu :

Ekseriyet : 1) Numaralı meselenin hal tarzının isabetli bulunduğu; 2) Numaralı mesele için 1 numaralı meselenin hallinde hâkim olan sebeplere uygun bulunan Vekâlet mütalâasının son kısmına binaen bu hal tarzının varit ve musip olduğu; 3) Numaralı mesele hakkındaki hal tarzının da dayandığı hukukî sebeplere binaen tamamen yerinde bulunduğu mütalâasında bulunmuşlarsa da :

Reis Cudi Özal : Kanunla tesis edilmiş ve hükmî şahsiyeti haiz bulunmuş olan bir müessesenin ilgası ancak sarıh bir kanun metnine veyahut hukukun umumî bir prensibine istinat etmesi lâzım gelir. Filvaki kanunun 2 nci maddesi, belediyelerin teşkilini sağlamakta ise de belediyelerin ilgası hakkında, kanun bir hüküm sevk etmiş değildir. Her nekad, 154 üncü madde, kanunun neşrinden evvel mevcut olan belediyeler hakkındaki hukukî vaziyeti derpiş, tasrih ve tesbit etmiş ise de müzakere mevzuu olan belediyeler için sakit bulunmuştur.

Kaldı ki : Normlar, Hukukî kaidelere yer aldıkları kitâp ve fasıllara göre değil ve fakat muhtevalarına göre hüküm ifade ederler.

Bu sebeplerden dolayı hükmî şahsiyetlerin ilgası hakkında hukukun umumî prensiplerine binaen meselenin halli icap eder. Bu da ancak, vesayet makamının kontrolü neticesinde kanuniyeti tahakkuk etmiş bulunan belediye meclisinin bir kararıyla mümkün olur; mütalâasıyla ekseriyete iştirâk etmemiştir.

Gereği tâyin buyrulmak üzere dosyanın Yüksek Reisliğe sunulmasına 26/5/1954 tarihinde ittifakla karar verildi.

DEVLET ŞURASI UMUMİ HEYET

E. No. : 54/184

K. No. : 182

Gereği konuşuldu ve düşünüldü :

A — İkinci Daire Reisi C. Özal, bir yerde belediye mevcut değil iken oranın kaza merkezi olması ve bilâhare kaza merkezinin başka bir yere nakil edilmesi ve nüfusunun da 2000 den az olması halinde belediye teşkilâtının, belediye meclisinin usulü dairesinde tekemmül etmiş ve karar ile infisah ve köy hükmî şahsiyetine inkılâp edebileceğine mütedair bulunan daire mazbatasındaki akalliyet noktaî nazarını tekrarlamış ve âzadan V. Tönük de kaza haline getirilmesi neticesinde olsa bir mahalde belediye teşkili, belediye kanununun 7 ve 11 inci maddeleriyle tesbit edilmiş olan usul ve merasimin yerine getirilmesi ile mümkün bulunduğuna göre nüfusu 2000 den azda olsa taazzuv ve teessüs etmiş bulunan bir belediye hükmî şahsiyetine nihayet verilebilmesinin de aynı usul ve merasime riayetle mümkün olabileceği mütalâasında bulunmuş ise de esasen nüfusu kanunen belediye teşkiline müsait bulunmayan bir mahaldeki kaza merkezinin başka bir yere nakli halinde oradaki belediye teşkilâtının kendiliğinden köy hükmî şahsiyetine inkılâp etmesi gerekeceği hakkındaki daire kararının tasvibine ekseriyetle ;

B — Bir yerde belediye teşkilâtı mevcut iken oranın kaza merkezi olması ve bilâhare merkezin başka bir mahalle nakil edilmesi ve nüfusunun da 2000 den fazla olması halinde bu yerin haddizatında belediye teşkiline müsait vaziyette bulunması hasebiyle evvelce belediye kanunu hükümleri dairesinde teşkil edilmiş olan belediyenin devamı icap edeceğine mütedair bulunan daire kararının tasvibine ittifakla ;

C — Nüfusunun 2000 den fazla olması sebebiyle belediye kanununun 7 ve 11 inci maddelerine göre belediye teşkil edilmiş olan mahaller nüfusunun sonradan azalması veya varidatının gayri kâfi hale gelmesi halinde bu yerlerdeki belediye teşkilâtının hukukî vaziyetine gelince :

İkinci Daire Reisi C. Özal Daire mazbatasındaki akalliyet noktaî nazarım, Âzadan V. Tönük A bendinde yazdı mütalâasını tekrarlamış ve Üçüncü Daire Reisi C. Yorulmaz, Âzadan Rıza Göksoy ve Ş. Gilisralıoğlu da bu mütalâaya iştirak etmiş ise de belediye kanununun 2 nci maddesi bir yerde belediye teşkili için yalnız nüfus unsurunu esas ittihaz etmiş ve 154 üncü maddesi de 2 nci madde hükmü haricinde kalan belediye teşkilâtım istihdaf etmiş olduğu cihetle nüfusunun kanunun tesbit ettiği miktardan daha aşağıya düştüğü tahakkuk eden yerlerdeki belediye hükmî şahsiyetinin köy şahsiyeti hükümiyesine inkılâp edeceğine ve fakat varidat tenakusunun böyle bir değişikliği icap ettirmeyeceğine ekseriyetle 10/6/1954 tarihinde karar verildi.